

Inés Tomàs entre nosaltres

un homenatge

INÉS TOMÀS ENTRE NOSALTRES
UN HOMENATGE

A cura de
Cori Camps, Lola García i Joan Prat

Amb la col·laboració de
Verónica Anzil i Jaume Aymí

[publicacions] urv

Tarragona, 2018

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili
Av. Catalunya, 35 · 43002 Tarragona
Tel. 977 558 474 · publicacions@urv.cat
www.publicacions.urv.cat

1a edició: juliol de 2018
ISBN (paper): 978-84-8424-692-3
ISBN (PDF): 978-84-8424-693-0

DOI: 10.17345/9788484246923
Dipòsit legal: T 880-2018

Amb la col·laboració de
REPSOL

Cita el llibre.

Consulta el llibre a la nostra web.

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili és membre de la Unión de Editoriales Universitarias Españolas i de la Xarxa Vives, fet que garanteix la difusió i comercialització de les seves publicacions a nivell nacional i internacional.

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ

Cori Camps, Lola García i Joan Prat

Aquest és un llibre d'homenatge a la Dra. Inés Tomàs Alabart, la nostra estimada Inés o Inesita, coneguda també, familiarment, pels seus i les seves alumnes com "la Tomàs".

Sembla força preferible que els llibres d'aquesta mena es publiquin en vida de l'autor (a) —normalment formant part dels ritus de jubilació— i que aquest pugui gaudir, en vida, del regal que li fan aquells que l'aprecien i se l'estimen. Però la mort sobtada i cruel d'Inés el nou d'agost de 2017, als cinquanta-vuit anys d'edat i quan semblava trobar-se en la plenitud vital, ha impedir de soca-rel aquesta possibilitat.

En el funeral d'Inés, que va tenir lloc l'onze d'agost, les curadores i el curador d'aquest volum, així com les persones del seu cercle més íntim, desolats pel tràgic final, vam preparar uns petits escrits per ésser llegits, declamats o plorats en l'acte de comiat al tanatori. L'assistència al funeral va ésser massiva. Tot i ser al mes d'agost, amb la Universitat tancada i molta gent de vacances, la trista notícia de la mort d'Inés va córrer com la pólvora gràcies sobretot al boca-orella, i la gran sala del tanatori de Tarragona es va omplir de gom a gom, amb familiars, amics, col·legues, deixebles i alumnes que van venir de llocs diversos per donar-li el darrer comiat i afegir-se al dol col·lectiu.

Allí mateix, amb el dolor ben viu de la pèrdua, però encara anestesiats per una mena de sentiment segons el qual el que havia succeït era del tot impossible d'assumir, vam anar parlant i comentant sobre la necessitat de celebrar un acte acadèmic d'homenatge en memòria de la Dra. Inés Tomàs Alabart.

Un primer tast en aquesta direcció es va produir el dia sis d'octubre del 2017, amb motiu de l'inici del *Màster Internacional en Educació i Teràpia Psicomotriu* de la URV. Any rere any, la Inés pronunciava la conferència inaugural i aquesta mena d'honor acadèmic havia esdevingut ja un ritual fix. Els darrers anys el títol de la conferència era idèntic: *El espejo y la máscara*, encara que el contingut podia variar notablement, fet aquest força habitual també en els seus articles.

En aquesta diada d'inauguració del Màster, a més a més de les coordinadores —doctores Cori Camps i Lola García— hi jugaven un paper important tres persones vinculades a la Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia de Sescelades i també a la Inés. Ens referim a Joan Ramon, el tècnic informàtic encarregat de preparar el passi d'un vídeo i la resta d'aspectes tecnològics; la Maika, responsable de la copisteria i que juntament amb la Cati fotocopiaven els dossiers que en aquest primer dia de curs són repartits a les alumnes, i Cristóbal, l'encarregat del bar de la Facultat i responsable del pica-pica posterior a l'acte acadèmic. Les tres —o quatre— persones esmentades sempre van mantenir un vincle excel·lent amb la Inés, i eren correspostes amb la mateixa empatia i afecte per part d'ella.

A la mateixa sessió del sis d'octubre, Cori Camps, que té el costum de prendre apunts molt fidels de totes les conferències i xerrades a què assisteix i molt especialment de la seva amiga i col·laboradora Inés Tomàs, va preparar, a partir dels apunts presos en les inauguracions de 2013 i 2016, un petit i útil opuscle titulat, com pertocava, "El espejo y la máscara," que va ser repartit a tots els assistents. La visió d'un vídeo en què la Inés parla d'Art i bogeria, enregistrat el dia 19 de maig de 2017, ens va permetre contemplar-la i escoltar-la en la seva darrera intervenció pública dins una jornada organitzada per Blanca Deusdad, del Departament d'Antropologia, Filosofia i Treball Social de la URV.

Finalment, Mireia Batet, membre de "Psicoanalicos," el grup de lectura i de treball dirigit per Inés, va elaborar, a mode de conferència inaugural, un escrit titulat "Conferencia inaugural: el espejo y la máscara" que podeu consultar a la primera part d'aquest llibre.

En el decurs d'aquestes setmanes i mesos anàvem perfilant, com ja s'ha dit, una sessió d'homenatge acadèmic centrada en la Inés i pensant en els seus possibles continguts. Seguint el suggeriment de Cori Camps, fermament avalat per Lola García, vam decidir fer coincidir el *Memorial Dra. Inés Tomàs Alabart* que acaronàvem amb la vinguda a Tarragona de Juan Mila, professor uruguaià i director de la Llicenciatura de Psicomotricitat de la Universitat de la República i un dels referents mundials en l'àmbit d'aquesta disciplina. El professor Mila va acceptar complagut la preparació de la conferència, que va presentar en un àgil *PowerPoint* titulat "Aportes del psicoanálisis a la especificidad de la Psicomotricidad. Las contribuciones de Inés

Tomàs", precedit per diferents intervencions més breus que, a manera de teloners, vam realitzar les organitzadores i altres convidats a l'homenatge.

La diada va ser tot un èxit, com s'acostuma a dir, de públic i crítica. A més dels parlaments, volgudament i decididament acadèmics però que sovint traspuaven una forta emoció, continguda o no, l'acompanyament d'un *PowerPoint* amb fotografies i algunes de les cançons que més agradaven a la Inés, com "Una casa en el mundo", de Cesária Évora, "Desde siempre", d'Amparo Sánchez i "Cant de l'enyor", de Lluís Llach, va posar punt i final al Memorial. Jaume Parisi va jugar un paper rellevant en el muntatge d'aquesta darrera part.

De manera complementària a l'organització d'aquests actes públics, treballàvem en la compilació de les publicacions de la Dra. Tomàs, disseminades en les revistes més diverses, de les quals no existeix un registre precís, ja que entre les prioritats d'Inés no hi figurava l'interès per mantenir el seu currículum posat al dia. No li agradaven aquestes exigències formals i odiava, per exemple, omplir l'anomenat "pacte de dedicació", d'obligat compliment a la URV, però que l'hauria ajudat a mantenir la informació al dia.

Així doncs, som les curadores i el curador d'aquest volum les que ens hem posat en marxa, ajudades eficaçment per Dolores Hierro, Núria Vázquez, Sílvia Borràs i Vero Anzil.

El resultat ha estat la compilació d'uns vint-i-cinc articles o capítols de llibre que hem llegit en la seva totalitat i detingudament, la qual cosa ens ha permès classificar en tres o quatre grans blocs l'obra de l'autora: *a) Teoria Psicoanalítica*; *b) Psicoanàlisi i altres disciplines* (medicina, pedagogia, psicomotricitat i antropologia) i *c) Estudis de cas*, incloent dins aquest epígraf tant les aproximacions a les vides de personatges històrics com van Gogh o Sissí, l'emperadriu austro-hongaresa, com l'estudi d'ex pacients, força d'ells nens i nenes de pocs anys. Un darrer apunt *—d) Epíleg—* inclou els documents de treball, molt abundants i que fan referència a comentaris de grans conceptes psicoanalítics; guions i apunts de classes, conferències i seminaris; l'índex d'un parell de llibres en preparació i un nou projecte de tesi iniciat als 57 anys amb entusiasme...

L'objectiu d'aquesta compilació anava directament lligat al llibre d'homenatge a Inés Tomàs Alabart. Després de donar-li força voltes vam decidir que l'obra podria constar de tres parts ben diferenciades.

Una primera, titulada *Les mirades acadèmiques*, dedicada a perfilar la biografia personal i acadèmica de l'homenatjada. Per materialitzar-ho ja comptàvem amb els textos elaborats i llegits en el dia del seu funeral i també en el del Memorial.

Una segona part, aquesta inèdita i amb el títol de *Les mirades des de l'amistat,* consistia a contactar una cinquantena de persones —familiars, col·legues de facultat o professió, deixebles i alumnes dels seus cursos o del Màster i altres amigues i amics— als quals es va demanar la tramesa d'un text curt —d'un foli o foli i mig— de tema absolutament lliure i que directament o indirectament girés a l'entorn de l'homenatjada. La majoria de persones van acceptar complagudes l'encàrrec i només dues van declinar l'oferiment.

Finalment, la tercera part, *Escrits d'Inés Tomàs, una selecció,* respon al que indica aquest títol i segueix la distribució en el tres blocs ja assenyalats: Teoria psicoanalítica, Psicoanàlisi i altres disciplines i Estudis de cas.

Amb un índex que seguia aquest criteris vam anar a veure el responsable tècnic de Publicacions URV, Jaume Llambrich, el qual, després d'escoltar atentament les nostres explicacions, va assenyalar que en el que nosaltres proposàvem es podia distingir clarament el que eren textos *sobre* Inés Tomàs (en la nostra proposta d'índex les dues primeres parts del llibre) de la tercera, que eren textos *de* la mateixa Dra. Tomàs. Així doncs, i pensant que els possibles destinataris de la publicació també podien ser força diferents, per què no pensar en una edició doble? Ambdós llibres serien de consulta i descàrrega gratuïta i interconnectats per la publicació en l'un i l'altre dels índexs respectius.

Malgrat que aquest suggeriment trencava els nostres esquemes inicials, hem tingut en compte la veu de l'experiència i seguint la dita de "doctors té la santa mare Església", traduïda en aquest cas pels doctors en l'edició dels llibres URV, vam optar per seguir el criteri de Jaume Llambrich, recolzat per Magalí Urcaray, que sembla el més idoni.

Així doncs, en aquest primer volum que hem titulat *Inés Tomàs entre nosaltres. Un homenatge* incloem les dues parts previstes que, al seu torn, hem qualificat com *Mirades acadèmiques: la sàvia i l'eterna estudiant* i *Mirades des de l'amistat: la fada i la bruixeta*. Un breu epíleg clou aquestes pàgines.

Per a la confecció del llibre hem comptat amb l'ajut inestimable de tres professionals: Verónica Anzil, Jaume Aymí i Anna Garrit. Verónica —la Vero— s'ha fet càrrec de tota la infraestructura que ha comportat la confecció del text en el que hi han intervingut unes seixanta persones (59, per ser exactes). La doctora Anzil ha escrit a tots els col·laboradors(res), ha contestat els seus missatges, ha rebut i arxivat els originals, els ha posat títol quan alguns textos no en tenien, ha unificat el tipus de lletra, ha entrat a l'ordinador els que s'han rebut manuscrits i els ha transmès a la revisió del corrector i tot això sense perdre mai el somriure i el bon humor. El corrector ha estat el doctor Jaume Aymí. En Jaume va venir el 13 de febrer de 2018 al memorial de la Inés i es va oferir, generosament, per revisar el català dels escrits en aquesta llengua. Rapidíssimament li vam agafar la paraula i no només li vam transmetre els catalans, ans també els escrits en castellà. Amb una generositat i professionalitat que l'honora ha fet la feina amb una rapidesa i discreció exemplars, a més d'acceptar escriure l'epíleg, cosa que se li va demanar en el darrer moment. La entesa i sincronicitat de Vero i Jaume a l'hora del vaig i vinc dels textos ha resultat una delícia i, sovint, semblava digna de la perfecció dels rellotges suïssos...

La tercera persona a la que fèiem referència une ratlles més amunt és la jove Anna Garrit, filla de l'Albert Garrit i de la Yolanda Bodoque i estudiant de Belles Arts a la Universitat de València. A l'Anna li vam encomanar la portada del llibre i després d'un seguit de proves vam seleccionar la que aquí apareix i que pensem que reflexa bé el tarannà i/o personalitat d'Inés.

També un agraïment molt especial al Vicerector Josep Manel Ricart, responsable de Publicacions URV, per atendre'ns amb gran amabilitat. Sílvia Ferreres, amb el seu bon fer habitual i la seva energia contagiosa, va posar-nos en contacte amb el senyor Josep Bertran, de REPSOL, que generosament va acceptar de finançar una part d'aquest llibre.

MIRADES ACADÈMIQUES: LA SÀVIA I L'ETERNA ESTUDIANT

TOT PENSANT I RECORDANT LA INÉS...[1]

Joan Prat

Com que sóc el primer a intervenir, se m'ha encomanat una breu presentació de la nostra homenatjada d'avui, la Dra. Inés Tomàs Alabart.

Com molts i moltes ja sabeu, la Inés va néixer el desembre de l'any 1958, a Riba-roja d'Ebre, en el si d'una família integrada pel pare, Joan Tomàs, la mare, Paquita Alabart, la padrina o àvia Carmen i una germana gran, la Francesca, llavors la Paquiteta. Un primer germà, l'Antonio, "el nen", va morir als pocs mesos d'haver nascut i la Inés no es va assabentar de la seva curta existència fins molts anys més tard, quan ja era una jove. No així la Francesca, que coneixia el fet des de petita. La Inés parlava sovint de la seva família d'orientació i també de la vida al poble i dels seus records d'infància, majoritàriament agradables.

A Riba-roja va anar a l'escola que regentaven els seus pares, mestres. El pare, a més de director de l'escola, era l'alcalde del poble i diputat provincial; home recte, d'ordre, i extraordinàriament treballador, va a estar sempre preocupat pel benestar i el futur de les seves filles. A l'adolescència la Inés, que era força rebel, hi va tenir els típics conflictes de l'edat. De més grans, les germanes van recuperar tots els aspectes positius del seu progenitor.

Tant el pare com la mare, Joan i Francisca (o Paquita) preparaven estudiants del poble per fer batxiller, que després s'examinaven per lliure a l'Institut Gaudí de Reus. Quan la Inés havia de fer segon o tercer, els pares van deixar de fer-ho i ella va entrar en una residència de noies de Móra d'Ebre, gestionada per una parella de dones —parella en tots els aspectes— mentre acabava el batxiller elemental a l'institut de Móra.

1 Text llegit per l'autor durant el memorial a Inés Tomàs realitzat el 13 de febrer de 2018.

A mitjans dels anys setanta tota la família es va a traslladar a Tarragona, on ja tenien un pis, i la Inés va acabar el batxillerat superior i el curs d'orientació universitària (COU) al Martí i Franquès de Tarragona.

El desig de la Inés era ser periodista, però com que aquests estudis no existien a Tarragona i al seu pare tampoc l'entusiasmava la idea que anés a Barcelona, va decidir, segons ella després d'escoltar en una entrevista de TV el psiquiatre Carlos Castilla del Pino, que la va entusiasmar, que també ella volia ser psicòloga, i es va matricular a Psicologia.

Va ser a segon de carrera, devia ser el curs 1977-1978, que la vaig tenir d'alumna en una Introducció a l'Antropologia cultural, assignatura obligatòria que compartien els estudiants d'Història, Psicologia i Pedagogia. Quan més de trenta anys després ens vam retrobar, ja no com a professor i alumna sinó com a parella, em va recordar que a les meves classes va ser la primera vegada que va sentir parlar de Sigmund Freud, ja que efectivament jo explicava algunes de les seves obres més sociològiques o antropològiques, com *Totem i tabú*, *El malestar en la cultura*, i el meu text preferit per abordar la temàtica de les religions va ser sempre l'esplèndid *El porvenir de una ilusión*.

Interessada com estava per la psicoanàlisi, a Tarragona tenia poques alternatives, i a més, amb l'excepció de Dolores Hierro i del Dr. Castillo, al Departament d'aquí ningú s'orientava cap a aquesta línia. Tampoc és que a Barcelona —on la Inés es va traslladar per fer-hi l'especialitat— les coses fossin gaire diferents, ja que a les universitats espanyoles la psicoanàlisi ha estat sempre una disciplina molt secundària o senzillament marginada. La Inés, però, tenia clar que aquest era el seu camí, i es va buscar la vida participant en tota mena de seminaris, grups d'estudi, cicles de conferències, lectures guiades que s'oferien a Barcelona, en general, al marge de la Universitat. Aquestes activitats, juntament amb anys de divan amb diferents professionals i un altíssim nivell de lectura i reflexió de la literatura psicoanalítica, li van garantir una molt sòlida formació teòrica i professional.

Recordo, a tall d'anècdota, que l'any 2002 o 2003, quan ja estàvem junts, li vaig demanar que m'expliqués o m'aclarís alguns aspectes del narcisisme segons Freud. Asseguts davant una cervesa a la plaça Reial, a Barcelona, em va fer una explicació tan àmplia, densa i ben estructurada que semblava que tingués tota l'obra del pare Freud al

cap... Quan li ho vaig dir, amb un somriure de satisfacció, va acceptar que havia llegit en profunditat l'extensa obra del fundador i la d'altres autors ben significatius en la història de la psicoanàlisi.

Anys més tard, i en un escenari diferent, ja que estàvem recorrent un tram del camí de Santiago, parlàvem de l'assignatura que impartia sobre Tècnica psicoanalítica. Jo vaig demanar-li detalls sobre el contingut, i com que teníem tot el temps del món per davant, em va fer una explicació tan ben travada dels diferents capítols i dels seus continguts que em va deixar al·lucinat. "Inesita, —vaig comentar— per què no escrius un llibre? Un manual?... El que m'acabes d'exposar és perfecte, i els teus alumnes i els que no ho som t'ho agrairíem eternament..." Va dir que sí, però mai no va trobar el moment de posar-s'hi...

Professora associada a la Rovira i Virgili des de l'any 1989 (de fet, va ser dos anys més tard que es va constituir formalment com a universitat independent), va guanyar per oposició la plaça de professora titular l'any 1994. Va exercir la docència ensenyant *Psicopatologia*, *Psicopatologia de l'adult* i *Tècnica psicoanalítica*. Els seus dots pedagògics i la seva capacitat de comunicar van a ser àmpliament celebrats pels seus alumnes, que omplien les seves classes de gom a gom, i força d'ells(es) la consideraven la millor docent que havien tingut en tota la carrera.

A més de les classes pròpiament dites, durant sis anys va coordinar i dirigir amb un equip d'alumnes el *Cinefòrum de la Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia*, que es projectava a l'aula magna de l'edifici de la plaça Imperial Tàrraco. Cada any tractava d'un tema diferent, i per presentar les quatre sessions de cada cicle l'equip contactava amb els millors professionals de la psicoanàlisi, els quals escollien la pel·lícula que volien comentar dins del tema prefixat. Els membres de l'equip es posaven a la feina amb molts mesos d'antelació i els cartells anunciadors de cada any resulten francament atractius. La mateixa Inés va comentar els films: *Él*, de Buñuel (1998), *Recuerda*, de Hitchcock (1999); *El loco del pelo rojo*, de Minnelli (2000); *Un lugar en el mundo*, d'Aristarain (2001); *Los amantes del círculo polar*, de Medem (2002) i *El graduado*, de Nichols (2003).

Els dos darrers anys del cinefòrum vaig tenir l'oportunitat de veure de prop com treballava en la pel·lícula de Medem —*Los amantes del círculo polar*— i de Nichols, *El graduado*. Veia la pel·lícula sencera una primera vegada, aplicant el principi de l'escolta i la visió flo-

tants i feia algunes anotacions. Després, amb una paciència infinita, passava tots els fotogrames o plànols de la pel·lícula amb els diàlegs corresponents; en altres paraules, s'amarava de la pel·lícula i se la feia seva. La nit abans, indefectiblement, es desesperava, em deia que no sabia res, que ho havia oblidat tot i que li sortiria fatal, i aquest estat d'ànim continuava fins que la convencia d'anar a dormir. L'endemà, quan era el moment, feia una exposició magnífica, tal i com totes i tots esperàvem. I ho feia sense papers ni cap mena de guió escrit. La veritat és que això a mi em produïa molta enveja, perquè malgrat els anys de rodatge, jo necessito tenir les fitxes davant (per por de quedar-me en blanc), i veure-la a ella, amb aquella desimboltura ('desparpajo', en castellà) m'engelosia...

També des del començament —any 2000— es va involucrar, juntament amb les professores Cori Camps i Lola García, en la coordinació del Màster internacional en educació i teràpia psicomotriu, impartint força dels seminaris psicoanalítics i responsabilitzant-se, junt amb la Dra. Camps, de la formació personal. També aquí les seves alumnes —i els pocs alumnes mascles— guarden un record càlid i entranyable de la seva persona i dels seus ensenyaments teòrics i pràctics.

Del 2004 al 2008 va dirigir un grup d'estudi —*NOS_ALTRES: recerca en psicoanàlisi i antropologia*—, que posteriorment va derivar cap a un nou equip —el GRIC (Grup de Recerca sobre Imaginaris Culturals)— que l'any 2012 vàrem publicar el llibre col·lectiu *Els nous imaginaris culturals: espiritualitats orientals, teràpies naturals i sabers esotèrics*. La Inés, que havia fet un màster en Flors de Bach i era una experta en Reiki i meditació, va coordinar l'àmbit de teràpies naturals.

En el treball d'equip, la Inés podia tenir algunes intervencions fulgurants. El GRIC ens reuníem tots set un cop al mes, els divendres a la tarda. Recordo una tarda en què estàvem encallats: es tractava de trobar un guió comú i senzill que ens permetés entrevistar les i els professionals dels diferents àmbits, per després poder establir una comparativa en les seves històries. I no hi havia manera de trobar la solució; li donàvem voltes i més voltes sense poder sortir del cul-de-sac en què ens trobàvem. En un determinat moment la Inés es va aixecar, de forma resolutiva es va acostar a la pissarra que teníem a la sala i va escriure quatre frases relativament simples. Amb elles,

però, tots vam saber que acabava de trobar el guió i les preguntes pertinents per continuar la investigació i superar l'atzucac que ens paralitzava.

A més de la participació en el Màster de Psicomotricitat, de NOS_ALTRES i del GRIC, la Inés tenia el seu grup d'estudi i lectura —els "*Psicoanalicos*"— encara que majoritàriament eren dones. Sílvia Borràs s'hi referirà en el seu text.

També, en els darrers 5 o 6 anys havia començat a impartir un seminari anual a iPsi, Centre d'Atenció, Docència i Investigació en Salut Mental i havia iniciat una col·laboració amb GRADIVA, Associació d'Estudis Psicoanalítics. Tant iPsi com GRADIVA són dues institucions d'obligada referència en el món psicoanalític amb seu a Barcelona.

La Inés és autora d'un seguit d'articles que seran objecte d'una publicació específica. De sempre l'havia interessat el tema de l'Art (la pintura, fonamentalment) i la psicoanàlisi. Ja en els anys vuitanta havia desitjat i plantejat fer la tesi de doctorat sobre el tema, però el seu Departament va considerar que era "poc científic" i no li van permetre fer-ho. Ella, però, va continuar bolcant-se en l'assumpte i era una excel·lent experta en Van Gogh, Munch i Chagall, sobre els quals havia fet diferents seminaris a iPsi i també a la Rovira i Virgili. Als seus 57 anys va decidir que ja era hora de seguir el seu desig i va matricular una nova tesi sobre Art, Psicoanàlisi i Sublimació, que li dirigia el Dr. Antonio Salcedo, professor del Departament d'Història de l'Art de la URV. Malauradament una mort prematura i sobtada d'ara fa mig any va tallar de soca-rel aquests projectes i desigs que la tenien plena d'il·lusió...

Bé; tot el que acabo de dir, centrat fonamentalment en els aspectes acadèmics d'Inés Tomàs, no és sinó un pàl·lid reflex del que ella va representar per a alguns de nosaltres: per als seus fills, Bruno, Álvaro i Joan; per a la seva germana i cunyat, Francesca i Ferran; amigues de l'ànima, Cori, Lola, Sílvia, Mireia, Cristina, Pepa, i també per a molts i moltes de les seves antigues pacients, deixebles, amics i coneguts.

En el meu cas, per exemple, trobar o retrobar la Inés als cinquanta anys i escaig i conviure amb ella durant els darrers 15 anys llargs, senzillament em va canviar la vida. La Inés era una dona tendra, apassionada, intuïtiva, extraordinàriament intel·ligent i respectuosa, i aquests anys passats al seu costat són indubtablement els millors que mai he viscut. La seva absència, cristal·litzada en aquests sis me-

sos de viudetat, és una de les coses més feixugues i difícils d'assumir que m'han tocat viure. Espero que amb el pas del temps la tragèdia que ara per ara em suposa la seva absència s'anirà alleugerint, i el record de la plenitud que amb ella vaig viure podrà anar ocupant el buit, angoixós i cruel, que la seva mort m'ha generat.

I per acabar, aquell cant a l'esperança que tant agradava a la Inés:

Que l'etern Sol t'il·lumini
que l'Amor et rodegi i
que la Llum pura interior
guiï el teu Camí.

PARAULES DEL MEMORIAL DE LA INÉS[2]

Cori Camps

Avui he de parlar de la Inés com a membre de la Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia i professora del Departament de Psicologia. I què difícil és per a mi poder parlar de la seva trajectòria acadèmica, més enllà de l'emoció, l'amor, els records i el dolor que sento perquè ha marxat!

Intentaré fer unes pinzellades, sempre incompletes inevitablement, del seu pas per la Facultat i el Departament, des de la seva manera tan particular de situar-se en el món universitari, tant pel que fa a la seva forma única d'impartir les classes com a la seva enorme capacitat d'escolta cap als estudiants i companys del professorat i del PAS.

Tots recordem la vitalitat que ens transmetia la Inés, el seu positivisme, la seva mirada càlida, el seu somriure. La recordem quan entrava a la Facultat, saludant la Pi, l'Anna, la Rosi o la Roser, o a l'entrar al bar saludant i parlant amb el Cristóbal, o a la fotocopiadora, amb la Maika i la Cati, o quan es creuava pels passadissos amb els companys i companyes del professorat i del PAS. Ens contagiava la seva alegria i ens donava llum, i amb la seva gran capacitat d'escolta, ni que algú de nosaltres ho volgués dissimular, quan ens passava alguna cosa, ens deia: "Uy!"…. i feia una ganya, "estàs bé?". Evidentment que ho encertava sempre! Aquests dies m'ho han recordat diferents companyes i companys, i jo ho vaig viure mil vegades a la meva pell. Ella veia el que es veu i el que no es veu, d'una manera que mai no ens va deixar de sorprendre.

El Joan ha fet la ressenya del seu *currículum vitae* i jo em referiré a la seva trajectòria acadèmica a la nostra Facultat i Departament.

Començaré per la *gestió*, que era el que menys li agradava, i que els que la coneixíem bé compreníem que li costés. El seu do estava en un altre lloc. Ella deia: "Sort que serveixo per a treballar amb les per-

2 Text llegit per l'autora durant el memorial a Inés Tomàs realitzat el 13 de febrer de 2018.

sones, que si hagués de treballar amb papers!" Un exemple d'això és com rèiem quan calia presentar el CV per a alguna ajuda, projecte... i em preguntava: "El meu CV el tens tu, veritat?" I afegia: "A tu et sembla que has de tenir tu el meu CV? Sort que no em dedico als papers!" Jo tenia una carpeta seva al meu ordinador, amb aquestes coses que a ella se li feien tan complicades. A mi no em costava i estava contenta de poder-la ajudar... Amb tot el que la Inés em va ajudar a mi, tant a nivell professional com personal!

De tota manera, aquesta era la idea que tenia ella de si mateixa en la gestió i la "paperassa", com deia, però moltes vegades ens va sorprendre quan estàvem en moments d'indecisió organitzativa, amb la seva lògica brillant, fent 4 ratlles en un paper i simplificant-ho de manera magistral. I jo li deia: "I tu dius que no serveixes per a això? A ningú no se'ns hauria ocorregut!" No és que no servís per a això, és que aquí no estava el seu desig, ni la seva missió. La Inés va néixer per a una altra cosa, i d'això n'hem gaudit els estudiants i les persones que hem tingut la sort de treballar i compartir les nostres vides amb ella.

Vull recordar, però, alguna activitat que la Inés va fer de gestió, com per exemple, els anys que, juntament amb el Jaume Aymí i l'Enrique Fuentes, com a representants de les diferents titulacions, varen ser els responsables del cine-fòrum de la nostra Facultat, com un espai obert a tothom, de trobada, reflexió i debat sobre diferents temes, a partir de la projecció d'una pel·lícula. Una activitat que ella va desenvolupar després dels cine-fòrum que havia organitzat els anys anteriors i als que s'ha referit el Joan. També va ser membre de la Junta de Facultat, en diferents períodes, aportant les seves paraules, justes i oportunes.

Pel que fa a la recerca, la Inés va coordinar o formar part des de l'any 1994 de diferents projectes de recerca, entre d'altres: "Diferències individuals davant l'estrès en una unitat d'urgències hospitalària", "Estudi dels factors psicobiològics en la malaltia d'Alzheimer", o "Baremació del test psicodiagnòstic de Rorschach en població catalana". A més dels treballs portats a terme en el si dels dos grups de recerca als quals s'ha referit el Joan, va ser també membre del grup de recerca de la URV: "Psicomotricitat i desenvolupament psicològic", dins del qual, entre d'altres, va participar en dos projectes finançats: "De la repetició a la relació: la teràpia psicomotriu com a intervenció en nens amb trastorns greus del desenvolupament" (URV), i el pro-

jecte de recerca del Ministeri sobre la formació personal i corporal del psicomotricista, projecte conjunt entre la URV i la Universidad de la República (Uruguay), en què vam participar, per part de la URV, la Inés, la Lola García i jo, i per la Universidad de la República d'Uruguay, els professors Juan Mila i Mariela Peceli. En el marc d'aquest projecte vam viatjar a Montevideo per treballar, i vam aprofitar per visitar diferents institucions i observar com treballaven la psicomotricitat en els àmbits educatius, sanitaris i sociocomunitaris.

La Inés va presentar ponències i comunicacions a diferents congressos, vinculats al psicodiagnòstic, la psicoanàlisi, la psicopatologia o la psicomotricitat.

Pel que fa a l'extensió universitària, la Inés va impartir conferències, seminaris i cursos a diferents institucions, i vull destacar aquí els seus cursos a iPsi Formació Psicoanalítica, institució a la qual ella se sentia molt vinculada, i on els seus cursos s'omplien només oferir-los. Va fer també assessorament i assistència tècnica en l'àrea de personalitat, avaluació i tractament psicològic de la Fundació Hospital de Sant Pau i Santa Tecla.

I el cine-fòrum, al qual ja s'ha referit el Joan, i del qual recordaré els títols de diferents cicles: I ("El lenguaje de los sueños en el cine", 1999), III ("Un lugar en el mundo, la búsqueda de la identidad personal", 2001), IV ("Sin razón", 2002), V ("Eros", 2003), VI ("Fantasía", 2004). Les sessions de cinema (cada cicle eren 4 pel·lícules), es feien a la sala d'actes de l'antiga Facultat de Lletres, a la plaça Imperial Tàrraco, i estava sempre plena a vessar, amb uns ponents i un debat d'una gran riquesa. Els estudiants hi eren sempre presents, malgrat no comptar per a la nota, ni comptar com a crèdits lliures. Aquesta motivació intrínseca cap a l'alumnat era també una conquesta de la Inés!

La docència va ser la seva gran passió! Era tan gran la seva entrega i tan fort el seu compromís i responsabilitat cap als seus alumnes, que més d'una vegada va venir a impartir la classe estant malalta. Recordo perfectament un dia que em va dir: "Per mi, la docència la sento com una missió". I em va quedar gravat, era evident que per ella era això, i que va tenir la sort de dedicar-se a allò que li agradava, la feia feliç i li permetia poder transmetre tot el fruit del seu estudi i experiència professional. En el diccionari, la paraula "missió" fa referència a: "Obra o funció particular encomanada a una persona que hom considera com un deure íntim". I així ho sentia la Inés: un deure íntim! Però a més, va saber connectar amb el do que tenia, va poder

escoltar-lo i desenvolupar-lo, i va dedicar la seva vida professional a aquesta transmissió del saber des de l'escolta dels altres, per ajudar-los a formar-se com a professionals, però també a construir-se com a persones i trobar el seu propi camí.

Aquesta passió per la docència anava de la mà de la seva passió per estudiar. No concebia la vida sense l'estudi. "Estic molt bé —em deia—, estic estudiant molt!". Devorava lectures a una velocitat lectora que sorprenia tothom. Quan llegia alguna cosa davant d'algú, la miraven pensant que no ho havia llegit, i ella sempre havia d'aclarir: "Ja m'ho he llegit, eh?".

Estudi, formació, intel·ligència, experiència vinculada a la pràctica professional: aquesta era la base de la seva docència, però l'equació que la feia única impartint classes era també la seva manera de fer-les: brillant, erudita, suggerent, divertida, provocadora, intuïtiva, amb una capacitat increïble per connectar amb les persones que l'escoltaven i ajustar la seva explicació als seus dubtes i qüestionaments. Res no era perquè sí en les seves classes: tenia un sentit en relació amb el desenvolupament de l'assignatura, però també en relació amb el grup i les persones concretes.

No és gratuït que les seves assignatures optatives hagin tingut curs rere curs el nombre més elevat d'alumnes, ni que cada any fos escollida com a madrina de la promoció que es graduava. Les seves classes estaven sempre plenes, no només el dia de presentació del programa, i més d'un curs, la Rosa i l'Eugenia van haver de buscar-li una altra aula perquè tenia alumnes asseguts al terra.

Però a més sempre tenia cues d'alumnes al seu despatx. No venien només per a la revisió d'exàmens, que és quan es fan aquestes cues, sinó per consultar-li el seu treball, per demanar-li bibliografia... per a tantes coses! I també, encara que no fos la seva tutora de TFG o de TFM, per consultar-li sobre el seu treball. Moltes hores que no consten enlloc, però que han sigut tan importants per a tants estudiants!

Com em recordaven el Jorge i la Gisela, sabíem que era al seu despatx per la seva olor, el seu perfum característic, l'encens que encenia, per les seves visites exprés al seminari d'evolutiva, que a vegades es convertien en veritables converses, i jo hi afegiria que ara també sabem que no hi és perquè ja no hi ha les cues d'alumnes davant el seu despatx. L'evidència i dolor de la seva absència, la veiem i la sentim cada dia.

No puc deixar de recordar els treballs dels seus alumnes: eren veritables obres d'art, per la forma, i d'una gran profunditat, pel contingut. Cada curs jo em quedava meravellada, i ella deia emocionada: "Que ho veus, quins treballs? No puc parar de posar excel·lents!" Admirava els treballs i la implicació dels seus alumnes, els deixava volar, desplegar la seva creativitat, però des del rigor de la recerca i l'estudi, i treia el millor de cadascun. Un veritable aprenentatge significatiu, dins d'una docència universitària, massa vegades encotillada. Estimava la docència i la transmissió del saber i ho feia com ningú.

A nivell professional, només podem tenir paraules i records d'admiració i agraïment. Quina sort per a la Lola i per a mi haver compartit el nostre recorregut professional amb la Inés! La seva agudesa i brillantor mental, la seva intel·ligència, la seva intuïció i saviesa, els seus coneixements... Hem après tant d'ella! Jo anava cada curs a escoltar-la als seminaris que impartia al màster, i em deia: "Però per què has de venir? Si ja t'ho saps tot el que explicaré!" I jo li contestava que sempre aprenia, que les seves classes mai no eren iguals, però que fins i tot els conceptes que ja havia escoltat, sempre, amb els seus exemples, i la seva manera tan clara d'explicar-los, podia aprofundir encara més.

Era un plaer escoltar-la! Ens meravellava com podia tenir un discurs totalment estructurat i profund durant tota una classe, un seminari, una conferència, sense haver de seguir un paper o una presentació, mantenint l'atenció del principi al final, i fer-ho a més de forma amena, divertida, i suggerent... Quina gran docent ha estat!

Les reflexions a les seves classes no només preparaven els estudiants a nivell professional i els aportaven la profunditat dels coneixements, sinó que també els qüestionaven a nivell personal: les seves classes eren una veritable escola de vida!

Des que han sabut que havia partit, i ara, amb l'anunci d'aquest memorial, no hem parat de rebre missatges de condol d'exalumnes, del grau i del màster, dessolats també per la seva pèrdua.

Vull agrair a tothom els missatges que ens han enviat. És preciós el que han dit d'ella, amb paraules molt encertades, que ens han fet emocionar. He vist i he recordat la Inés en cadascun dels seus escrits. Era impossible recollir-ho tot, necessitaríem molt més temps, però volíem que les paraules dels seus exalumnes fossin també presents avui aquí i n'he recollit algunes: els va ajudar a pensar críticament, a tenir ganes d'aprendre, a qüestionar-se, a escoltar-se, a trobar el seu camí... Destaquen l'agraïment per tot el que van aprendre, l'alegria i caràcter de la Inés, la seva mirada (diu una exalumna: "una mirada que va cap a l'interior de les persones i que tot ho endevina i ho coneix"). "Estar amb ella sempre era un descobriment, la seva capacitat per fer comprendre els conceptes més difícils, el seu gran coneixement de l'obra psicoanalítica i una gran intuïció i escolta de la per-

sona que tenia al davant...” “Una font inesgotable de coneixement, apassionada de la seva professió i que em va contagiar d’entusiasme i amor per entendre i aprendre sobre la psicologia, la psicomotricitat i sobretot, sobre les persones...” “Tenia una capacitat d’empatitzar i de captar els estats d’ànim de les persones més enllà del normal”. “Em va donar la clau a una nova vida, a un despertar”. “No deixava a ningú indiferent, la forma ràpida i àgil amb què et feia devolucions i reflexionar sobre els teus dubtes...” Imatges de les seves expressions facials, dels seus gestos, la seva manera de parlar, el seu bilingüisme espontani i les seves anècdotes... “Gràcies a la Inés ara puc dir qui sóc jo, gràcies per donar-me tant!” Aquestes són algunes de les seves paraules que el lector pot trobar al final d’aquesta primera part.

La Inés ha deixat una gran petjada en els seus alumnes. A partir del que ens han anat enviant, he confirmat, com ja intuïa, que no els va marcar només a nivell professional, sinó també personal, en alguns casos en situacions molt difícils. El seu agraïment a la Inés és infinit!

Inés, has deixat un buit molt gran a les nostres vides. Ha estat un privilegi tenir-te amb nosaltres. El teu amor, la teva mirada, la teva bondat i generositat, la teva passió per la vida i la manera com ens vas ensenyar a viure-la estaran sempre amb nosaltres. Però encara et necessitem: ens hauràs d’ajudar a aprendre a viure sense tu. T’enviem el nostre amor i el nostre agraïment allà on siguis. Gràcies! Un petó etern!

HOMENATGE A INÉS TOMÀS[3]

Sílvia Borràs

El nostre recorregut amb la Inés, la Cori i la Lola arranca a l'any 2005 amb el Màster de Teràpia Psicomotriu, que acabem al 2007.

En aquest temps s'ordeixen uns fils, unes complicitats extraordinàries. El plaer de retroba'ns els divendres a classe, el berenar a la cafeteria... i, com no, les formacions personals... tantes i tantes hores compartides a la sala de psicomotricitat.

Vam ser només dotze alumnes, un luxe! Vam poder endinsar-nos en la vida de cadascú de nosaltres. Vam formar una petita i gran família alhora. Les rotllanes on posàrem en comú les nostres vivències. La Inés i la Cori de puntals, on lligaven teoria psicoanalítica i emoció.

La mirada de la Inés no deixava ningú indiferent... generava en l'altre curiositat, desig... Amb la passió del seu discurs impulsava l'altre a una obertura, una recerca cap enfora i cap endins alhora.

3 Text llegit per l'autora durant el memorial a Inés Tomàs realitzat el 13 de febrer de 2018.

Els interrogants propis com a motor de recerca, EROS.

La Inés ha mort, TANATOS reclama la seva part. I en això la Inés era una mestra. La mestra de l'acompanyament, i en les pèrdues també.

Al 2008 la Inés i la Cori per donar continuïtat al grup ens creen el curs Cos i Inconscient, on seguim amb la formació personal.

No tenint-ne prou, sorgeix la necessitat de crear un grup d'estudi i supervisió per poder seguir creixent, el que més tard anomenarem *Psicoanalicos*, on el que pretenem és una escolta activa des de l'inconscient del psiquisme, del cos i dels seus lligams.

Ens reunim en un inici un divendres al mes, rematem el seminari gairebé sempre amb un pica-pica, on de l'àmbit professional passem al personal, i així és com es gesten sortides vinculades a l'art. I viatgem a Madrid a veure exposicions, on sempre intentarem lligar la vida de l'autor amb la seva obra i, com no, els nostres sopars i les esperades tertúlies.

Amb la Inés res era banal; era una font de saber i d'amor.

I amb la saviesa i el llegat de la Inés en tots nosaltres haurem de buscar el camí per aprendre a viure sense ella.

Inesita, allà on siguis, t'estimem.

CONTRIBUCIÓN DE INÉS AL MASTER DE PSICOMOTRICIDAD[4]

Lola García

Conocí a las profesoras Inés Tomàs y Cori Camps en 1995, hace 23 años, cuando comencé mi trabajo como profesora asociada de psicología en esta universidad. Ellas ya eran buenas amigas y docentes comprometidas con la psicomotricidad. Desde el comienzo de nuestra relación y colaboración hubo *feeling*, empatía, admiración y respeto, y juntas pudimos construir el proyecto del Máster en Educación y Terapia Psicomotriz, que vio la luz por primera vez en el año 2000. Hoy agradezco la generosidad de ambas por aceptarme en su equipo. Aquí nació este trío entusiasta de la formación en psicomotricidad, del que Inés fue inspiradora, coordinadora, profesora y sostén para nosotras en muchos momentos de dificultad. Dotar de estructura, contenido y vida a esta formación ha sido una tarea ardua y compleja, pero también plena de satisfacciones, crecimiento profesional y personal, gracias, en buena medida, a la confianza y al trabajo de nuestros alumnos, muchos de los cuales están hoy aquí presentes. Gracias por venir.

A lo largo de estos años hemos analizado, debatido y compartido sobre esta formación. En estos debates Cori y yo hablábamos y hablábamos, nos repetíamos, nos atascábamos, mientras Inés escuchaba con la mirada atenta, esa mirada suya. Preguntaba algo, señalaba una idea, la idea clara, la reflexión precisa, que despejaba y abría el camino, porque ella siempre escuchaba y veía más allá, más profundo, y nosotras respirábamos. Siempre nos sorprendía. Como decía en uno de sus seminarios:

> El tercero siempre es imprescindible para que pueda haber interrelación y puedan emerger los conflictos, y también las soluciones.

4 Text llegit per l'autora durant el memorial a Inés Tomàs realitzat el 13 de febrer de 2018.

En la formación teórica del Máster Inés aportó la fundamentación psicoanalítica para la intervención psicomotriz, dotando de estructura y contenidos a esta formación, y también de sentido profundo a la intervención en ayuda y terapia psicomotriz. Nos enseñó cómo emerge y se desarrolla la construcción del sujeto psíquico y los avatares de ese recorrido, cómo funcionan el deseo, el síntoma, el conflicto, cómo operan la identificación y los mecanismos de defensa. Aprendimos sobre la transferencia, los procesos de transformación y el valor de la representación simbólica en las sesiones de psicomotricidad. Ella nos ayudó a comprender mejor a los niños con los que trabajamos y a prestarles una ayuda más ajustada y plena de sentido, también a sus padres. En sus seminarios ella decía cosas como:

> Trabajamos con el "para qué" y el "por qué". Apelamos aquí al significado particular desde el punto de vista psíquico... Entre el inconsciente y el consciente hay un abismo y ahí está el síntoma a través del cual el niño hace su demanda. Lo que se juega en una terapia es el deseo, un deseo de cambio que procura mitigar el sufrimiento. Cuando se extingue el deseo, se extingue el movimiento. ¿Cómo resolver el síntoma? Intentando que lo que haces y lo que deseas esté cada vez más cerca. En la intervención terapéutica debemos dotar de sentido y significado a la conducta del niño; por ejemplo: los niños agresivos están muertos de miedo; no debemos trabajar la agresividad, sino el miedo. Convertir en consciente todo lo inconsciente es lo que nos salva de la locura.

Inés realizó también una aportación inestimable a la formación personal y corporal del psicomotricista. Algunas de sus palabras al inicio de la formación eran:

> Solo puedo escuchar al otro si he podido escucharme a mí misma. No puedes trabajar la emoción del otro si no has trabajado las tuyas. Al final de vuestra formación deberéis ser capaces de escuchar e implicaros desde la distancia.

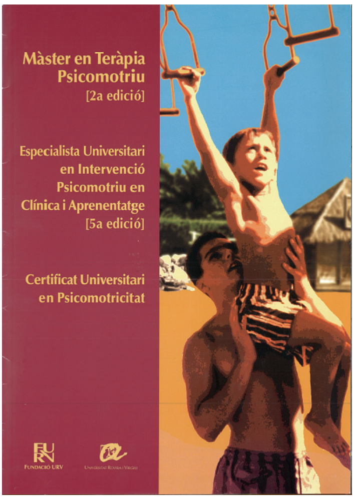
Y así solía comenzar sus seminarios, con la máxima inscrita por Apolo en el templo de Delfos: *Conócete a ti mismo*. Para el psicomotricista es un conocimiento que parte del cuerpo, y ella nos ayudó a comprender mejor este cuerpo. Recogiendo nuevamente sus palabras:

> El yo corporal siempre está enlazado con el psiquismo. Es un yo corpóreo, pero interpretado subjetivamente por las personas que hay alrededor, y también por ti mismo. Un yo corporal investido por el inconsciente. Un yo que funciona con energías prestadas: las intergeneracionales.

¿Qué decir sobre los seminarios de Inés en el master de psicomotricidad?

Inés no necesitaba apuntes ni *PowerPoint* para dar sus clases. Todo estaba en su cabeza. Siempre desde un conocimiento profundo y sólido, y muchas horas de estudio que ella ejercía con pasión, la misma que ponía en sus clases. Nunca tuvo problemas de atención con sus alumnos. Prestaban una atención plena. Trataba a sus alumnos desde la escucha atenta y el respeto más profundo. Siempre recogía sus aportaciones, que consideraba valiosas y dignas, y tejía un discurso a partir de ellas. Era una experta en la práctica de la dialogicidad y la construcción conjunta del conocimiento.

Por eso hemos pensado recopilar los contenidos de sus seminarios en una publicación que pueda servir como material de trabajo y reflexión para los alumnos del Máster. Estamos trabajando con los apuntes tomados en sus seminarios por nuestros alumnos y por nosotras mismas. Recuperar sus palabras es una manera de elaborar el duelo, de tenerla un tiempo más entre nosotras, y reconstruir un cierto relato de nuestra relación. Las palabras que nos permiten evocarla y recordarla. Es también una reconstrucción simbólica. Lo que recogemos de lo que escribimos y otros escribieron, a partir de lo que ella dijo y nosotras escuchamos.

Fue un privilegio compartir con ella tantos tiempos, lugares, reflexiones personales y profesionales. Son estas experiencias y estas relaciones las que hacen que la vida merezca la pena.

Inés vive en la memoria de todos los alumnos y compañeros de este Máster

Las reflexiones que nos dejó siguen iluminando el camino de los psicomotricistas.

Ella siempre nos devolvió espejos que nos permitieron crecer como psicomotricistas y como personas.

APORTES DEL PSICOANÁLISIS A LA ESPECIFICIDAD DE LA PSICOMOTRICIDAD. LAS CONTRIBUCIONES DE INÉS TOMAS[5]

Juan Mila

La formación de los psicomotricistas no culmina nunca; por el contrario, debe considerarse como un proceso continuo y permanente de aprendizaje. Desde hace muchos años sostenemos que la formación continua de los psicomotricistas se sostiene en varios pilares que establecen vasos comunicantes entre sí.

Pilares de la formación del psicomotricista:

1. Formación teórica
2. Formación corporal específica
3. Práctica técnico profesional
4. Supervisión
5. Proceso psicoterapéutico personal

Estos espacios pueden ser simultáneos o irse dando y conectándose en el tiempo, pero todos son necesarios e ineludibles.

Nos parece imprescindible concebir al psicomotricista que trabaja en clínica psicomotriz como un terapeuta en psicomotricidad, con las exigencias de formación de quien se desempeña en este ámbito, y con los niveles imprescindibles de resguardo de su propia salud mental.

> Definimos al terapeuta en psicomotricidad como un profesional liberal, que desarrolla su labor terapéutica en el campo de la salud mental, interviniendo a nivel de la atención primaria de la salud, de la clínica psicomotriz y de la terapia psicomotriz a lo largo de todo el ciclo vital de las personas.

Concebimos al *terapeuta en psicomotricidad* desde una formación psicoanalítica:

5 Conferència de l'autor durant el memorial a Inés Tomàs realitzat el 13 de febrer de 2018.

1. Formación que le permita tomar contacto con los contenidos del inconsciente del otro y fundamentalmente con su inconsciente.
2. Conocerse y conocer al otro en transferencia.
3. Ser capaz de tomar contacto con sus propias huellas corporales inconscientes.

Entendemos que la formación psicoanalítica permite al terapeuta en psicomotricidad profundizar en su formación en terapia psicomotriz, no para confundirse y querer ser o actuar como un psicoanalista, sino para profundizar en su formación específica de psicomotricista que trabaja a nivel terapéutico.

Para intervenir en terapia psicomotriz, el psicomotricista necesariamente debe:

1. Haber transitado por su formación corporal específica como psicomotricista.
2. Haber transitado por su propio proceso psicoterapéutico psicoanalítico.
3. Supervisar su trabajo clínico.
4. Actualizar de forma permanente su formación teórica.
5. Tener práctica profesional interdisciplinaria.

Al analizar estos dispositivos de formación continua y permanente del terapeuta en psicomotricidad, aparece como imprescindible la especial atención que el terapeuta en psicomotricidad debe prestar al conocimiento de sí (a nivel de su cuerpo real y de su imagen corporal), al conocimiento de su cuerpo y a su propia historia, y fundamentalmente al conocimiento de cómo pone en juego estos aspectos en las intervenciones psicomotrices terapéuticas.

Estos espacios de formación son necesariamente complementarios e imprescindibles. Si definimos al terapeuta en psicomotricidad como un recurso humano que interviene en el ámbito de la salud mental, obviamente deberá transitar por espacios terapéuticos y espacios formativos que resguarden su propia salud mental.

Aquí queda plenamente justificado el dispositivo de la supervisión clínica en psicomotricidad, espacio en el que se trabaja sobre el material clínico y sobre la técnica y trabajo terapéutico y clínico. La supervisión clínica es, a su vez, el espacio de formación donde el terapeuta en psicomotricidad puede tomar contacto con los contenidos de su inconsciente y con sus propias manifestaciones contra transferenciales.

Ha pasado mucho más de una década de trabajo, desde que planteábamos que la supervisión en psicomotricidad:

> Es un espacio de formación y aprendizaje, sujeto a un contrato de trabajo, en un encuadre claramente establecido y concertado, donde se debe construir un proceso de articulación entre la formación teórica, la formación por vía corporal específica y la práctica psicomotriz del psicomotricista supervisado (Mila 2001).

Hoy seguimos de acuerdo con esta definición de la supervisión, pero hemos comprendido que la supervisión debe entenderse como un proceso que se desarrolla en el tiempo, y que tiene un ciclo, con un inicio y un tiempo de finalización. Proceso de trabajo, con sus tiempos de encuentro y tiempos de separación que posibilitan la reflexión y la decantación del trabajo. Con encuentros de una frecuencia y periodicidad acordada, y fundamentalmente con un tiempo de trabajo psíquico importante por parte del supervisado y también por parte del supervisor.

Los que trabajamos en terapia psicomotriz con un entendimiento psicoanalítico entendemos que existen vínculos teóricos entre el psicoanálisis y la psicomotricidad. Pero a la vez existen marcadas diferencias metodológicas y de encuadre; esta temática fue trabajada en profundidad por Inés Tomàs (2011). De la lectura de sus textos destacamos lo siguiente:

> Cuando un sujeto acude a la consulta psicoanalítica para resolver síntomas que obstaculizan su proyecto y su vivir cotidiano, se le pide que responda a la regla fundamental del psicoanálisis (Freud, 1904), por la que se insta al paciente a hablar de lo primero que le venga a la mente aunque le provoque vergüenza, asco o miedo (Tomàs, 2011, p. 133).

Naturalmente, este encuadre terapéutico habilita a cada sujeto a hablar por asociación libre, y es entonces que se evidencia la individualidad, la singularidad de cada individuo y su historia. Los mecanismos inconscientes son comunes a todos los humanos, pero los contenidos del inconsciente son intransferibles y propios de cada sujeto.

Como bien lo plantea Tomàs (2011) "El sujeto habla de lo que le sucede y esto provoca reacciones a nivel físico, psíquico y emocional". En la lectura de Tomàs, quien se somete a la terapia psicoanalítica no solo muestra contenidos propios de su inconsciente sino que tiene manifestaciones corporales, emocionales y psíquicas propias.

Tomàs (2011) plantea que en el encuadre de la terapia psicomotriz el proceso sucede en sentido contrario a lo que acontece en el encuadre de la terapia psicoanalítica: se trabaja desde el movimiento y desde el cuerpo y después se representa sobre lo que acontece.

> En la sala, el fenómeno sucede a la inversa: el cuerpo actúa, y después reflexionamos acerca de lo ocurrido. Y lo hacemos valiéndonos de todos los instrumentos que están a nuestro alcance, la palabra, el grafismo y el modelado (Tomàs, 2011, p. 134).

A su vez, en sus textos Tomàs introduce las dimensiones de la mediación corporal que sustentan y soportan la representación. Esta es también una diferencia entre el psicoanálisis y la psicomotricidad: si bien ambas disciplinas trabajan en el entendimiento psicoanalítico del sujeto, los dispositivos terapéuticos que habilitan la representación en psicomotricidad no se circunscriben exclusivamente a la palabra. Por el contrario, como bien lo establece Tomàs (2011), los mediadores de la representación bien pueden ser otros muy variados.

El diálogo a nivel teórico y la complementariedad entre el psicoanálisis y la psicomotricidad fueron una constante en la obra y en la práctica profesional de Inés Tomàs. Su trabajo docente, desarrollado durante varios años en el master de Psicomotricidad Educativa y Terapéutica de la Universidad Rovira i Virgili, junto a Cori Camps y Lola García, fue un aporte a la construcción permanente de la teoría y la práctica de la psicomotricidad.

Este grupo de trabajo ha planteado que el espacio de formación corporal del psicomotricista no debe entenderse como un espacio terapéutico. La formación corporal es un espacio de formación, de aprendizaje, que indudablemente puede tener efectos terapéuticos. En ese sentido Tomàs (2011) plantea, con respecto a las competencias que se deben adquirir en el espacio de formación corporal que:

> ...adquirir estas competencia implica un proceso de introspección y reflexión sobre la manera de relacionarse consigo mismo, con los demás y con el entorno socio-contextual en que se está inmerso.

Al adquirir las competencias de la formación corporal el psicomotricista queda en posición de pensarse, de descubrirse, de "darse cuenta" (Camps, García y Tomàs, 2005) y esto indudablemente tiene efectos terapéuticos sobre cada uno de ellos.

Inés Tomàs creó y construyó un rol original e inédito en el dispositivo pedagógico de la formación corporal del psicomotricista: el rol del observador participante, que le permitió realizar la observación y registro de los acontecimientos y fenómenos de las sesiones de formación y luego restituir y dar sentido a las vivencias de los participantes. Este trabajo ha quedado documentado en la obra escrita de Tomàs, pero seguramente la huella más profunda se encuentra en cada uno de los participantes de la formación.

Bibliografía

AULAGNIER, P. (1988). *La violencia de la interpretación*. Buenos Aires: Amorrortu.

BERNARD, M. (1980). *El cuerpo*. Buenos Aires: Paidós.

BOTTINI, P. (2000). *Psicomotricidad: prácticas y conceptos*. Madrid: Miño y Dávila editores.

CADY, S. (2009). *Psicosomática y Psicomotricidad*. España: CIE-Dossat.190

CAMPS, C.; MILA, J.; GARCÍA, L.; TOMÀS, I.; PECELI, M. (2011) *El Psicomotricista en su cuerpo. De lo sensoriomotor a la estructuración psíquica*. Buenos Aires: Miño y Dávila Editores.

CAMPS, C.; GARCÍA, L. y TOMÀS, I. (2005). "Dar-se cuenta: La supervisión en los grupos de formación personal". Comunicación presentada en el *III Congreso Estatal de Psicomotricidad*. Barcelona.

CAMPS, C. (2005). "La observación de la intervención del psicomotricista: actitudes y manifestaciones de la transferencia". *Revista Iberoamericana de Psicomotricidad y Técnicas Corporales*, nº 19, pp. 27-52.

— (2002). "El esquema corporal". En: *La Práctica Psicomotriz: una propuesta educativa mediante el cuerpo y el movimiento* (pp. 355-398). Málaga: Aljibe.

CAMPS, C. y otros (Coord.) (2009). *Educació en valors, actituds personals i ètica professional en el marc de l'espai europeu d'educació superior*. Tarragona: Publicacions URV.

CAMPS, C. y TOMÀS, I. (2003). "Manifestaciones de la transferencia en la intervención psicomotriz". En: *Actas II Congreso Estatal de Psicomotricidad* (pp. 91-101). Madrid: Indivisa.

CAMPS, C. y GARCÍA OLALLA, L. (2004). "La formación personal del psicomotricista como proceso de cambio y transformación". *Entre Líneas,* nº 16, pp. 7-20.

— (2004). "La formación personal en psicomotricidad como facilitadora del desarrollo de competencias y actitudes transversales en la formación del alumnado universitario". *CD 3er Congreso Internacional de Docencia Universitaria e Innovación (CIDUI)*. Universitat de Girona.

CERENINI, G. (1993). "Formación permanente o especialización en la práctica psicomotriz". *Actas Congreso Expresión, Comunicación y Psicomotricidad* (pp. 53-58). Barcelona: Ayuntamiento de Barcelona.

CONTANT, M. y CALZA, A. (1991). *La unidad psicosomática en psicomotricidad*. Barcelona: Masson.

CICCONE, A. en POTEL, C. (2008) *Psychomotricité: entre théorie et practique*. Paris: Impress.

CIRLOT, J. E. (2006). *Diccionario de símbolos*. Madrid: Siruela.

DIATKINE, R. (1981). *Problemas de la interpretación en psicoanálisis de niños*. Barcelona: Gedisa.

DONDO, G. (2010). *Aportes del psicoanálisis a la educación*. Montevideo: Psicolibros.

Dolto, F. (1986). *La imagen inconsciente del cuerpo*. Barcelona: Paidós.

Frimodt, L. E. (2006). *Le corps, le soi et l'entourage. Une méthode de mouvement psychomoteur comme chemin d'une meilleure conscience corporelle, d'une expérience personelle et d'une connaisance de ses compétences relationnelles*. Paris: Université d'été.

García Olalla, L. (2000). "La observación psicomotriz: transformar la experiencia compartida en comprensión". *Entrelíneas*, 7, pp. 10-14.

García Olalla, L. y Camps, M. (2005). "La formación del psicomotricista como desarrollo personal y profesional". *Comunicación presentada en las IV Jornadas de desarrollo humano y educación*. Almería.

Joly. F., en Potel, C. (2008) *Psychomotricité: entre théorie et pratique*. Paris: Impress.

Llorca, M. y Sánchez, J. (2003). *Psicomotricidad y necesidades educativas especiales*. Málaga: Aljibe.

Mila, J. (2008). *De profesión psicomotricista*. Buenos Aires: Miño y Dávila editores.

— (2008). "Le rôle de la supervision clinique en psychomotricité". *Évolutions Psychomotrices*, Vol. 20, nº 82, Dossier - 7º écrits psychomoteurs. Paris.

— (2005). "La interdisciplina y los contenidos de la formación del psicomotricista". *Revista Iberoamericana de Psicomotricidad y Técnicas Corporales*, nº 19, pp. 8-18.

— (2002). "La construcción del cuerpo del psicomotricista". En: Llorca, M. (coord.), *La Práctica Psicomotriz: una propuesta educativa mediante el cuerpo y el movimiento* (pp. 181-194). Málaga: Aljibe.

— (2001). "La Supervisión Clínica y la Supervisión Institucional, ineludibles instancias de Formación de Postgrado o Formación Permanente". *Psicomotricidad, Revista Iberoamericana de Psicomotricidad y Técnicas Corporales*, Nº 4, España.

— (2000). "La formation universitaire des psychomotriciens en Uruguay: Se former en équipe pluridisciplinaire. Evolutions psychomotrices (Evol. psychomot.)", *Psychomotricité à l'aube du 3ème millénaire*, No. 50, dissem, pp. 214-217.

— (2000). "Formarse en interdisciplina". En: Bottini, P. (Comp.), *Psicomotricidad: prácticas y conceptos*. Madrid: Miño y Dávila editores.

Mila, J.; Cherro, M.; De León, C.; García, B.; y Peceli, M. (2000). "La construcción del rol del psicomotricista a través del trabajo corporal". *Revista Iberoamericana de Psicomotricidad y Técnicas Corporales*, nº 0.

Mila, J. y Peceli, M. (2007). "El perfume y el sabor del chocolate. El valor de lo sensorial en la estructuración tónico-emocional. Formación del rol del psicomotricista a través del trabajo corporal". *Revista Iberoamericana de Psicomotricidad y Técnicas Corporales.*

Potel, C. (2008) *Psychomotricité: entre théorie et practique*. Paris: Impress.

Rota, J. (1996). "Marco específico de la práctica psicomotriz". *Entre líneas. Revista especializada en Psicomotricidad*. Barcelona: Asociación Profesional de Psicomotricistas (pp. 6-8).

— (1993). "Práctica psicomotriz: La formación en el marco de los cursos anuales y trienales". En: *Actas Congreso Expresión, Comunicación y Psicomotricidad* (pp. 35-39). Barcelona: Ayuntamiento de Barcelona.

Roudinesco, E. y Plon, M. (1998). *Diccionario de psicoanálisis*. Buenos Aires: Paidós.

Rue, J. (2008). "Formar en competencias en la universidad: entre la relevancia y la banalidad". *Red U. Revista de Docencia Universitaria,* número monográfico 1, "Formación centrada en competencias".

Sánchez, J. y Llorca, M. (2008). *Recursos y estrategias en psicomotricidad*. Málaga: Aljibe.

Sassano, M. (2003). "El psicomotricista y el desarrollo de las actitudes terapéuticas". *Revista Iberoamericana de Psicomotricidad y Técnicas Corporales,* Nº 10.

Sassano, M. y Bottini, P. (2000). "Apuntes para una historia de la Psicomotricidad". En: Bottini, P. (Comp.), *Psicomotricidad: prácticas y conceptos*. Buenos Aires: Miño y Dávila editores.

REFLEXIONES SOBRE EL DUELO[6]

Fernando Barreneche

A Inés Tomàs, in memoriam.

La invitación que redactamos para asistir a esta charla decía:

> Freud nos enseña que la pérdida de un ser amado o de una abstracción que haga sus veces (patria, libertad, un ideal) implica una catástrofe en el mundo interior de quien sufre dicha pérdida.

Decía Shakespeare en Macbeth:

> Dad palabra al dolor. El dolor que no habla gime en el corazón hasta que lo rompe.

En la época en que nos ha tocado vivir, con la exigencia de inmediatez y velocidad a que nos empuja el neoliberalismo, se va dejando a los deudos muy solos con sus muertos.

El psicoanálisis en este sentido ofrece un espacio eficaz para trabajar el sufrimiento humano, el dolor de los seres finitos, contingentes y azarosos que somos.

* * *

A mi charla anterior (7 de febrero de 2017) que titulé "¿Qué me enseñó el psicoanálisis?" asistió la Dra. en Psicología Inés Tomàs, Profesora Titular de Psicopatología en la URV de Tarragona. Fiel a sus conocimientos e inteligencia, hizo una intervención sobre la enseñanza del psicoanálisis y los efectos terapéuticos de esta disciplina en aquellos que solicitan dicho tratamiento, que podríamos resumir en el socrático "Conócete a ti mismo", intervención con la que dimos por concluido el debate. Imposible imaginar en aquel momento que 6 meses después estaríamos despidiéndola de la vida. La preparación de esta charla ha querido ser mi homenaje a ella, fallecida en el esplendor de sus capacidades, habiendo dejado todo un legado a las jóvenes gene-

6 Resumen de la conferencia pronunciada el 27 de noviembre de 2017 en el Col·legi de Psicòlegs de Tarragona.

raciones interesadas en el psicoanálisis, tanto como docente en dicha universidad como en su vida, dedicada al estudio y práctica de la Teoría y Clínica Psicoanalítica. Descansa en paz, querida Inés.

* * *

Para hablar-reflexionar sobre el duelo, hemos de comenzar señalando la miseria y grandeza de nuestra condición: el ser finitos, lo cual significa asumir que la vida es un espacio y una tensión entre el nacimiento y la muerte.

Somos vida biológica pero también vida narrada (biografía), vida con sentido, aunque a veces podamos sentir-pensar que no lo encontramos. También experiencia y salida de nosotros mismos para encontrarnos con los otros.

Vivir es un riesgo, una aventura, y en este riesgo-aventura nos encontramos con que somos seres contingentes, frágiles, vulnerables, azarosos, a merced de los sucesos y acontecimientos.

Si hablamos de duelo, nos estamos refiriendo al sufrimiento por la pérdida de algo-alguien amado/a. Cuando una ausencia se convierte en pérdida, y por lo tanto en dolor, se hace presente para el sujeto en duelo una especie de sentimiento de desposesión de quien ya no está, más allá de que esto esté en el terreno de la ilusión, ya que no existe posesión real de nadie.

Y por otro lado y no menos importante, vivimos el vacío de ya no significar algo para el otro, en tanto ese otro... ya no está.

Se trataría del enigma de qué significábamos para él, qué falta suya cubríamos.

Así, Lacan dirá "Solo estamos de duelo por alguien de quien podemos decir: Yo era su falta".

¿Qué nos enseña Freud?

Freud en su ensayo de 1915 "Duelo y melancolía" describe características de este proceso. Así, nos habla del talante dolido, caracterizado por la pérdida de interés por el mundo exterior, imposibilidad de escoger un nuevo objeto de amor e inhibición en la productividad.

El mundo... se ha vuelto pobre y vacío para el doliente.

Un aporte que hace Freud es incorporar la idea de "trabajo de duelo" que hemos de entender como el proceso de elaboración psí-

quica implícito en dicho proceso. Este trabajo consistirá en quitar la libido de todos los enlaces emocionales con el objeto perdido.

Una vez efectuado este proceso, el doliente estaría en condiciones de aplicar la libido en otro lugar.

Sin embargo, esta idea cambiará y dará lugar a una propuesta no tan simple como esta sustitución que planteaba en 1915.

En 1917, en la década de sus 60 años, Freud entra en una etapa que podemos catalogar como sus difíciles 20 últimos años (enfermedad, muerte de personas queridas, exilio).

En ese 1917 sufre una dolorosa tumefacción en la encía. Se sospecha que sea un carcinoma, que se confirma en 1923. Cirugías y prótesis implicarán a partir de entonces dificultades para hablar, comer y fumar sus puros.

En 1919 se suicida un amigo. En 1920 muere su hija Sophie, a los 26 años, y un paciente y discípulo muy apreciado. En 1923, su nieto de 4 años, hijo de Sophie.

Su correspondencia de esos años nos revela los cambios a que nos referíamos.

Así, en 1920 escribe:

> La muerte es un hecho de efecto tan paralizante que no puede inspirar reflexión alguna a quien no es creyente, cosa que le evitaría a uno todos los conflictos consiguientes. Cruda fatalidad, muda sumisión. En el fondo de mí siento una herida amarga, irreparable.

En 1923, mientras su nieto agonizaba:

> No creo haber experimentado jamás una pena tan grande. Quizá mi propia enfermedad contribuya al disgusto. Trabajo por pura necesidad pues fundamentalmente todo ha perdido sentido para mí.

Y en 1929:

> Aunque sabemos que después de una pérdida así el estado agudo de pena va aminorando gradualmente, también nos damos cuenta de que continuaremos inconsolables y que nunca encontraremos con que rellenar adecuadamente el hueco, pues aún en el caso de que llegara a cubrirse totalmente, *se habría convertido en algo distinto.*

Asunto importantísimo, pues con este “algo distinto” Freud va más allá de su propuesta de sustitución del objeto perdido. Este “algo

distinto" hará que nuestros muertos se inscriban en nuestra matriz identificativa y hará posible lo que llamamos *subjetivación del duelo*.

Hemos de destacar entonces que el duelo para Freud será un trabajo de separación, pero también de sujeción con el objeto de amor perdido. Y así, nuestro muerto abonará nuestros síntomas y fantasmas.

Y Lacan ¿qué nos dice?

En el Seminario 10 sobre La Angustia nos enseña que un sujeto en duelo puede enfrentarse con 4 alternativas y sus múltiples variedades y combinaciones. Estas son: pasaje al acto, *acting-out*, duelo como acto y duelo como síntoma.

Del pasaje al acto nos dice que en este caso el sujeto es como si fuera arrastrado por el objeto debido a la angustia que su muerte ha generado; es como que quedara sin causa y sin cauce, puro desborde. Es como si dijera-pensara-sintiera: "*Frente a esto, todo me da igual, me dejo aspirar y arrastrar hacia el abismo*". El suicidio puede ser una de las consecuencias de este estado. Estaríamos aquí ante lo que Freud consideró duelo patológico-melancolía.

El *acting-out* consiste en una puesta en escena y un llamado. Un escenario con público permite demostrar a los otros que ese objeto amado cuenta con el actor del duelo como el más doliente, es él quien sufre más que nadie. Es lo que sucede en los duelos normales: está inconsolable, lo cuenta, lo habla, lo grita, lo llora. Hay una insistencia en mostrar que es el único en su relación con él.

En el duelo como acto, el sujeto no hace un pasaje al acto ni una escenificación, sino que retorna al mundo en la dimensión del acto: compra, vende, despide, se presenta a exámenes, escribe y resuelve lo que nunca antes había podido resolver. Esta fecundidad dura poco, y al tiempo vuelve a enredarse en lo que podríamos llamar "las vanidades del mundo" en tanto que todo esto son procesos, no situaciones petrificadas.

Hablábamos antes de la subjetivación del duelo. La cuarta posibilidad que nos sugiere Lacan como alternativa, el duelo como síntoma, nos enseña que subjetivizar una pérdida no implica una pérdida total, ya que ésta, si así fuera, sería un trampolín, como ya expresamos, al estado de melancolía o al pasaje al acto (suicidio).

Cuando Freud desde sus casos clínicos muestra cómo sus pacientes sobreviven a sus amores perdidos vía el síntoma, da cuenta de que en la esencia del sujeto subyace un cementerio, y que somos sostenidos por aquellos amados-muertos que, aún siendo sustituidos, dejan sus indelebles marcas en nuestro aparato psíquico.

Como conclusión, podemos afirmar que en psicoanálisis la clínica del duelo no puede apostar ni a una pura pérdida ni a una reparación del todo. La clínica psicoanalítica del duelo reconoce lo incurable del mismo, pero también una tramitación probable para que la vida, a pesar de su fragilidad, su finitud, su contingencia y sus aspectos azarosos, sea posible.

Hay seres que pasan a la eternidad sin que uno encuentre alguna explicación para ello. Se marchan con sus enigmas a ese infinito y también enigmático espacio que es el espacio de lo inexistente.

Gracias y también a pesar de ello, el poeta (en este caso Jorge Luis Borges) podrá decirnos, desde lo más hondo del dolor:

> ¿En qué hondonada esconderé mi alma
> Para que no vea tu ausencia,
> Ausencia que como un sol terrible, sin ocaso,
> Brilla definitiva y despiadada?

CONFERENCIA INAUGURAL: EL ESPEJO Y LA MÁSCARA

Mireia Batet

Hace unas semanas tuve una sorpresa muy agradable. Cristina colgó un vídeo en el *WhatsApp* del grupo que compartimos que me permitió asistir de forma virtual a la última conferencia impartida en el Departamento de Antropología de esta Universidad por la Dra. Inés Tomàs, quien lamentablemente, como ya sabéis, nos dejó en agosto. El título de su conferencia fue "Arte y locura". En seguida sentí que su conferencia me serviría para la presentación de hoy. Al comienzo de la misma, Inés explica la esencia de quién era ella a nivel profesional y del contenido de este máster, que compartió junto a otras profesoras como Cori, Lola, Fabi..., algunas de las cuales os acompañarán en el recorrido de este viaje; un viaje que, junto a otros compañeros, Cristina, Silvia, Pepa y Carles, presentes hoy en este acto inaugural, emprendimos como vosotros hace ahora diez años, y que tantas cosas positivas nos aportó.

Inés, que también fue coordinadora del máster y acompañante de este viaje en la formación personal, comienza la conferencia explicando que ésta sería un resumen del segundo doctorado que actualmente realizaba. La gente no entendía por qué hacía un segundo doctorado, y ella respondía que quería dejar constancia de que en la universidad se podían hacer trabajos cualitativos y no sólo de números, trabajos donde abordar la SUBJETIVIDAD de las personas y su complejidad. El arte, el psicoanálisis, y también la psicomotricidad, son disciplinas cuya esencia es justamente ésta: la subjetividad. Este "conócete a ti mismo" que reza el famoso oráculo de Delfos, entre otras cosas porque conocerte a ti mismo es imprescindible si realmente quieres ser capaz de conocer y entender al otro.

En realidad, arte y psicoanálisis son dos disciplinas imprescindibles que nos ayudarán a profundizar en la psicomotricidad y darle contenido. El arte, las creaciones de cualquier tipo, aunque hablaremos sobre todo de las artes plásticas, son herramientas que nos ayudan de forma visual a expresar quiénes somos o cómo estamos en

ese momento, y a representar el cuerpo. Tal y como decía Doltó, la famosa psicoanalista dedicada sobre todo al trabajo con niños, aunque lo mismo sucede con los adultos: "Uno no dibuja, uno se dibuja". Tanto en el representarse corporalmente como en la expresión corporal que hacemos día a día cuando nos movemos, o incluso cuando estamos quietos, podemos observar que hay implícita una conciencia del cuerpo que el niño va desarrollando hasta los 12 años, momento en que ha integrado conscientemente su esquema corporal, es decir, las partes de su cuerpo y dónde están situadas. Sin embargo, ¿qué sucede cuando el niño "olvida", por ejemplo, dibujar los brazos? El niño es conocedor de que tiene unos brazos, pero los olvida y notamos, en las observaciones que hacemos en la sala, que es una zona corporal donde tiene dificultades. Aquí ya no hablamos de lo consciente, sino de la imagen corporal inconsciente, relacionada con la historia de la persona y sus vivencias. El psicoanálisis tiene un papel fundamental en este sentido, ya que nos permite profundizar en lo más interno como en el ejemplo del iceberg. Una cosa es lo que vemos, lo manifiesto, y la otra lo que no vemos, pero que está en algún lugar, lo latente. Es en la búsqueda de este latente, lo que no se muestra de forma aparente, donde podemos comprender realmente al otro y a nosotros mismos, porque como decía el Principito: "lo esencial es invisible a los ojos". Invisible a los ojos inexpertos, diríamos en este caso, porque sí podemos encontrar indicios de esta realidad latente, que llamamos inconsciente, si aprendemos a mirar y a escuchar. Pero para poder mirar y escuchar a los demás debemos aprender a mirarnos y escucharnos a nosotros mismos, desde el corazón, como decía el Principito, es decir, sin juicios, y desde el cuerpo, añadiríamos, descubriendo nuestro sentir corporal, nuestro cuerpo sentido.

En el caso del que hablábamos, este niño que olvidaba dibujar los brazos, al profundizar es cuando se dió cuenta de las marcas de su propia historia, de cómo estas marcas quedan impresas en el cuerpo. Siendo adulto, durante un trabajo personal, fue descubriendo las dificultades en el propio cuerpo, en este caso en el acto de abrazar. Es difícil abrazar cuando uno "no tiene brazos", cuando estos brazos no están suficientemente investidos, son débiles, poco hábiles, porque están poco presentes. Al transitar por la experiencia de la formación personal descubre los abrazos de su padre y los no abrazos al fallecer el padre, cuando el niño tenía 7 años. Este hecho traumático tiene un

impacto en el cuerpo, y el niño comienza a dibujar, ya en aquella edad y sin darse cuenta, los personajes carentes de brazos. Lo interesante aquí es que siempre podemos añadir vivencias nuevas, huellas nuevas en este cuerpo sentido, que hacen que uno pueda reapropiarse de él, vivenciarse de otra manera, y estos brazos puedan crecer y con ellos la capacidad de abrazar y tomar las riendas de la propia vida. Así la imagen corporal no es algo estático, sino transformable y dinámico.

Continuaremos ejemplificando el tema del cuerpo y cómo se representa a partir de la presentación, que siempre realizaba Inés en este acto de inauguración, de la exposición celebrada en el Thyssen en 2007 sobre la evolución del retrato y el autorretrato: "El espejo y la máscara". Esta presentación nos servirá para explicar el origen de esta imagen corporal que nos creamos a nivel interno y que nos convierte en seres únicos.

La década entre 1890 y 1900 supone una rotura, la humanidad está en crisis por diferentes factores. Aparece la fotografía, y el arte, que es un producto social, también está en crisis. El retrato ya no tiene que ser una copia de la realidad, se rompe el compromiso entre el modelo y su reflejo. Aparece la subjetividad, el artista se permite expresar, proyectando quién es y cómo se siente en las pinturas, a veces distorsionando los rostros o haciendo que éstos aparezcan como máscaras que tapan. De hecho, esto lo hacemos todos. La palabra persona proviene del griego y etimológicamente significa máscara, lo que utilizaban los personajes para salir a escena. A veces, uno puede estar viviendo situaciones muy difíciles, de tristeza... y salir a la calle e ir a trabajar con una sonrisa en la boca. Constantemente representamos papeles, roles... En la sala también aparecen estas máscaras que nos construimos en la relación con el otro y que es importante conocer.

Iniciamos la exposición con "Ante el espejo" donde el artista hace un ejercicio de introspección descubriéndose a sí mismo. Aquí señalamos que SIEMPRE y, sobre todo trabajando con niños, es muy importante no interpretar los dibujos que nos muestran. Habrá que preguntar al niño sobre su dibujo, ya que sólo él sabe, y lo que dijéramos nosotros sería algo que nos estamos inventando. Si el niño no nos lo ha dicho, es que nos lo estamos inventando, y esto es de lo que nos hemos de guardar, de proyectar nuestra historia en el otro cuando trabajamos. Tenemos que aprender a escuchar, a mirar.

Pero vamos atrás, en el momento en cómo el niño construye su "yo interno", su imagen corporal, su "yo soy".

Uno no se puede ver a sí mismo, necesita el espejo para poderse mirar. Si pensamos, ¿cuál es el primer espejo que nos envía conciencia de existir, de que somos? El niño cuando nace no tiene conciencia ni de cómo se llama, ni de quién es, ni que él mismo es... Él y el entorno son uno, pero poco a poco se va descubriendo; ahora una mano, su mano, y se puede quedar absorto mirando la mano. Este será su nuevo descubrimiento. Los padres serán este primer espejo donde el niño se mira, y que le devuelve una imagen de él. A través de los brazos que lo sostienen irá emergiendo una conciencia corporal, y de las palabras que le dirigen irá tomando conciencia de este existir. El espejo, tal como explica Lacan, será fundamental en esta fase (6 - 18 meses) en la que el niño se percibe por primera vez de cuerpo entero. Los padres hacen que el niño se identifique con la imagen "tú eres éste". El niño percibe por primera vez su esquema corporal a nivel global, pero esta realidad visual no es real, es sólo una imagen, el "yo ideal", quien el niño querría ser, pero que no es, porque internamente, a nivel corporal, no domina, no coordina bien su cuerpo, es un conjunto de sensaciones que le llegan y que no puede ubicar. No puede reconocer aún su esquema corporal, dónde se sitúa cada parte del cuerpo. La imagen que ve es una anticipación de quién será, no una realidad. Más adelante el niño encontrará otras miradas, otras personas que le devolverán algo de sí mismo. El niño que es visto como un "trasto" se comportará como tal porque ésta es la imagen que le llega del otro, de los padres primero, como una marca fundamental, y después aparecerán los otros. Es su manera de ser reconocido por el otro y, por tanto, de existir. Nosotros, en el trabajo que hacemos con los demás, debemos ser conocedores de esta primera imagen, de esta primera marca que hemos recibido, ya que es una parte fundamental en nosotros y en la manera que tenemos de mirar y entender el mundo. Este verse y reconocerse a uno mismo en el espejo y en el otro es fundamental para la construcción del "yo psíquico", es decir, del narcicismo.

Veamos un ejemplo: una niña con la que trabajamos en la sala haciendo las prácticas de ayuda psicomotriz durante el segundo año de formación. Se trataba de una niña con una imagen y un esquema corporal extremadamente frágiles; necesitaba el espejo para relaci-

onarse con el otro; se colocaba delante del espejo para verse y sólo así podía jugar con algún objeto, con el adulto o algún otro niño. El espejo era fundamental para su ser; sin él, su cuerpo sentido era muy frágil y no podía hacer frente a las interacciones, se perdía. Fue a través de las vivencias corporales en la sala cuando la niña pudo construirse un cuerpo menos fragmentado, otra vivencia corporal, otro existir, y de esta manera pudo alejarse cada vez más del espejo de la sala, hasta que dejó de necesitarlo y pudo relacionarse ella misma, sin el soporte de la imagen global del espejo.

Las imágenes de la exposición son las siguientes:

1. "Autoretrato" (1887), de Vincent van Gogh. Delante del espejo uno se mira, se pinta, se expresa, intentando liberar quién es, cómo se siente.

2. "Retrato de una muchacha" (1896), de Paul Gauguin. La máscara que nos construimos también forma parte de nosotros, ejerce una función, a menudo de protección para no ser vistos, aunque uno se expresa siempre. Incluso a través de la máscara está diciendo quién es. A veces uno se puede reconocer en la máscara del otro; mirando la máscara del otro puede ver la suya.

3. "Cabeza de mujer" (1909), de Pablo Picasso. El espejo roto. En realidad a nivel cronológico ésta es la primera etapa, el artista pinta el rostro mezclado, como fundido en el entorno, al igual que el bebé no sabe diferenciar entre él y el entorno, y es la mirada de afuera, la mirada del otro, que interpreta la obra y le da un sentido. Mirada que corresponde en el psiquismo infantil, en la fase del espejo, a la mirada parental.

Y una experiencia personal... Fue en la sala donde, de alguna manera, aprendí a mirar, a escuchar mi cuerpo y el del otro desde otra perspectiva, desde otra profundidad, que me ayudó a posicionarme en el mundo y en el trabajo de otra manera más rica, más plena.

Reformular nuestra mirada es lo que nos permitirá mirar al niño que fuimos de otro modo. Y desde este nuevo encuentro con el niño que fuimos, todo se transforma.

PARAULES DELS ALUMNES

Introducció

Cori Camps i Lola García

Els escrits que apareixen a continuació són una petita mostra de les moltes manifestacions de condol que ens van fer arribar alumnes i exalumnes de la Inés, tant del Màster de Psicomotricitat com dels estudis de Psicologia, a través de missatges al nostre correu electrònic. Aquests missatges van anar arribant en diferents moments des de la seva mort, a mesura que els alumnes van conèixer la trista notícia. Alguns van arribar de manera espontània i d'altres per a estar presents en l'acte de comiat al tanatori o en l'homenatge posterior celebrat en la universitat.

Aquests escrits, a més de molt de dolor per la mort de la Inés, parlen de la profunda empremta que ella els ha deixat, a nivell professional i personal, i com els ha ajudat en la seva vida. Parlen de com, gràcies a ella, van aprendre a escoltar-se, comprendre, i decidir sobre les seves pròpies vides.

A banda d'aquests escrits, serien incomptables els alumnes i exalumnes que, ja sigui a la Facultat o en altres llocs on hem coincidit, han compartit amb nosaltres la seva incredulitat per la mort sobtada de la Inés, el seu agraïment per tots els aprenentatges i coneixements, per la seva forma de fer les classes, com la troben a faltar... i fins i tot anècdotes i records personals que remeten a la gran qualitat humana i capacitat d'escolta de la seva professora estimada i admirada.

Sabem del cert que la Inés hauria volgut que les paraules dels seus alumnes fossin presents al llibre. Segur que li farà molta il·lusió!

Les seves paraules

Com a professora la recordaré sempre com una font inesgotable de coneixement, apassionada de la seva professió i que em va contagiar d'entusiasme i amor per entendre i aprendre sobre la Psicologia, la Psicomotricitat i sobretot, sobre les persones. Una gran persona i una gran Professional.

Imma Blanco

La trobarem molt a faltar però jo sé que està per aquí en algun lloc, si més no als nostres cors.

Lucia Borges

Per a mi el Màster de Psicomotricitat em va enriquir molt, tant a la vida professional com personal. Inés, tu hi vas formar part, la teua manera de transmetre tot el teu saber i la mirada oberta i la teva inquietud em van aportar totes les eines per ser la persona que sóc avui. Gràcies Inés, sempre tindré una empremta teua en la vida que visc.

Montse Calduch

Quan recordo la Inés em ve al cap unes paraules d'Eduardo Galeano:

> Cada persona brilla con luz propia entre todas las demás. No hay dos fuegos iguales. Hay fuegos grandes y fuegos chicos y fuegos de todos los colores. Hay gente de fuego sereno, que ni se entera del viento, y gente de fuego loco, que llena el aire de chispas. Algunos fuegos, fuegos bobos, no alumbran ni queman; pero otros arden la vida con tantas ganas que no se puede mirarlos sin parpadear, y quien se acerca, se enciende.

Crec que aquest escriptor tan magnífic pot descriure millor que jo una professora tan magnífica com ho va ser la Inés.

Desirée Casimiro

A todos los que compartimos en algún momento con ella y la queríamos nos deja recuerdos llenos de aprendizaje y calidez humana, ¡¡¡siempre estará en nosotros!!!

Eugenia Córdoba

Inés Tomàs! Tothom que ha passat per aquesta facultat coneix bé el seu nom, i és que a ningú deixava indiferent... les seves paraules, el seu coneixement, la seva experiència, la seva forma de treballar, el seu desordre ordenat, les seves mirades, la forma ràpida i àgil en la que et feia devolucions i reflexionar sobre els teus dubtes, i la seva llarga melena arrissada a la cara obrint la seva caixeta de flors de Bach. Gràcies, Inés, per obrir a molts de nosaltres un nou món dintre de la Psicologia i la Psicomotricitat.

Cristina Pérez Curto

Tenia una capacitat d'empatitzar i de captar els estats d'ànim de les persones més enllà de lo normal... Sempre sabíem quan havia vingut perquè posava un olor característic d'encens i del seu perfum.

Gisela Ferré i Jorge Dueñas

Te extrañamos, amiga. Sigues iluminando nuestro camino con tu luz. Cuánto amor dejaste, Inés... Qué bonita que eres...

Cristina Griñón

Recuerdo que en sus clases transmitía su amor por su trabajo de una manera muy alegre y apasionada. Su forma de relacionar las teorías con las prácticas permitía comprender las explicaciones con mucha más profundidad.

Camila Hormaeche

No imagino, ¡qué triste!, mi psicoanalista apreciada. No entiendo la razón., Que descanse en paz.

Rosa Ibarra

Una gran pèrdua que tots sentim de tot cor. Jo em quedo amb tot el que em vau ensenyar juntes.

Ana Macarulla

Cuánto nos ha aportado Inés como docente, en la formación y en todo lo demás... lo que ha supuesto. Bien agradecida por todas sus enseñanzas que, ten por seguro, siempre permanecerán.

Sonsoles Martín

Eras una de esas personas que nunca dejaba indiferente a nadie... Sin lugar a dudas, durante mucho tiempo, yo te idolatré. En gran parte, gracias a ti y a tu acompañamiento silencioso, ahora puedo decir que soy quien soy y que he tomado los caminos (personales y profesionales) de forma segura y conforme a lo que realmente deseaba y sigo deseando en mi vida. Gracias por recordarme una vez más que estamos aquí de paso, que esta vida tiene un principio y un fin, un eros y un tánatos, como dirías tú. Y que no hay nada ni nadie imprescindible excepto uno mismo con su yo, superyó y con su ello. Te prometo seguir luchando por recordar, repetir y reelaborarlo todo.

Ana Mériz

Tinc una tristesa molt gran que m'envaeix. Vaig poder gaudir alguns anys amb ella, pocs, m'hagués agradat mes, però van ser els suficients per sentir-me plena. La búsqueda al teu interior deia, i cada vegada que havia d'agafar el cotxe per desplaçar-me 200 kilòmetres, era un regal. Em vau donar la clau a una nova vida, a un nou despertar. Ara jo, des de la distancia, sento un buit que em paralitza, no tinc paraules per definir aquesta sensació de pèrdua. Durant el curs sempre ens acompanyàveu amb la mirada, guiant-nos amb una dolçor extrema. No vull acomiadar-me, vull continuar recordant, el seu somriure, les seves paraules... Vull quedar-me el record de la festa per tancar el curs, donant-nos les mans i cantant. La seva abraçada forta, i mirada amiga, donant-me forces, per continuar...

Myreia Monné

La Inés era una psicòloga "total", combinava un gran coneixement de l'obra psicoanalítica amb una gran intuïció i escolta de la persona que tenia al davant. Realment era capaç de canviar la vida d'una persona que volgués evolucionar i canviar. Sovint escolto els meus pensaments i em trobo parlant amb ella de la meva vida i els

meus projectes i en aquesta conversa imaginaria ella em contesta i s'alegra de que les coses vagin sortint, son converses que vaig guardar per a una propera trobada que ja no es va produir, o potser si ja que sempre serà amb mi la seva petjada.

Carles Albert Montserrat

Y qué injusta es la vida... Te llevas tantísimos conocimientos, anécdotas... Pero sobre todo esa alegría y ese carácter que estoy segura que no existe nadie más en este mundo que se te parezca en lo más mínimo. Eras única y se te echará tanto de menos... Besos al cielo, gracias por todo.

Ester Muñoz

Crec que va ser la persona que em va fer enamorar del psicoanàlisi... la primera vegada que la vaig conèixer em va fer apassionar per l'inconscient i la segona vegada em va ajudar a escoltar el meu inconscient... m'agradaria tornar-li d'alguna forma tot el que m'ha ajudat...

Bibiana Ochando

Des de les terres boiroses de l'interior volem dir-te que et recordem i et recordarem. La teva presència tranquil·la i equilibrada, font d'energia. Les teves classes, veritables lliçons de vida magistral, que esperàvem amb delit. Les teves paraules, sempre sàvies, el mot adequat en el moment oportú, amb el que aconseguies que arribéssim a fer el click necessari per continuar creixent. La teva modèstia, -jo no he fet res; només he assenyalat- ens deies. La teva mirada, davant la que ens sentíem despullats, però que alhora era plena de respecte i calidesa. I ara la teva absència, la qual et fa encara més present dins nostre. Aquí a les Terres de Lleida els dies de boira sovintegen. Barreja de sentiments, replegament i tristor per no tenir-te aquí; satisfacció i gratitud per haver tingut la sort que ens hagis tocat amb la teva essència. Sempre seràs amb nosaltres.

Lídia Pedra i Jordi Palací

Recordo d'ella la seva mirada, que era com una mirada que va cap a l'interior de les persones i que tot ho endevina i ho coneix. Malauradament ha estat una gran pèrdua.

Gemma Romeu

Inés, es mucha Inés! Inés és i serà el descobriment del psicoanàlisi. Inés és i serà coneixement, curiositat per saber més, comprensió de mi mateixa i dels altres. I també és i serà moltes imatges: imatges de les seves expressions facials, dels seus gestos, de la seva manera de caminar, de recollir el guix quan se li queia de les mans, la cara que feia quan li sonava el mòbil en mig de la classe i la seva manera de parlar, el seu bilingüisme espontani i les seves anècdotes. Inés, tu ets i seràs sempre, "mucha Inès!"

Fabi Sánchez

Era una dóna increïble. La facilitat amb la que et feia entendre la psicoanàlisi, i per tant a Freud, era fantàstic. Podria haver estat hores escoltant-la i no tindria prou. Transmetia vitalitat i ganes d'aprendre. Era molt divertida. El món ha perdut una gran persona i professional.

Laura Sánchez

Hace ocho años cerré mi maleta para emprender un nuevo viaje. En ella guardé vivencias con personas inolvidables. Dije que la cerraría muy fuerte para que nada pudiera escaparse, y que, pegadita a mi alma, la llevaría a todas partes. La abro por ti, Inés, para que veas cómo de intacto guardo todo lo que me enseñaste. Limpiaste mi inconsciente, y ordenaste mi aprendizaje. Tu gran cultura universal me removía, y provocaba seguirte al instante. Me enseñaste a mirarme al espejo, a identificar y distinguir mi máscara y mi imagen. Me enseñaste de qué forma el cuerpo me hablaba, y aunque a veces no lograba entenderte... sabía que debía escucharte. ¡¡¡Mira con qué apego guardo tus palabras!!! Y cómo al recordarlas vuelven a hipnotizarme... La maleta la cierro de nuevo... pero no sin recordar lo mucho que te quiero.

Mila Santolària Mairal

MIRADES DES DE L'AMISTAT: LA FADA I LA BRUIXETA

TE TRAJO EL VIENTO

Asier Alabarte

Te trajo el viento en un remolino de risa y nos conocimos; atraída por lo energético.

En tu mirada curiosa hubo momentos de conexión, confirmación de muchas cosas y magia, mucha magia.

En nuestros breves pero intensos momentos de compartir hubo grandes charlas conectando caminos. Hubo el orgullo de una madre de venir en la más grande de las compañías, la de tu hijo.

El profundo amor sereno que irradiaba tu corazón era tangible al hablar de tus chicas, tus curiosas, risueñas y grandiosas alumnas.

En nuestro vínculo quedará el recuerdo de tu energía, con un toque de delicadeza, un toque de determinación y un inmenso poder.

Solo puedo darte las gracias por lo compartido, por lo aprendido y por las ganas inmensas de todo lo que percibí de ti.

Con mi respeto, mi amor y mi sonrisa sincera, te recuerdo y te honro.

Tu vuelo es alto y profundo como lo es tu conciencia expansiva.

Buen viaje, Inés; seguro que nos vemos en las múltiples dimensiones existenciales.

ESCRIT PER A INÉS

Joan Ramon Andrada

Vaig conèixer la Inés l'any 2000, quan vaig entrar a treballar a la Universitat, però no va ser fins l'any 2006 que vam establir més relació. Al 2006 vaig anar a casa seva a arreglar-li l'ordinador i fins a la seva mort vam fer classes d'informàtica en nombroses ocasions. Des del principi vam connectar molt bé i em feia sentir molt còmode. Em sorprenia la seva senzillesa, humilitat i calidesa, a vegades difícil de trobar en l'àmbit del professorat universitari. Des de la primera sessió, prenia apunts en una llibreta, "La Bíblia informática," com deia ella. Tenia apunts des del primer dia, ordenats per data, des del 2006 fins al 2017.

Els últims dos anys van ser molt intensos, ja que cada dimarts de 18:30 a 20:30 fèiem classes d'informàtica a casa seva. La primera mitja hora ens la passàvem parlant de les famílies, bevent una infusió i a vegades galetetes. Parlava molt dels seus dos fills, Bruno i Álvaro, pels quals sentia devoció i es preocupava molt. Jo li parlava de la Martina, la meva filla. Tot i no haver conegut la Martina, cosa que lamento profundament, sempre tenia detalls amb ella i amb mi. Ens va regalar un cistellet, un llibre infantil, tasses de té, crema facial, ens va fer el sopar... Sempre que li comentava que la Martina no dormia bé o menjava malament, li preparava flors de Bach.

Tenia molta empatia amb les persones, i amb mi sabia quan estava cansat i/o preocupat. Em deia: "Si vols, en parlem", treia de la seva bossa un potet de flors de Bach i em donava una goteta.

Els dimarts al vespre, quan sopava amb la meva companya, la Júlia, li parlava de la meva classe amb la Inés i sempre em comentava que tenia moltes ganes de conèixer-la i que conegués la Martina. Teníem molta confiança, i a les classes em feia la sensació que estava amb una amiga xerrant sobre la vida i no només sobre informàtica. De fet, a la Inés no li agradava gens la tecnologia, però ara li estava sent pràctica per preparar les seves classes, els seminaris i el Doctorat que havia començat. Estava molt contenta amb el seu nou portàtil i amb els avenços que estava fent. Em deia: "Això ho he fet sola, ho

he mirat a la llibreta i ho he sabut fer". Jo em sentia molt orgullós de poder-la ajudar i que les classes li fossin pràctiques.

Vaig aprendre molt de les nostres converses. Em sentia molt identificat amb la seva manera de ser. Era senzilla, humil, transparent i pràctica. A més, vaig aprendre molt d'art, de psicosis, de Freud, Van Gogh...

El tracte amb la Inés era senzillament formidable. Conec molts professors i professores, i sense cap dubte era la persona més detallista, humil, senzilla, càlida i empàtica que he conegut a la Universitat. Era una amiga, una companya que sabia que sempre estava allà i podia comptar amb ella. Trobo molt a faltar les converses que teníem i les trucades sobre problemes informàtics.

Inés, he tingut la gran sort que les nostres vides es van creuar. Per a mi sempre seràs un referent al llarg de la meva vida.

Descansa en pau. Els que ens quedem aquí et trobarem molt a faltar i el teu record i les teves paraules restaran sempre amb mi.

Fins sempre!

LA INÉS, CINÈFILA DE L'ÀNIMA

Jaume Aymí

Hi ha companys i alumnes que saben bé què recordarem aquí: la vessant cinèfila de la Inés, que ella va desenvolupar entre nosaltres en dos moments principals, la trajectòria de les sessions del cinefòrum a la Facultat de Lletres i la continuació corresponent (cursos 2002/2007) a la Facultat d'Educació i Psicologia. En aquest darrer cas, els responsables de la seva organització vam ser tres representants dels ensenyaments de la Facultat: la Inés per Psicologia, Enrique Fuentes per Pedagogia i jo mateix per Magisteri.

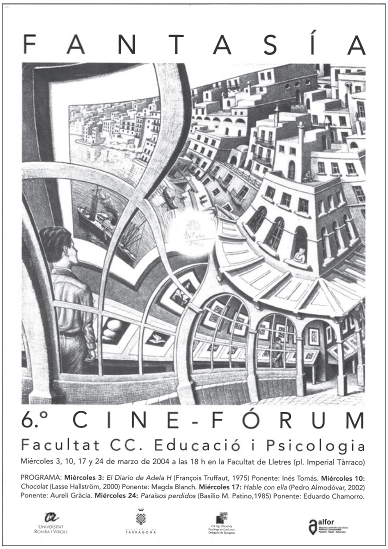

Talment com en altres activitats i aspectes d'ella, també aquí vam poder confirmar on bullien les seves inquietuds, i per tant on calia aprofitar-la al màxim, i on en canvi deixava que altres féssim feines organitzatives i de gestió. L'important és que mai no ens vam discutir per res, i que vam poder muntar la feina sempre en harmonia i amistat: ens unien les inquietuds culturals, la intenció educativa humanista i l'afany divulgador sense dogmatismes ni adoctrinaments, és clar. Una altra cosa és que realment aconseguíssim arribar amb eficàcia a tot el nostre públic potencial, perquè el cert és que, per diversos motius que ara no cal detallar, l'assistència a les sessions no va ser prou satisfactòria. De fet, si parlem en passat vol dir que el

cinefòrum es va acabar en el seu moment, i a partir de llavors podem dir que els cinèfils hem anat conreant la nostra afició d'una altra manera: en tertúlies informals, amb intercanvis de films, etc. En tot cas, la Inés sempre va mantenir viva aquesta dedicació, i procurava a les seves classes treballar sovint amb el cinema, tal com bé recordem alumnes i professors.

Heus aquí la llista de presentacions que va fer la Inés en aquesta època que comentem:

Abril 25, 2002: *El hombre y el monstruo* (R. Mamoulian)
Febrer 12, 2003: *Té y simpatía* (V. Minnelli)
Desembre 3, 2003: *Marnie, la ladrona* (A. Hitchcock)
Abril 27, 2005: *El olor de la papaya verde* (T. Anh Hung)
Febrer 14, 2007: *Frida* (J. Taymor)

En tot moment vam poder observar el seu estil de treball: com es preparava les intervencions, de quina manera aprofundia en l'anàlisi dels films, com afavoria constantment la participació dels assistents, quina llum projectava en la caracterització dels diversos personatges i com ens els apropava a nosaltres mateixos. Més enllà d'aportacions formals i tècniques, que també esmentava, valorava especialment la construcció i coherència de cada obra, i això ens ho transmetia a través de preguntes que ens apropaven els personatges, els seus desitjos i conflictes. I això mateix feia quan intervenia en els col·loquis i eren altres companys diversos els que presentaven cada sessió (en algun cas va ser el Joan Prat, el seu home i amic nostre, qui presentava el film).

Si una cosa important s'aconseguia en aquests casos és que desapareixien les jerarquies acadèmiques i la formalitat de l'aula, i a canvi s'afavoria un ambient de llibertat entre iguals, amb discussions sovint apassionades però sempre amb respecte i amb intenció d'aportar elements

enriquidors per al debat. A vegades recordem que continuàvem fora de la sala discutint la jugada. Hi ha antics alumnes de la Inés que assistien a aquests sessions i col·legues nostres que segur que poden confirmar tot plegat. En alguns casos també s'aprofitava la celebració d'alguna jornada psicològica, per exemple, per convidar gent valuosa amb qui compartir un film per després treure-n tot el suc possible (penso ara mateix en una sessió amb una psicoanalista argentina al voltant del film *Shutter Island* de Martin Scorsese).

La meva experiència directa de la Inés cinèfila és que sempre "hi veia més enllà" que nosaltres en qualsevol film, que sabia fer-nos entendre el comportament humà en claus profundes que a molts se'ns escapaven. I no parlo ara tan sols d'aspectes importants de la psicoanàlisi, que ella sabia interpretar tan oportunament, sinó també d'un sisè sentit, de quelcom molt intensament intuïtiu, gairebé màgic, que ella posseïa: un rerefons espiritual, una ànima sàvia i generosa des de la qual ens parlava i ens feia mirar el món. Afortunats els que vam tenir el privilegi de comptar-nos amb el seu afecte, d'haver compartit amb ella instants de vida inesborrables.

A NUESTRA QUERIDA INÉS

Diana Barenblit, en representación de los compañeros de iPsi

Desde iPsi queremos unirnos a este merecido homenaje desde el cariño y la gratitud.

Inés conjugó el amor y pasión por el psicoanálisis con sus amplios conocimientos que supo transmitir a sus alumnos.

Depositó su confianza en iPsi orientando a quien deseaba formarse como psicoterapeuta a hacerlo en nuestra institución. En los conocimientos de estos alumnos de la Universidad Rovira i Virgili se ha hecho siempre evidente la impronta dejada por Inés.

Desde hace años, Inés dictaba seminarios en el área de formación continuada de iPsi. En cada uno de ellos ponía toda su ilusión, entusiasmo y conocimientos y siempre repetía que se sentía como en su casa.

Tuvimos el gran privilegio de disfrutar de su saber y compromiso con el psicoanálisis, la psicomotricidad, el arte y la creatividad, y nos enriqueció con ese estilo suyo, cercano y a la vez riguroso y con ese particular sentido del humor que hacía tan amenas sus clases.

Siempre recordaremos la facilidad del diálogo, su calidez, su forma de hablar, de moverse, su capacidad de expresión, su espontaneidad, la alegría y optimismo que irradiaba.

Y, junto a ella, acompañándola a todos los seminarios de iPsi, su incondicional compañero Joan Prat.

Inés ya no está entre nosotros, pero ha dejado una imborrable huella que perdurará en el recuerdo, porque sus enseñanzas y su cariño nos seguirán acompañando en el tiempo.

Como dice el poeta Philip Larkin, *What will survive of us is love* (lo que nos sobrevivirá es el amor).

EN RECORD D'INÉS TOMÀS: LA PASSIÓ PER INVESTIGAR

Maria Bargalló

Vaig conèixer la Inés arran d'unes Jornades que vam organitzar als volts del 2000 a la Facultat de Lletres; el tema central era la figura de l'emperadriu Elisabet de Baviera, més coneguda com a l'emperadriu Sissi. El personatge va ser una bona excusa per endinsar-nos en múltiples qüestions que van caracteritzar l'època en què va viure, sense oblidar, no obstant, una visió més aprofundida de la persona de la qual el cinema n'havia donat una imatge excessivament "ensucrada". La Inés s'hi va apropar des del punt de vista psicològic, per fer-ne un retrat que va mostrar la seva personalitat, "doblement apassionant perquè va ser subjecte i objecte de la fantasia", utilitzant les seves paraules.

Després vam coincidir per la universitat en alguna altra ocasió, però ens vam retrobar fa menys temps, pel fet que coordino un programa de Doctorat. Realment, em va venir a veure amb una idea molt clara: volia fer una segona tesi! No és gaire habitual que després d'haver passat una temporada important de la vida acadèmica elaborant un treball de les dimensions d'una tesi, una persona es plantegi passar de nou per aquesta experiència. Però la Inés ho tenia decidit; ara faria la tesi sobre el tema que veritablement volia estudiar, una qüestió que l'apassionava: la relació entre la psicoanàlisi i l'art, amb el títol provisional de "Síntoma y sublimación en la expresión artística". I ho faria amb el suport del professor Antonio Salcedo, expert reconegut en temes d'art, que es va contagiar ràpidament de l'empenta i les ganes amb què la Inés havia emprès la nova tesi. Organitzada com era, s'havia fet una programació completa de les tasques i sabia ben bé què volia tractar i com ho volia fer, i quants anys necessitava per a fer-la!

A la primera conversa en van seguir d'altres per parlar de qüestions administratives, que sempre són complexes, i que tenien amoïnada cada dos per tres a la Inés: volia estar segura que ho feia bé i tot sovint em preguntava si aquell o altre document havia arribat

correctament. Però aquestes converses no eren sempre sobre feina, sinó que parlàvem sobre qüestions quotidianes, sobre la família, sobre aficions... Era ben evident la seva capacitat per connectar amb les altres persones, perquè parlava de tot amb un entusiasme contagiós.

Malauradament la tesi ha quedat inacabada, però estic segura que del temps que hi va esmerçar, en va gaudir de ple, convençuda que aquesta era una comesa a la qual volia dedicar-se pel mer plaer d'investigar, sense cap pressió acadèmica, excepte la que ella mateixa s'havia imposat.

SOY UNA MUJER DE PASIONES…

Nicolás Barnes

Desde que me propusieron escribir un breve texto en referencia a Inés, he construido mentalmente decenas de veces, deconstruido y vuelto a construir el esquema de todo lo que me gustaría transmitir sobre ella. Lo tenía claro, clarísimo en algunas ocasiones, para acabar cayendo todo en el olvido justo en el momento en que decido sentarme a escribir… Claro, y es que esto que me sucede no es más que aquello que tantas veces ella misma había hablado conmigo sobre los mecanismos de la memoria humana, del olvido, del superyó y la dificultad para acceder a nuestro deseo… Del modo en que intentamos construir nuestra biografía en base a lo que es real, imaginado, inventado y reinventado en función de nuestro deseo… Y es que se me aparece como un gran abismo el reto de hablar de ella desde la perspectiva, desde la idea de no volver a ver a alguien que *me transmitió siempre tan bonito.*

Ya que no tengo forma de escapar a esta realidad, quiero empezar hablando de ella desde ella misma:

> Soy un hombre de pasiones, capaz de hacer cosas más o menos insensatas, de lo cual me arrepiento a medias. Me ocurre a menudo que hablo u obro con demasiada precipitación cuando sería mejor esperar con más paciencia […] Pero se trata de sacar por todos los medios de estas pasiones un buen partido. Por ejemplo, para mencionar una pasión entre otras, tengo una pasión más o menos irresistible por los libros…

Este es un recorte de un fragmento con el que se da inicio al conocido artículo de Inés, “Soy un hombre de pasiones…” Desde que lo leí por primera vez, hasta el momento en que escribo estas líneas, siempre pensé (y pienso) que muchas de estas palabras se podían aplicar no solo a su gran objeto de estudio, Van Gogh, sino también a ella misma. Una mujer de pasiones, quizás sí, alguna de insensata, pero sobre todo de pasiones que a nadie dejaban impasible…

Su pasión por el estudio, su pasión por la docencia, por sus hijos, por su pareja, por sus amigas y amigos, por la vida… la convertían en una mujer abrumadora en muchas ocasiones, llena de esa especie de

energía que no siempre era fácil entender o seguir, pero que siempre desprendió y ocasionó en muchos de nosotros un gran amor y admiración.

Vincent Van Gogh nos dejó, tal como ella decía, además de su producción pictórica, una importantísima producción epistolar. Inés dejó también muchas cosas. A mí, que tuve la gran suerte de formar parte de su universo personal durante un puñado de años, me contagió esa especie de dedicación casi obsesiva por el trabajo, el esfuerzo, las ganas de saber, de compartir lo aprendido... Me ofreció la oportunidad de compartir con ella una parte de su vida, y como decía el Principito, me enseñó que "solo con el corazón se puede ver bien; lo esencial muchas veces es invisible para los ojos"

Ella, como el pintor, se sumergió completamente en la naturaleza humana y supo utilizar su inteligencia, poner todo su sentimiento en su trabajo y en su producción intelectual para que se volviera comprensible para los otros. Fue una mujer de pasiones, y al pensar en ella, me invade una especie de vértigo ocasionado por el paso del tiempo, y la idea de que en personas como ella no estaría mal vivir más de una vida.

Perder a alguien como ella se convierte en una tarea inmensamente difícil, porque supone ir retirando tantos y tantos enlaces con un elemento fundamental en mi construcción como persona y como profesional. Cual cirujano, habré de ir retirando poco a poco, pieza por pieza, con un gran gasto energético y anímico, los pedacitos de todo aquello que pudimos compartir para que dejen de doler, pero procurando no borrar la huella que dejaron...

Gabriel García Márquez decía, creo que en su biografía, que la vida en realidad no tiene por qué ser la que uno vivió, sino la que uno recuerda, y cómo la recuerda para contarla. Inés, además, siempre procuró enseñarnos a no tener miedo de vivir nuestra propia vida.

Después de mucho tiempo sin hablar, la última frase que me dijo fue, después de enviarle una foto de la persona más importante de mi vida: "Está preciosa. Y cielos, cómo debe de estar amueblada su cabeza. *Y transmite tan bonito...*" Como siempre, enseñándome que solo con el corazón se puede ver bien; que lo esencial muchas veces es invisible para los ojos. Hasta siempre. Muchas gracias.

"SI TÚ ESTÁS BIEN, YO ESTOY BIEN"

Álvaro Barreneche

Esto es muy personal para mí, pero necesito compartirlo...

La última vez que tuvimos una conversación te dije: "Lo siento mucho por no ir a verte más a menudo, mami; sé que no vengo todo lo que debería..." y tú me dijiste: "si tú estás bien, yo estoy bien" y que no me preocupara... Que sabías que estaba bien y que por eso no iba casi a verte. La verdad es que todo estaba empezando a ir mucho mejor y creía que poco a poco todo podría volver a ser como era... Pero la vida a veces es muy injusta y te da golpes como éste en momentos inesperados.

Aún no me creo que te hayas ido, y mucho menos de esta manera. No te imaginas lo que me gustaría poder haberme despedido de ti estando tú consciente y que tú también te hubieses podido despedir de mí, pero bueno, yo sé que me querías, me quieres y me querrás mucho siempre, y tú también sabes que te quise, te quiero y te querré siempre.

Tenías y tienes mucha gente que te quiere y que te aprecia, y ahora que no estás entre nosotros lo seguirán haciendo igual que yo. Porque no se muere quien se va sino quien se olvida, y tú no serás olvidada nunca. Aunque no estés presente en carne y hueso, siempre estarás con nosotros. Eras y eres increíble, mami.

No sé si a alguien más le pasa (confío en que sí): juro que noto cómo me abrazas cada vez que lo necesito. Y siempre, siempre, siempre vas a estar conmigo.

Sé que no va a ser nada fácil, pero "Haré lo posible para estar bien, para que tú también lo estés".

¡Te quiero y te amo con locura, mamá! ¡Descansa en paz, preciosa!

Sigue cuidando de nosotros, aunque ya sé que lo estás haciendo. ¡Mil besazos, Mami! ¡TE QUIERO!

Gracias a todos sus seres queridos (amigos, alumnos, profesores y familia) por haberla cuidado y querido tanto y por haberle hecho una despedida tan bonita e inolvidable (como ella se merecía). Gracias de corazón.

Y también gracias a ti, mamá, por traerme a esta vida y quererme y cuidarme como lo has hecho. ¡Hasta pronto!

GOLONDRINA

Text de Bruno Barreneche i il·lustració de Blanca Ostarek

Le pidió consejo el niño a la golondrina:

—Golondrina, ¿cómo puedo ser mayor?

—Estudia— le contestó la golondrina.

Y el niño fue a la escuela, pero no se sentía mayor. Le volvió a preguntar a la golondrina:

—Golondrina, ¿cómo puedo ser mayor?

—Aprende— le contestó la golondrina.

Y el niño aprendió, pero seguía sin ser mayor. Le volvió a preguntar a la golondrina:

—Golondrina, ¿cómo puedo ser mayor?

—Camina— le contestó la golondrina.

Y el niño caminó y caminó hasta que no pudo más, pero no era suficiente... Le volvió a preguntar a la golondrina:

—Golondrina, ya he estudiado, aprendido y caminado, pero no es suficiente. ¿Cómo puedo ser mayor?

—Ama— le contestó la golondrina.

Y el niño amó de muchas maneras, pero seguía sin ser suficiente. Le volvió a preguntar a la golondrina:

—Golondrina, ¿cómo puedo ser mayor?

—Viaja— le contestó la golondrina.

Y el niño viajó muy lejos, pero seguía sin ser mayor. Le replicó a la golondrina:

—Golondrina, he estudiado, aprendido, caminado, amado y viajado. ¿Por qué sigo sin ser mayor?

—Reflexiona— le contestó la golondrina.

Y el niño reflexionó. Entonces entendió que con cada paso que damos, cada cosa que aprendemos y cada sentimiento que encontramos, nos hacemos mayores.

Fue a darle las gracias a la golondrina, pero cuando llegó a su nido, ésta se había marchado.

—¡Ahora soy mayor!— gritó el niño. Ahora soy mayor y no puedo compartirlo contigo...

Sempre al meu cor.

MARQUES, ESQUERDES, FISSURES... BELLESA

Mireia Batet

Recordo el dia que vam quedar, ara farà 11 anys, en un restaurant: jo estava embarassada i volia compartir-ho i celebrar-ho amb tu. Em vas regalar una pedra. Una pedra amb marques, esquerdes, fissures. "És justament això el que la fa bonica —em vas dir—, si fos tota llisa no tindria cap gràcia. En les marques està la bellesa". Les persones som igual: les experiències viscudes que solquen la nostra ànima, que ens fan entendre la vida d'una manera més profunda, aquelles que deixen marques a la pell, són les que ens fan bells.

La bellesa de la vida, la passió per la vida, per fer de cada instant i cada moment quelcom únic, així és com tu eres. I som moltes les ànimes que hem estat tocades per la teva bellesa, per la teva màgia, per la teva intensitat, i és per això que només puc dir un moltes GRÀCIES profund, intens i sentit.

I ARA QUE FARÈ SENSE TU?

Lourdes Bausells

Ja fa uns quants anys, quan la gent que sabia que em psicoanalitzava volia quedar amb mi i coincidia amb l'hora de la meva sessió, els deia: "No puc, tinc Inés" i tots ho entenien. Dir: "No puc, tinc sessió de psicoanàlisi" sonava massa inquietant per a alguns i massa impersonal per a mi, i les sessions amb la Inés eren moltes coses però no pas impersonals.

Sento que tenia un vincle molt especial amb ella, em fa molt feliç haver-la conegut i crec que he tingut molta sort d'haver-m'hi topat. Creieu-me si us dic, i no sóc una persona que expressi sentiments desbocadament, que la Inés em va salvar la vida.

Per fer aquest petit escrit sobre ella (i per a ella) he rellegit els meus diaris de gairebé set anys d'anàlisi i ara, més que mai, sóc conscient del gran treball personal que vaig realitzar i també del valuós acompanyament de la Inés, en tots els sentits.

Només obrint la porta començava la sessió. Les primeres encaixades de mans, amb fermesa i delicadesa, el pas del temps les va substituir per dos petons que em feien sentir en pau malgrat tots els problemes que dugués a sobre. I quan entrava a l'habitació era com entrar a *La habitación propia* de Virginia Woolf, on tot es podia dir, sense censures, sense fronteres... Allí vaig descobrir-me i reconstruir-me.

Amb només una pregunta de la Inés brollaven les meves cabòries més íntimes que, molt sovint i a mesura que les anava explicant, trobaven les connexions i alguna vegada s'esdevenia un gran descobriment personal que em feia caure les llàgrimes. Hi havia una connexió entre les dues psiques que de vegades em meravellava i d'altres m'inquietava. Algun cop anava a anàlisi pensant: "Buff, d'aquest tema tan feixuc no en tinc ganes de parlar avui, parlaré d'altres temes que també cal treballar". Doncs no sé com s'ho feia, però sempre acabava fent alguna pregunta amb què aflorava el que tanta mandra em feia. No us he d'enganyar: de vegades sortia destrossada psíquicament,

però la Inés ho sabia i si creia que podia arribar a ser insostenible em trucava per veure com estava.

En fi, tothom que l'ha coneguda sap que era molt bona en la seva feina, no us he d'explicar res de nou. Però eren les petites coses, els petits detalls (que segurament a ella li sortien espontàniament, però que eren de gran ajuda i formaven part d'aquest acompanyament que us explicava) el que la feia una persona de gran valor. Des de regalar-me un llibre, preparar-me unes flors de Bach, fer-me una gran abraçada en el moment just, emocionar-se amb mi... en set anys, en vam passar unes quantes. Tenía un saber estar exquisit, tot en la seva justa mesura. Sabia com establir la separació de l'espai del terapeuta amb l'espai del pacient, però sense perdre el tracte humà i sensible.

Pensava d'ella que era una intel·lectual, amb molta saviesa però també amb un afany per aprendre inesgotable. M'encantava quan m'explicava els seus projectes i sempre que podia m'apuntava a alguna de les seves xerrades i conferències. Sempre m'animava a estudiar, sabia que seria la meva salvació i aquest camí vaig agafar. Estudiar Antropologia em va canviar i em va ajudar a ser millor persona. Això em fa pensar en l'Escola d'Atenes, un dels quadres que hi havia penjats a la seva consulta: m'encantava i sovint li demanava que me l'expliqués, cosa que feia de molt bon grat.

Tot plegat, i ho entendria si fos així, podria fer-vos pensar que tenia idealitzada la Inés, però la realitat ens posa a tots a lloc. Quan ja portava uns anys de teràpia i ja hi havia una confiança mútua, sovint m'explicava anècdotes de la seva vida personal i professional, sempre amb molta cura i delicadesa, que m'ajudaven a entendre moltes i difícils situacions pròpies. Podia ser molt arriscat treballar així, però amb mi va funcionar perquè simbolitzava que ella era també un ésser humà, i com a tal, també era imperfecte, no hi havia lloc per a la perversió.

Als tres anys d'acabar la teràpia, vaig finalitzar els meus estudis universitaris embarassada de dues nenes precioses. Quan les meves filles tenien dos anys vaig decidir contactar amb la Inés per parlar d'alguns temes que em preocupaven sobre el meu dia a dia. I així va ser com vaig tornar a teràpia en l'última etapa de la seva vida. Aquest cop el tarannà de les sessions va ser diferent, però només us puc dir que em sento satisfeta de com es van desenvolupar.

Per acabar, deixeu-me explicar un secret (que com a tal ho deixarà de ser). Tots els meus diaris estan en una capsa on hi posa: "Si em passa res, si us plau, no ho llegiu, porteu-ho a la Inés Tomàs Alabart" i hi afegeixo la seva adreça. Encara no he canviat la nota, i això em fa pensar en el dia que la vaig anar a veure a l'hospital, quan li vaig dir a cau d'orella: *I ara què faré sense tu?* I sabent que la resposta ja me l'havia donat fa anys, vaig afegir: *Me'n sortiré, tu me n'has ensenyat*.

Moltes gràcies, estimada Inés.

RECORDS AMB LA INÉS TOMÀS

Magda Blanch Cañellas

> I a poc a poc esdevindràs tan nostra
> que no caldrà ni que parlem de tu per recordar-te;
> a poc a poc seràs un gest, un mot, un gust, una mirada,
> que flueix sense dir-lo ni pensar-ho.
>
> Miquel Martí Pol (*Llibre de les absències*)

Recrear records i evocar pensaments i reflexions viscuts amb una persona estimada és dolorós, però fa que puguem suportar millor el buit que deixa la seva absència.

La pèrdua de la meva amiga Inés deixa un doble buit, com a amiga de confiança i com a companya professional de l'ofici de la psicoanàlisi.

Ens vàrem conèixer ja de grans a Altafulla. Coincidíem en concerts i altres activitats, les dues sabíem que ens dedicàvem al mateix ofici i vam començar a parlar. Les nostres converses eren agradables i fructíferes, amb un clima de confiança i comoditat, cosa que no passa sovint, i que amb els anys vàrem valorar molt.

Molt aviat en les trobades s'hi van incorporar els nostres respectius marits. Ells, per tarannà i també per ofici, es van avenir. Es va anar forjant una amistat entre les dues parelles, van ser molts els sopars i alguna excursió que vam compartir.

Amb freqüència quedàvem les dues els diumenges al matí, per fer passejades per la platja, on el temps ens passava volant. Parlàvem de vivències personals, dels fills, dels moments vitals de cada una, de preocupacions, projectes, on sempre transmetia el seu compromís amb la família, la universitat i l'atenció als pacients.

Les converses sobre la manera com les dues enteníem la clínica psicoanalítica i la transmissió de la psicoanàlisi eren estimulants i creatives. També parlàvem de les seves inquietuds intel·lectuals, com la seva passió per la pintura i l'estudi sobre pintores dones, els estudis realitzats articulant antropologia i psicoanàlisi, l'estudi d'altres teràpies i molts altres temes, projectes que alguns d'ells han quedat

estroncats; aquestes trobades que per la seva mort tan prematura ja fa mesos que trobo a faltar.

La Inés transmetia passió i compromís en la manera de viure, tant en les relacions personals com en les familiars i d'amistat. També en el camp professional com a professora, en la relació amb els alumnes i com a psicoanalista. En els dies durs de correcció dels treballs dels alumnes, em comentava la satisfacció de com molts alumnes mostraven en els seus treballs la connexió amb el que havien estudiat.

Vull agrair-li també que gràcies al seu tarannà obert em va possibilitar que fes algunes col·laboracions amb la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, institució que ella estimava profundament i on feia palès el seu compromís amb la transmissió de la psicoanàlisi, despertant en molts alumnes l'interès per treballar en aquesta línia. És desitjable que aquest llegat tingui continuïtat tant per la dedicació acurada de la Inés com per mantenir l'essència de la transmissió de la psicoanàlisi, i que els alumnes se'n puguin beneficiar.

Com a amiga vull fer palès el record pòstum, però em sento reconfortada d'haver-li expressat també en vida d'ella el meu agraïment pel seu acompanyament en moments molts difícils de la meva vida arran de la pèrdua del meu marit i company, pèrdua que posteriorment va anar acompanyada d'altres situacions doloroses. La Inés (i també el Joan) van estar presents com a amics acompanyants, afectuosos i delicats, fent que el dol fos més lleuger.

Dissortadament la malaltia, com un tsunami, es va emportar la Inés. Sense quasi deixar temps per poder-la cuidar i acompanyar, ni expressar-li l'empremta que el seu tarannà i personalitat ha deixat en les persones que hem pogut gaudir de la seva amistat.

Inés, fins sempre.

INÉS DEL ALMA MÍA

Sílvia Borràs

Inés, has creat escola.

MESTRA en tots els sentits, sobretot de VIDA fins que la mort ha esdevingut.

No has tingut una vida fàcil però en el teu camí ens en vas donar molta; dos fills i una sèrie de persones que t'adorem.

Les ensenyances són infinites.

Una és sempre constant: *Cadascú ha de fer-se el seu camí*.

I dic *fer-se* perquè tu lluitaves per ser subjecte i no objecte.

Portar el rumb. Decidir. Ho has portat fins al final.

En paraules teves "Espero que t'hagis sentit acompanyada" tant com nosaltres ens hi hem sentit de tu en els nostres malabarismes vitals.

T'estimem moltíssim, Inés.

Sempre estaràs en nosaltres, la petjada al teu pas és inesborrable.

Bon viatge, Inesita!

ROMA, CAP FLAMA ESBORRARÀ EL TEU RECORD[7]

Isidre Bosch

Començo evocant, en record teu, la nostra primera trobada: sempre és important la primera! Parlo de temps llunyans ja: fou en un espai de supervisió del que llavors anomenàvem "reeducació", poc després d'acabar la carrera. Algunes intervencions teves em van servir, professionalment. Però més enllà d'aquest àmbit, quelcom d'un color ben diferent es va despertar entre nosaltres, encara que no en fóssim conscients en aquell moment; quelcom va començar a ressonar a nivell inconscient. Lacan, ja ben avançada la seva obra, defineix l'amor com a "relació entre dos subjectes", i com que el subjecte és un efecte de l'inconscient, l'amor és també una relació entre dos inconscients. Ho vam poder verificar poc temps després d'aquella primera trobada.

Després, gràcies a la teva generositat, en una breu estada a Reus vaig poder obrir despatx a casa teva, on també tu hi treballaves. Deixant de banda àmbits més personals, la psicoanàlisi fou també un punt de trobada comú des de l'inici de la nostra relació: Recordes?: l'estudi a Barcelona per primera vegada de l'obra de Lacan, del seminari XI: *Els quatre conceptes fonamentals de la psicoanàlisi* a BCN, amb el Dr. Sciarreta, un filòsof no-analista, mestre de molts analistes argentins. Realment fou molt estimulant. Sciarreta era una mena de pensador, amb un cert aire de savi. Poc després de la seva mort -fa poc temps-, una prestigiosa revista argentina titulava l'article on el recordava: "Sócrates vivió en Buenos Aires".

Més endavant, amb d'altres col·legues de Tarragona vam poder ser membres fundadors del CaPI, institució d'estudi i d'atenció a la infància i a l'adolescència que va tenir una prolífica activitat més enllà de l'atenció a nens i adolescents que es feia en el centre: grup de treball sobre Psicoanàlisi i Educació, trobades amb professionals de la salut, etc. I en aquella època també l'anada a París, a la nostra primera Cita Internacional del Camp Freudià sobre Histèria i Obsessió,

7 Tornem a l'inici, sempre em quedarà quelcom de Roma (significant que utilitzaves en la nostra relació).

que vas viure amb molta il·lusió i intensitat. Era una de les combinacions que més t'agradaven: l'estudi de la psicoanàlisi, viatjar, gaudir de la ciutat de París, dels seus *arrondissements*, dels seus museus, de la vida al carrer, del seu art.

Pel que fa a les institucions psicoanalítiques, teníem les nostres diferències en relació amb la importància d'una escola de psicoanàlisi amb els fonaments amb què Lacan la fundà en la formació dels analistes, diferències que ens respectàvem. El respecte a la diferència, a les diferències en els diversos àmbits de la vida, fou una de les teves característiques més preuades per a mi, una gran virtut que tenies i que feia fàcil i més enriquidor viure la vida al teu costat.

El pas del temps difumina, distorsiona els records, tantes i tantes experiències compartides, però l'oblit no és tan fort per no deixar rastre. Te'n recordes, del primer viatge a Lisboa? Recorrent de la mà els costeruts carrers d'aquella decadent i romàntica Lisboa de Pessoa, que semblava d'un temps passat que ja no era el nostre, feliços passejant per tots els seus indrets fins a arribar al Barrio Alto i acabar escoltant fados. Després, entre altres, les estades a la tranquil·la i meravellosa Menorca, i Europa: París, Amsterdam, Berlín, Hamburg, Praga, Viena... la visita a la casa de Freud, a la Universitat, en fi, moments compartits com tants d'altres propers a la felicitat... I també Girona i Figueres, l'obra de Dalí i el teu interès per la pintura i per la relació de la psicoanàlisi amb aquesta, segurament una de les teves activitats més reeixides.

Després, la nostra relació fou d'anades i vingudes, de què vam gaudir... i patir, però sempre va quedar l'afecte i tantes i tantes coses compartides.

El teu pas per la Universitat i sobretot la tasca docent de ben segur que no van deixar indiferent a ningú. Recordo el teu *working progress* de la tesi doctoral i les dificultats que vas tenir, que t'hi van posar pel fet d'estar emmarcada teòricament en la psicoanàlisi... però te'n vas sortir. Aquell dia, com en tants d'altres, sí que va ser teva la cera de les teves orelles, com tu deies. El dia de la lectura de la tesi, malgrat els entrebancs, aquell dia la teva alegria no cabia a tot Tarragona... I com ho vam celebrar!

En la teva vocació per l'estudi i la passió per la docència segurament van influir les vivències en aquella Riba-roja llavors ja tan

llunyana per a tu, la infantesa i... els pares, mestres els dos. Realment, era una de les coses que més t'apassionaven. Es veia d'una hora lluny!

En un petit escrit, Sigmund Freud amb motiu del 50è aniversari de l'institut on va estudiar, es refereix a la importància que els mestres, que els professors tenen en la vida dels alumnes i a quines característiques d'aquests deixaven, li van deixar més petjada i que més van influir a interessar-se per les matèries que impartien. Freud sosté que, més enllà dels coneixements que tenien, els aspectes de la personalitat dels professors, la seva passió per l'assignatura que ensenyaven i el desig per transmetre-la eren fonamentals per aconseguir que els alumnes s'interessessin per tal o qual matèria, encara que inicialment no hi tinguessin gaire interès. Estic segur, Agnès, que tu tenies totes aquestes virtuts tan necessàries per motivar els alumnes, per interessar-los, virtuts que avui són més necessàries que mai, ja que el lloc del professor ja no és el que era fa tan sols un parell de dècades. A aquestes característiques que destacava Freud, n'hi afegiria una altra i que tu també tenies: la capacitat d'escoltar l'alumne, de respondre tenint en compte els seus interessos i les seves particularitats. El temps m'ha anat donant l'oportunitat de verificar la petjada positiva que vas deixar en tants i tants alumnes de Psicologia i en la mateixa URV: més enllà de la transferència de saber, els vas transmetre el teu desig per l'estudi, per la transmissió de la psicoanàlisi i per la relació d'aquesta amb d'altres disciplines, com la psicomotricitat i les artístiques especialment.

Potser seria avui quan més falta faries a la Universitat; ara, en aquests temps de globalització, de la passió pels protocols, per ser etiquetats, diagnosticats, ara quan s'intenta reduir els subjectes a xifres estadístiques, a nombres, anul·lant la seva subjectivitat. Ara, on els discursos hegemònics socialment que ens governen (el de la ciència i el capitalista) van imposant la seva aposta en detriment del subjecte, de les seves particularitats, de la seva singularitat, que és l'aposta de la psicoanàlisi i que tu tan bé sabies transmetre.

Gràcies, Agnès, per haver compartit tantes coses, per haver-nos fet diferents, gràcies pel teu respecte, per la generositat, per la capacitat de transmetre tot allò en què el teu desig estava en joc. Virtuts que com llavors van donar i donaran nous fruits. Virtuts que de ben segur vas saber transmetre als teus estimats fills, Bruno i Álvaro.

INÉS, HISTORIA DE UNA LUCHADORA

Rachida Bouziani

En honor a la mujer que era capaz de ver la vida de una forma extraordinaria, con actitud y positividad:

Querida Inés, fue poco el tiempo que compartimos, pero sin embargo dicen que para conectar con una persona de alma a alma no hace falta mucho tiempo, tan solo hace falta tener la magia que te caracterizaba, esa gran virtud que tenías para hacernos sentir a los demás que podíamos apoyarnos en ti.

El tiempo que compartimos aprendí de ti, aprendí a buscar el lado positivo en una situación negativa, aprendí que uno tiene que luchar por sus ilusiones.

Conocerte fue algo increíble, te admiro como profesional que eras y como la gran guerrera que eras, y para mí siempre serás una gran luchadora.

Todavía me acuerdo de cuando compartíamos charlas de moda, de maquillaje y, cómo no, tu amplio conocimiento sobre plantas curativas, de la forma en la que veías la vida, que a mí me fascinaba, y es que contigo fluían las palabras.

¡Disfrutaba escuchando cada una de tus experiencias!

Pero tu historia de amor con Joan Prat, esa es la historia que más me fascinó.

Mi querida Inés, al final de un camino hay gente que se despide, pero a mí no me gustan las despedidas, porque la distancia, o el tiempo, no es motivo de despedida, ya que vives en un pedacito de mi corazón, en el que están todos y cada uno de los momentos bonitos que pasamos.

¡Y mi querida amiga, me pregunto desde aquí abajo cómo se ve el cielo desde allí arriba!

Y EN MI CAMINO, INÉS

Maika Callejón

Yo conocí a Inés hace unos 30 años. Fue una de las primeras personas que conocí cuando aún no existía ni la URV. Por entonces era la UB.

Me bastaron dos tardes para saber que había congeniado con ella. Me pareció una mujer muy guapa, con sus ojos siempre repintados, su melena rizada y negra, y el pañuelo que no le faltara. Con el tiempo y con el trato diario fui conociendo a la persona que era. Descubrí a una persona dispuesta a estar a mi lado en los momentos que yo la necesitaba, que fueron bastantes. Sus consejos, sus palabras, su trato tan cercano, cálido, su sencillez, sus flores de Bach, sus libros recomendados... quedan en mi recuerdo. Cuando aparecía con sus flores de Bach, que podía ser aquella misma mañana, por la tarde, al día siguiente o a la semana, pero siempre llegaba.

Yo tenía tanta confianza con ella que le podía explicar cualquier cosa de mi vida personal y familiar. Cómo le gustaba escuchar mis andanzas con mi familia. Un día, explicándole una de mis aventuras familiares, me dijo que le gustaría quedar con mi madre, para vivir en persona la familia tan divertida y peculiar; le llamaba la atención cómo éramos.

Con esto quiero deciros, aunque ya lo sabréis, que así era Inés, haciéndote sentir importante, especial.

Durante estos años, que son muchos, ¡aún éramos niñas!

Sus citas obligadas todos los años a la copistería para hacer sus originales puntos de libro para su GRAN MASTER. La de veces que subía a su despacho, o la perseguía por la facultad para ver si la pillaba, para que me diera sus dossiers, que eran muchos. Me ponía hasta contenta. Parte del "trío la-la-la", saben de lo que hablo.

Yo observo que su partida ha dejado un gran vacío en esta facultad, como persona y como profesional. Este vacío que ha dejado lo llenaremos recordándola, sus alumnos y todos los que hemos tenido un trato casi diario con ella.

A mí me ha quedado la suerte de haberla conocido, haber formado parte de su vida profesional, y creo yo, que también de su vida personal.

Me siento afortunada de haberme cruzado en tu camino y orgullosa de poder decirlo.

No me quiero despedir, "me niego", porque sé que nos volveremos a ver, no sé dónde, pero en algún sitio... Donde tomarnos ese café tú, mi madre y yo.

INÉS, AMIGA DE L'ÀNIMA[8]

Cori Camps

Estimada Inés, amiga de l'ànima. No puc creure'm que estigui fent aquest escrit. El dolor és tan gran que em fan mal fins i tot les paraules.

Dir-te amiga no és prou per expressar els sentiments tan grans d'amor i complicitat cap a tu i el que has representat a la meva i a les nostres vides, i que segur que seguiràs significant des d'allà on siguis.

Amiga present, generosa, altruista, entregada... acompanyant de vida personal, familiar i professional. T'hem estimat i t'estimem tant! Estem destrossades, trencades per dins. Ens és tan difícil imaginar les nostres vides sense seguir caminant al teu costat, sense poder tornar-te a veure!

Però malgrat l'immens dolor, donem gràcies a la vida per haver-te conegut, estimat i per haver compartit les nostres vides amb tu. Et donem les gràcies per tantes coses: la teva generositat, el teu amor, la teva escolta, la teva disponibilitat... per ser-hi sempre! I la Lola i jo donem també gràcies per haver-te pogut cuidar a estones durant la teva hospitalització. I donem les gràcies al Joan, Bruno i Álvaro per haver-nos permès compartir la intimitat de les teves últimes hores i acompanyar-te fins al teu últim alè. Ens hem pogut acomiadar de tu i dir-te com t'estimem tant, encara que tu sempre ho has sabut.

Ens has donat tant d'amor! Has estat generosa amb tots nosaltres, en el sentit més ampli que es pugui considerar. Tenies un gran cor. Encara recordo el dia que em vas dir que en una revisió mèdica t'havien dit que tenies un cor molt gran, i jo et vaig contestar que no em sorprenia, que no podia ser d'altra manera per poder contenir tant d'amor.

La teva intuïció i capacitat d'escoltar era única. Sabies trobar sempre la paraula justa en el moment necessari, per consolar-nos, per animar-nos, per ajudar-nos a sortir dels forats que la vida ens anava posant i fer-ho sempre des d'un cant a la joia de viure i estimar. Moltes vegades no calien les paraules, ens miraves i sabies que passava

8 Text llegit per l'autora durant el funeral de la Inés Tomàs.

alguna cosa. La teva mirada profunda i clara no deixava ningú indiferent i a les persones que t'estimàvem ens permetia comunicar-nos sense paraules. La teva intuïció no ens va deixar mai de sorprendre! Com podies comprendre i saber més enllà de les paraules, el que es deia i el que no es deia, el que es veia i el que no es veia.

Hem compartit moments d'alegria, de tristor i dolor, de felicitat, de dificultats personals i professionals, d'èxits acadèmics, d'experiències vitals de gran felicitat... i sempre has estat allí, la nostra acompanyant permanent.

Tinc tants records del nostre camí de vida compartit! Records d'afecte, d'amistat, de treball... també de la nostra "família ampliada", tu i jo i els nostres fills Bruno, Alvaro, Edgard i Èlia, durant uns anys que, malgrat els moments difícils per a tots, vam compartir una relació d'afecte i estimació entranyable, compartint vacances, viatges, aniversaris, celebracions, activitats dels nostres fills... i que sempre recordarem en els nostres cors, ara ja amb els nostres fills seguint cadascú el seu propi camí de vida. Gràcies pel que va significar per a tots nosaltres en aquells anys la teva contenció i vitalitat!

Sempre vaig admirar l'amor incondicional que senties i transmeties pels teus fills. Bruno i Alvaro, sabeu de l'amor que la vostra mare us tenia. Ella continúa al vostre costat i us seguirà cuidant allà on sigui.

I tants moments de goig a la teva estimada Altafulla, mirant el mar, parlant de cremes i perfums i fins i tot de secrets del cor.

A nivell professional, només podem tenir paraules i records d'admiració i agraïment. Quina sort per a la Lola i per a mi haver compartit el nostre recorregut professional amb tu! La teva agudesa i brillantor mental, la teva intel·ligència, la teva intuïció i saviesa, els teus coneixements... Hem après tant de tu! Nosaltres i tots els teus alumnes. No és gratuït que les teves assignatures optatives hagin tingut curs rere curs el nombre més gran d'alumnes, ni que cada any fossis escollida com a madrina de la promoció que es graduava. Des que han sabut que havies partit, no hem parat de rebre missatges de condol d'exalumnes, del grau i del màster, desolats també per la teva pèrdua. Era un plaer escoltar-te. Ens meravellava com podies tenir un discurs totalment estructurat i profund durant tota una classe,

un seminari, una conferència, sense haver de seguir un paper o una presentació en *PowerPoint*, mantenint l'atenció del principi al final, i fer-ho a més de forma amena, divertida, suggerent, provocadora... Quina gran docent has estat!

La teva passió per la docència, la recerca, l'estudi en tants àmbits! En el de la psicoanàlisi eres capaç de fer-nos entendre els conceptes més complicats d'una manera que només tu sabies fer. En l'àmbit de la psicomotricitat, la teva intuïció i saber fer va ser clau per a la consolidació del màster. Una mirada des de l'inconscient que ha donat un sentit profund a una formació que es preocupa no només dels coneixements, sinó d'ajudar a créixer les persones. Un creixement personal que afavories en tots els teus àmbits de treball. El teu coneixement profund de la psicopatologia. I la teva passió per la recerca permanent entre la psicoanàlisi i l'art. T'apassionava l'art, gaudies als museus i a les exposicions, amb els llibres d'art, amb les teves pròpies produccions artístiques, i ens vas encomanar aquesta passió. Ara podem contemplar un quadre des d'una altra mirada i gaudir de la immensitat de l'art. Fa molts anys havies fet la teva primera tesi doctoral, i ara estaves elaborant una segona tesi doctoral sobre psicoanàlisi i art.

Ha estat un privilegi tenir-te a les nostres vides. El teu exemple ens servirà de guia per continuar vivint sense tenir-te físicament amb nosaltres: la teva alegria, la teva mirada, la teva energia i vitalitat, la teva manera de veure sempre el positiu, la teva bondat, la teva generositat estaràn sempre en els nostres cors i els nostres records, i ens farà de far, recordant sempre la teva passió per la vida i la manera que ens vas ensenyar de viure-la. Però encara et necessitem: ens hauràs d'ajudar a aprendre a viure sense tu.

Et desitgem que tinguis un bon viatge allà on vagis. Estem convençudes que et retrobarem, en un altre temps i un altre espai, i això ajuda a suportar l'espera. Ara deus estar ja amb el teu estimat Lordcito! I sabem que des d'allà on siguis ens seguiràs cuidant i et seguirem tenint al nostre costat.

L'únic que perdura eternament és l'amor. Te n'has emportat tant de tots nosaltres i ens n'has donat tant! Des de l'amor viuràs per sempre en nosaltres, en els nostres cors, en els nostres records. Fins sempre, estimada Inés. Un petó etern!

INÉS TOMÀS, UN ESTIL QUE HA DEIXAT EMPREMTA

Jaume Descarrega Font

Quan em van proposar escriure algunes paraules sobre Inés no vaig tenir cap dubte: parlaria de la passió amb què es dedicava a la seva professió com a psicoanalista i a la seva constant dedicació a la transmissió de la psicoanàlisi allà on hi hagués algú que estigués disposat a parar l'orella i escoltar, fos quina fos la seva disciplina i orientació.

Ens coneixíem personalment perquè les nostres famílies eren veïnes, i això va fer que descobríssim la nostra afinitat i interès en el treball amb la clínica psicoanalítica. Així vam començar a coincidir participant en trobades institucionals, seminaris, conferències i jornades al voltant de la importància de l'escolta des de la vessant psicoanalítica.

I va ser així com, després d'haver iniciat el curs 1992-1993 el meu recorregut com a professor associat del Departament de Psicologia de la Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia de la URV, el curs següent Inés em va proposar cobrir una substitució temporal impartint un paquet d'assignatures que incloïen Psicopatologia II, Tècniques de Psicoteràpia i Psicologia Dinàmica Infantil.

M'ho proposava, em va comentar, pensant en el meu recorregut professional després de tres anys de treball en una institució psiquiàtrica a nivell hospitalari i ambulatori. Li vaig demanar quin era el programa que havia de seguir en cada assignatura, i em va dir que, encara que ella tenia un programa elaborat, no dubtés a realitzar les modificacions que a mi em semblessin necessàries. Tot i no recordar exactament quines van ser les seves paraules, em va dir alguna cosa així: "Tu mateix, com si vols refer-lo tot de nou. Transmetre el lligam entre la teoria i la teva experiència clínica serà el que permetrà als alumnes adquirir més coneixements".

I aquest era un dels signes distintius d'Inés: ser ella mateixa, una professional amb el seu estil propi que, amb allò que deia i la manera com ho deia, deixava empremta en aquells que l'escoltaven.

Una empremta que, malgrat no ser ja entre nosaltres, continua molt present en la memòria dels seus alumnes. Així ho he pogut

constatar al llarg del primer quadrimestre d'aquest curs acadèmic, en què em va honorar poder impartir una de les assignatures optatives on més alumnes es matriculaven, Tècnica Psicoanalítica. Una assignatura que, com havíem comentat sovint, no podíem entendre que només fos optativa. Com és possible, ens preguntàvem, que en una Facultat de Psicologia no sigui obligatori que existeixi una assignatura per a cadascun del models teòrics d'intervenció, on s'expliquin els fonaments de la seva pràctica i el lligam amb la teoria que la sustenta? Inés va lluitar aferrissadament per poder seguir defensant la diversitat formativa i la seva transmissió, en contra del pensament únic, de les "veritats absolutes".

He escollit acabar aquest escrit donant veu als que rebien aquesta transmissió. Són paraules d'un dels alumnes que aquest curs 2017-2018 aprofitava la memòria que m'havien d'entregar a Tècnica Psicoanalítica incloent un primer paràgraf en què explicava el motiu pel qual havia escollit aquesta assignatura:

> Una vez estaba en segundo, durante la asignatura de Psicopatología II, conocí a Inés. En el transcurso de esa asignatura tomé pocos apuntes, la verdad, pues las clases de Inés eran demasiado difíciles para transcribir a un papel. Pero los pocos apuntes que tomé eran frases que ella decía improvisadamente, y me gustaban. Muchas de ellas tenían que ver con el psicoanálisis, como por ejemplo ésta que conservo aún en mis apuntes:
>
> "En el psicoanálisis, A+B no es siempre igual a C. Depende de la intensidad de la tinta, del tamaño de la letra, del fondo que hay detrás."
>
> Además, ella nos hablaba de esta asignatura, Técnica Psicoanalítica, que en aquel tiempo se encargaba de impartir ella. Y así fue cómo por aquel entonces decidí que cuando llegara a tercero cursaría su asignatura.

La va escollir, sense cap mena de dubte, esperant poder seguir escoltant-la i gaudir de nou d'aquest estil que ha deixat empremta... i com ell un munt d'alumnes més.

ART I RAÓ

Blanca Deusdad Ayala

Per a Inés Tomàs Alabart
In memoriam

Camino lentamente por la senda de acacias,
me perfuman las manos sus pétalos de nieve,
mis cabellos se inquietan bajo céfiro leve
y el alma es como espuma de las aristocracias.

Alfonsina Storni

Tenies una mirada profunda,
plena de mar en la teva negror,
lleugera al caminar,
àgil per entendre
l'incomprensible d'aquelles ments fantàstiques,
no cenyides a les normes socials,
creatives i brillants,
més enllà de l'avorriment i la mediocritat.

Imprevisible per fer jugar la vida
amb les il·lusions,
dins d'escenaris domèstics,
des d'on ajudaves fins i tot en la distància.

Passions de saber, plenes d'una òliba
que recorda Minerva,
mentre Circe ajuda a crear
un món màgic que transforma
el tedi de la realitat,
treu de la penombra del pensament:
un fràgil benestar.

Indagaves en l'art de sublimar;
amb la ploma freudiana
dibuixaves aquell món silenciat brillant,
que sense el teu fil d'Ariadna
no hauria trobat la raó de ser.

El buit que has deixat
dins dels qui t'estimaven
parla de l'amor que desprenies i conreaves;
omplies de calidesa el teu món acadèmic de volums,
on vas trobar llibres, paraules i amor.

HONEYSUCKLE, HON

Neus Esmel Esmel

"… els records d'un amic perdut…"

Benvolguda Inés, sento molt que marxessis tan aviat, ens quedaven encara tantes coses per fer!

Ara et recordo, i recordo quan ens trobàvem passejant per la platja d'Altafulla, o caminant pels carrers de baix a mar, o les nostres converses compartides al bus camí de Tarragona o de tornada a Altafulla, o el sopar d'una nit d'estiu a la terrassa de casa. Sempre en les nostres trobades d'una o altra manera les flors de Bach i el món de les emocions eren les protagonistes, ens apassionava moure'ns per aquest territori.

Et recordo i et trobo a faltar, Inés, i em ve *Honeysuckle* a la memòria i el viatge a la Toscana, a Pisa aquell maig del 2010, per fer el taller de l'essència. *Honeysuckle,* la flor que Bach va elaborar per quan el passat és massa present, o pel dolor emocional de la pèrdua que fereix l'ànima. *Honeysuckle* o l'enyorança, una enyorança avui viscuda per a tu en el meu present. Ostres, Inés! Sento molt que marxessis tan aviat. *Honeysukle* no era una flor per a tu, tan plena de present i de vida; en tot cas era una flor més per al Joan, tan content també de compartir aquella experiència floral a Pisa.

T'explicaré una anècdota, Inés, una anècdota molt curiosa que just ara recordo i que no he explicat mai a ningú. Quan el Joan era un dels meus "profes", un dia va venir a impartir la classe molt trist: ens va parlar de la pèrdua de la seva mare. Els seus ulls reflectien dolor emocional i nostàlgia, i jo, presa del meu estat *Vervain,* li vaig parlar de les flors de Bach i de *Honeysuckle*. La meva intenció era la de reflexionar antropològicament sobre el dolor emocional, la vida, la mort i les creences, i també justificar un motiu de pes per fer-ne de les flors de Bach el meu treball de l'assignatura. Ell, molt sorprès amb les meves paraules, em va contestar: "Però jo no la necessito, aquesta flor!" Glubs!

Recordo els teus cabells llargs com una part imprescindible de tu, el teu cos menut i eixerit. Vas ser una dona forta i valenta, guanyadora de combats de vida i enamorada del present, de la docència, de la família, del Joan, de la vida...

Avui, un dissabte de primavera ventós, davant l'ordinador escrivint pel teu record, la memòria m'impulsa i em fa alçar de la cadira per anar a buscar la tintura mare de *Honeysuckle*, la de Pisa. Ja la tinc, he posat dues gotes al meu got, buf, dues gotes de tintura mare! Bec i sento la teva absència i el record es fa més present, i unes llàgrimes comprimides dins dels meus ulls lluiten entre sortir o quedar-se. Inés, coincidiríem a dir que això és *Scleranthus*. Qui guanyarà, el sí o el no? Sento la seva lluita, que és com la de la vida i la mort, i la balança s'inclina cap a un costat i cap a l'altre, i la torre de Pisa dubta entre caure o sostenir-se. Mentrestant, a la Toscana, l'antiga Etrúria, l'aigua flueix pels seus rius fins a arribar a la muntanya màgica que ens fa l'ullet i ens proposa una nova cita.

Et sento riure amb ironia al llegir les meves paraules, i el teu somriure esclata amb unes dents blanques i rialleres. Crec que *Wild Rose* ha fet de les seves, potser recordant les passejades per les muntanyes de Rojals o pels camins de Prades, quan tu i el Joan compartíeu la natura mentre escrivíeu articles i publicacions. Que bé que et sento viva, la teva essència perdura i el teu llegat també.

Prenc l'últim glop. *Honeysuckle* rellisca per la meva gola i amb ella torno al bosc màgic del maig del 2010 a Pisa per acomiadar-me. El *Novecento* italià es fa present, i de cop, un estil realista i emfàtic m'inunda. Ostres! el temps passa massa ràpid, això seria *Impatiens* o entendre els ritmes de la vida.

El dissabte ventós segueix omplint la tarda, i una última essència de Bach es fa present per encendre la vida i apagar la mort, *Aspen*.

Estimada Inés, gràcies pel temps compartit.

GRACIAS, VALIENTE[9]

Natalia Espinosa

En nuestra entrevista previa a empezar el máster ya nos anticipabas que ninguno de nosotros estaba allí por casualidad. Supongo que nuestro deseo del Eros platoniano nos llevó a ser escogidos para andar un camino lleno de sorpresas.

De la mano de Cori, Lola y muchos más, tu presencia y tu empatía tónica nos condujeron a un viaje donde estaba prohibido NO experimentar.

Nos enseñaste a comunicar mejor a través del contacto corporal, estableciendo un diálogo tónico. A que el psicomotricista debe desarrollar su propia capacidad de ser transformable a un nivel tónico emocional, motor y postural.

Nos has acompañado a través de tus reflexiones, de las conversaciones que hemos mantenido contigo. Sin duda, tus clases eran las que más ansiábamos, porque tenías la capacidad de atraparnos con tus palabras, con tu presencia, con tu mirada, con tus experiencias y con tu amor al arte.

Nos abriste un espacio al descubrimiento personal donde hemos tenido que recorrer largos laberintos para conocernos a nosotros mismos. Un camino que no ha sido fácil, pero que sin ti no hubiera sido posible.

Nos has empujado a aprender a escucharnos y a modificar aquello que realmente nos perjudica, tanto si queremos ayudar al otro como a nosotros mismos.

Y tú, siempre disponible a la escucha, aceptándonos, con nuestras luces y nuestras sombras.

Conteniendo las proyecciones de nuestras aspiraciones y deseos, pero también de nuestras frustraciones y vivencias. Y es que todo esto no hubiera sido posible sin tu mirada, la cual nos ha servido de espejo para reconstruirnos y reconocernos como un todo.

9 Text llegit per l’autora durant el funeral de la Inés Tomàs.

Te has llevado un trocito de nosotros, pero nosotros también nos llevamos un trocito tuyo.

Citando a nuestra compañera Núria:

> Gracias a la que se ha ido. Gracias, Inés Tomàs. Gracias porque SOY HECHA también de vosotros. Yo me quedo a jugar un rato más... *dicen que nuestros muertos quieren que hagamos algo bueno con nuestra vida*. Que así sea.

Desde aquí, sólo espero que lleguemos a construir un mundo donde el juego sea la primera norma. Nosotros seguiremos jugando. Siempre. En nuestra sala.

ELEGÍA: CONOCER, SENTIR, AMAR

Enrique Fuentes

Más allá del malestar de la cultura universitaria estaban nuestras vidas. Después de todo, solo valen los buenos recuerdos.

Las tardes de cine descubriendo los motivos de esas conductas turbulentas, melodramáticas, que a veces se parecen a nuestro intento de estar cuerdos o a nuestra agonía sentimental.

Luego estaban nuestros encuentros de pasillo o paseando.

Buscaba una forma de consuelo en las palabras cariñosas y de sonido *mezzosoprano* de Inés, que permitían dar un paso adelante, salir del agobio de la carrera o el de la vida, con un poco de escepticismo, mirándote condescendiente, con ese cinismo amable de las personas buenas y sabias.

Cuando ella notaba que sufrías el mezquino acoso institucional, o el dolor del alma por una pasión o una ilusión acabadas, te hacía sentir persona, te daba ese pequeño empujón para aceptar las relaciones sociales y ser realista.

Y de repente el último verano... mientras yo huía de la vejez en las aguas inocentes, ELLA nos dejó. He sufrido un vacío, el que te dejan las ausencias de los seres queridos.

Todos nos vamos poco a poco dejando penas y alegrías, y también acabamos con esas luchas de la vida.

Alguien querrá recordarnos por lo que aportamos en los estudios universitarios, alejados del rollo de la gestión. Más allá de la burocracia y el orden social, orgullosos de nuestra identidad, conocimos el bien, ese tesoro inmaterial de la humanidad que es la amistad.

Gozamos de nuestros momentos en los pasos de cebra que son el ir de aquí para allá, de clase a casa, o de viaje en tren camino de donde están las altas hojas, junto al mar y esas otras ruinas solitarias.

A veces ella y yo, parados delante de una luz roja, con solo saludarnos nos decíamos... tantas cosas.

CEREMONIA DE DESPEDIDA[10]

Lola García

Ser compañera y amiga de Inés ha sido para nosotras un regalo de vida.

Como compañera siempre iluminó nuestros caminos en la profesión. Ella daba luz en la oscuridad, en la dificultad, en el malestar. Tenía la mirada atenta, la palabra clave, el significado profundo y preciso, el consejo que nos permitía comprender y progresar. Trabajar con ella era un placer. En nuestras reuniones de trabajo nosotras hablábamos y hablábamos. Ella nos escuchaba pacientemente. Inés podía escuchar más allá de las palabras. Por fin hacía un comentario, una pregunta, señalaba algo, y el camino quedaba despejado, todo parecía claro y se apuntaba la solución. Además hacía ver que lo habíamos resuelto entre todas, en este triángulo de trabajo. Era lista hasta para eso. Y nosotras tan contentas, con la autoestima crecida. Nos queda ahora recordar, reinventar su lugar y su palabra para poder continuar.

Las clases de Inés eran diferentes porque ella lo era. Siempre llenas. Siempre colas de alumnos a la puerta de su despacho para hablar. Trataba a sus alumnos desde un respeto muy profundo y les hacía sentir personas valiosas y dignas, a pesar de sus carencias. Y claro, siempre madrina de promoción.

Tenía la magia y el don de la transmisión. No necesitaba *PowerPoint* ni apuntes. Solo necesitaba mirar y sostener a quien hablaba, asegurar su implicación. La pasión la ponía ella. La audiencia siempre prendada.

Todo cuanto explicaba era fruto de un largo proceso de estudio e integración. Por eso pudimos con ella comprender por fin el psicoanálisis. Ella lo rescató para nosotros, psicólogos y psicomotricistas, y es uno de los grandes regalos que nos dejó. Nos ayudó a entender el inconsciente desde las obras de arte, que ella tanto amaba, la obra junto a la vida del autor.

10 Text llegit per l'autora durant el funeral de la Inés Tomàs.

Inés nos ayudó sobre todo a comprendernos mejor a nosotros mismos. Tantas y tantas veces me sostuvo cuando me caía.

Inés era una persona sabia, una persona alegre, vital y entusiasta, una persona generosa, muy generosa, por eso nos deja tantas cosas y por eso decía que estos años compartidos con ella han sido un gran regalo de vida.

Son muchos los compañeros y amigos que desde diferentes lugares y universidades, algunos muy lejanos, nos han mandado su mensaje y sienten no poder estar hoy aquí en esta despedida.

Hay una cita, tomada del libro que escribimos juntas, que ella anota al final del capítulo octavo:

> El destino puede ser cambiado no solo por la aparición del recuerdo sino, y sobre todo, por la construcción de lo nuevo, lo distinto: abrir las puertas, derribar muros, abrir caminos a la pulsión en sus posibilidades de transformación (Marucco, 2007)

Es una frase que me susurró esta mañana como último consejo, y creo que era para todos, por eso lo comparto.

ENCUENTROS EN EL INCONSCIENTE CON INÉS TOMÀS

José E. García-Albea

Echo de menos a Inés Tomàs, profesora, compañera y amiga. Echo de menos esos encuentros por los pasillos de la facultad, o en la fotocopiadora, o en la cafetería, o al salir y entrar de clase. Y sobre todo, echo de menos aquellos encuentros en las fiestas de graduación de las sucesivas promociones de psicólogos, donde a veces coincidíamos como padrinos de la celebración. Y echo de menos todos esos momentos compartidos porque aunque fueran generalmente fugaces, estaban llenos de contenido: de contenido *humano*, por la mucha empatía que desprendía naturalmente Inés, y de contenido *humanista*, más propio del contexto académico en que nos movíamos. Con Inés se podía hablar de psicología, por supuesto, pero también de otras muchas cosas: de cine, teatro y literatura, de música y pintura, de temas de actualidad, del deporte y de la crianza de los hijos, de tendencias estéticas y de avances tecnológicos. Sobre todo ello tenía criterio, es decir, opinión propia, que dejaba entrever si acaso un sesgo psicologizante, humanista al fin y al cabo. Para ella, la psicología era bastante más que una disciplina académica, era una forma de vida, una forma de ser y de estar en el mundo. Sí, aquello de que *nada de lo humano le era ajeno*.

Con antecedentes y trayectorias muy diferentes en nuestra formación y desarrollo como psicólogos, mis conversaciones con Inés sobre temas psicológicos fueron siempre fluidas y abiertas, a pesar de las posibles discrepancias; y por ello mismo, respetuosas y muy enriquecedoras. Por las premuras del tiempo, esas conversaciones solían quedar a medias, aunque bien es cierto que, al menos en mi caso, tendían a prolongarse en una especie de diálogo interior para atar cabos sueltos y apreciar la relevancia de sus ideas. En las líneas que siguen trataré de recomponer algo de lo que pudieron ser algunas de esas conversaciones apresuradas sobre psicología, con especial atención a un tema que nos atraía a ambos y que sirve para ilustrar la posibilidad de entendimiento mutuo en medio de las diferencias: el papel de la dimensión consciente-inconsciente en la explicación psicológica.

A Inés le hacía gracia que un psicólogo cognitivista como yo, tan orientado al trabajo experimental, pudiera estar interesado en Freud y el psicoanálisis, donde ella era una experta. Y a veces hasta le podía parecer curioso el que yo tratara de examinar la obra de Freud en términos cognitivistas. Pero era justo ahí donde se adivinaba que estábamos más cerca de lo que a primera vista podía parecer.

Coincidíamos en cosas básicas, pero de gran relevancia para entender el desarrollo de la psicología científica. En primer lugar, en aquello de William James de que la psicología es la ciencia de la vida mental, reivindicando un nivel propio de explicación para *lo mental*, no reducible a lo puramente neurobiológico aun cuando ello constituya su condición necesaria; y de acuerdo también en que lo mental tiene que ver con *lo intencional*, en el sentido de referencia o dirección a un objeto, como proponía Franz Brentano (que, por cierto, influyó tanto en James como en Freud). En segundo lugar, coincidíamos en la crítica al conductismo basada en que la aspiración de la psicología, como la de cualquier otra ciencia, era ir más allá de lo directamente observable, ya que se trata precisamente de dar con aquellos rasgos o propiedades del sistema en cuestión que expliquen las regularidades observadas; la psicología, como cualquier otra ciencia, no se podía conformar con lograr una *adecuación descriptiva*, sino que debía buscar la *adecuación explicativa* (Chomsky aplicó esta distinción también a la ciencia del lenguaje). En tercer lugar, la intencionalidad de Brentano nos llevaba a destacar la importancia de las representaciones mentales en la explicación psicológica; aunque pudiéramos discrepar en el *cómo* se comportan, coincidíamos en el *qué*, es decir, en que son el medio por el que nos relacionamos (intencionalmente) con el mundo; lo psicológicamente relevante no es lo que nos ocurre, sino la representación que nos hacemos de ello. Y en cuarto lugar, y de modo prominente, la coincidencia respecto al papel fundamental de *lo inconsciente* en la vida mental. Reconociendo la magna contribución de Freud a derribar el viejo prejuicio de que "mental" equivale a "consciente", tan presente en los comienzos de la psicología científica y en sus antecedentes filosóficos, yo le hacía ver a Inés, para su agrado, que el romper con ese prejuicio le había dado alas a la psicología, posibilitando el desarrollo de una nueva ciencia de lo mental, liberada de los filtros impuestos por lo consciente y abierta a considerar como procesos mentales genuinos aquellos que

se postulan como más automáticos o inconscientes. Romper con ese prejuicio servía también para acotar el uso de la introspección como fuente privilegiada de datos para la psicología; sin necesidad de renunciar a ella, era cuestión de ir más allá por vías más asimilables a la práctica científica, como los procedimientos experimentales, la observación clínica, los paradigmas de investigación evolutiva, los registros neurofisiológicos, etc. Y así, hasta procedimientos tan queridos por el psicoanálisis como el de la asociación libre o el análisis de los errores espontáneos del habla o de la memoria (*lapsus linguae* o *lapsus mentis*, respectivamente) podían tener valor informativo sobre los procesos mentales más básicos.

Había cosas en las que Inés y yo no coincidíamos pero que, por eso mismo, me hubiera gustado tener más tiempo para saber hasta dónde llegaba el desacuerdo. Del mismo modo que ella, frente a mi enfoque cognitivista, reivindicaba un lugar para las emociones y los sentimientos, yo le mostraba las ventajas y los logros para la psicología de una concepción computacional de la mente, aunque sólo fuera para entender la forma genuina de operar sobre símbolos (o representaciones) que la caracteriza. Pero quizá en lo que más me hubiera gustado profundizar con ella es en el distinto tipo de implicaciones que, a primera vista, supone lo inconsciente para el psicoanálisis y para el cognitivismo. Quizá se hubiera sobresaltado al oírme decir que en este punto Freud no fue tan radical como los cognitivistas actuales (p.ej., Chomsky, Fodor, Pylyshyn) en cuanto al peso otorgado a lo inconsciente: Freud, todavía influido por la fenomenología de su época (Husserl), consideraba que el posible conflicto entre lo consciente y lo inconsciente había que abordarlo mediante procedimientos de análisis que hicieran caer las barreras de la represión y la defensa frente a lo inconsciente para asumirlo de forma consciente; en el caso del cognitivismo actual, ya se parte de que cuando nos referimos a nuestras capacidades más básicas (propias de la arquitectura mental) suponemos que por su propia naturaleza son inconscientes, cognitivamente impenetrables (Pylyshyn) o, como en el caso de la facultad del lenguaje, constituidas por un conocimiento "subdoxástico" (Chomsky), es decir, tácito, no explícito, inconsciente. Y la única manera de hacerlo explícito es haciendo ciencia, a través de la inferencia explicativa y a partir de la evidencia empírica concurrente, siempre de forma indirecta y sin llegar nunca a hacerse consciente en sentido estricto.

Puede que se hubiera sobresaltado, sí; pero seguro que del sobresalto hubiéramos pasado a una reflexión pausada que habría enriquecido su visión del cognitivismo y mi visión del psicoanálisis. Así era Inés. ¡Qué pena de conversaciones inacabadas...!

NO QUIERO DECIR ADIÓS, SINO HASTA LUEGO

Cristóbal García Moreno

No sabía cómo empezar, pero viendo “Belleza oculta”, que habla de los daños colaterales que causa la desaparición de una persona que aprecias, uno de los personajes dice: “Nada está realmente muerto cuando deja un buen recuerdo”. Pues hoy, entre la emoción y la tristeza, quiero hablar del buen recuerdo que tengo y me quedará de Inés.

La recuerdo siempre sonriendo, siempre amable, cercana, divertida, cariñosa, agradable, muy agradable en el trato diario, disponible siempre si podía ayudarte en algo, aunque sólo fuera charlar. Y eso se nos daba bien a los dos. Tenía el don de hacerte sentir bien e importante cuando te escuchaba atentamente ante algo que le estuvieras explicando, por nimio que fuera. Se sorprendía cuando le acertaba el almuerzo: un bollito de pan integral con tomate y atún o jamón, envuelto, que comía en su despacho. En las comidas pescado mejor que carne, con ensalada, y no mucha, sin café, acaso unas hierbas. Si se juntaban y había tertulia en la cafetería, se respiraba de otra manera.

Recuerdo la última vez, un viernes por la tarde, el piscolabis de fin de Máster. Recuerdo cómo se la veía disfrutar del momento, rodeada de alumnos, sonriendo, haciéndose fotos, hablando con todos y, cómo no, también conmigo. Ese viernes con el tiempo cobró mayor importancia, porque acabó siendo el último, y tengo un recuerdo claro y nítido de aquella tarde-noche.

Si a la vida hay que darle a veces las gracias, yo quiero dárselas por haber puesto en mi camino a Inés. Ha sido todo un honor y un orgullo haberla conocido, ha sido enriquecedor, y sé que perdurará en mi recuerdo por siempre. Se te echará de menos. De hecho, ya pasa ahora. Sólo decirte gracias por todo, por compartir, por haber dejado huella.

No quiero decir adiós, sino hasta luego.

Volveremos a vernos.

Gracias.

LA DONA QUE SABIA PREGUNTAR

Aureli Gràcia

—Què t'estimes més, que et digui Inés o Agnès?

Tots dos érem catalans, tots dos joves —ella més que jo—, i tots dos interessats en la psicoanàlisi. Lacan havia mort el 1981, just un parell d'anys després que morís Oscar Masotta. La Barcelona psicoanalítica bullia d'ànsia per conèixer millor la teoria lacaniana, i la Inés s'apropava sovint per Apertura, la institució fundada el mateix 81, dedicada a la investigació i estudi de la psicoanàlisi. Ella no vivia pas a Barcelona, sinó a Tarragona, però estava disposada a desplaçar-se els cent kilòmetres (de l'època), anada i tornada, per tal de poder unir-se al grup. Dos cops a la setmana. Valenta.

La pregunta sobre el nom no me la va respondre, engrescats com estàvem a comentar els avatars de la psicoanàlisi. Jo encara no m'havia adonat que a ella li agradava més obrir preguntes que donar respostes. També li agradava defensar arreu la teoria freudiana, sovint menyspreada, ja des dels temps del mateix Freud, tant entre la societat, que no assimilava el seu rerefons subversiu, com a la Universitat, on eren excepció els professionals que la impartien.

Ni ella ni jo sabíem llavors que ella estava destinada a ser la persona que més contribuiria a la valoració de la psicoanàlisi a la Universitat. He de dir que una de les sorpreses més agradables i encoratjadores que he rebut recentment, em refereixo al 2016, ha estat saber que diversos estudiants de la Universitat de Barcelona van demanar trasllat de matrícula a la Rovira i Virgili per poder estudiar amb la Inés des de la perspectiva psicoanalítica.

Tornem a la qüestió dels noms, que és important. Anys enrere —fent equilibris entre la meva intuïció, que em deia que a ella li agradava més el so del nom Inés, i el meu secret desig d'anomenar-la Agnès, el so que m'agradava a mi— la vaig anotar com a Agnès en la llista de contactes del meu primer mòbil. Com he dit, aquesta no és una dada banal, perquè els mòbils dels noranta, autèntics maons de mig quilo de pes, tenien una tecla maleïda que marcava el primer nom

dels contactes per poc que la premessis a la butxaca estant (o a la bossa que ella duia en bandolera). Començant els nostres noms per A, i sent els primers de la llista, les trucades involuntàries donaven pas a xerrades, degudes al atzar, sovint entre pacients o classes, sempre curulles d'interès. Fou la meva gran sort; si l'hagués apuntada com a Inés, al mig de l'alfabet, no hauria tingut opció de parlar amb ella tantes voltes "per casualitat".

En aquelles converses, i en moltes que van seguir durant les seves visites a Barcelona o les meves a Tarragona, vaig confirmar que li agradava més obrir preguntes que aventurar respostes. Ella sabia preguntar.

Dues mostres sorprenents d'aquesta capacitat per invitar a la reflexió em venen a la memòria. La primera va tenir lloc l'any 2003, durant el cinefòrum que va seguir a la pel·lícula *El graduado*. La Inés es feia càrrec del col·loqui, i lluny de pensar a dir unes paraules inicials sobre *l'affaire* entre la Sra. Robinson i el Ben, el jove estudiant acabat de graduar encarnat pel Dustin Hoffman, o sobre el sentit de trencament amb la societat burgesa americana dels 60 (que molts han volgut veure en la cinta quan, finalment, el Ben fuig amb la filla dels Robinson), la Inés va preferir preguntar: "Bé, què us ha semblat el final? ¿Penseu que és un final feliç?"

Probablement no era un final feliç, simplement perquè no era un final, sinó un principi. Però això era el de menys. Allò important, per a la Inés, era interrogar-ho tot. Com va passar en la segona de les ocasions, entre moltes, que jo puc recordar. Fou una classe. Una de les seves classes a què em va invitar a participar, diguem-ne, com a professor invitat. Si no ho recordo malament, l'assignatura era Psicopatologia, i ella volia que parlés sobre les psicosis.

—Més que dictar una ponència —va dir-me—, m'agradaria que t'oferissis a respondre les preguntes que els alumnes et fessin.

—I tant —li vaig dir jo—, però, vols dir que no es tallaran amb un profe que no coneixen de res?

—Què dius ara? —em va fer—. Des de principis de curs que els he ensenyat a preguntar.

Els havia ensenyat... a preguntar.

La Universitat Rovira i Virgili va perdre una gran docent l'any passat, just quan se celebrava el cinquantenari de *El graduado*, film

encara vigent. Una gran docent, perquè sabia preguntar, i n'ensenyava. Tots la vam perdre. I en tots està vigent la seva memòria. Si creiem el que digué Maurice Blanchot:

> La funció de l'ensenyament no consisteix a aplanar el camp de les relacions entre el mestre i el deixeble, sinó a trastornar-lo, no a facilitar els camins del saber, sinó a fer-los, no tan sols més difícils, sinó pròpiament impracticables.

La Inés sabia sostenir el buit de la pregunta. La Inés sabia fer pràctic allò pròpiament impracticable.

A vegades em pregunto com la recordaré, ¿com a Inés o com a Agnès?. Tot evocant les nostres converses sobre en Blanchot, de seguida em dic a mi mateix: Aguanta la pregunta, no te la responguis, recorda que, com deia el filòsof francès: "La pregunta és el desig del pensament".

EL OVILLO Y EL HILO

Marcela Grasselini

El ovillo estaba muy enredado.

Tus ojos muy grandes vieron de dónde tirar.

Cuando el hilo se hizo largo y fui yo, me dijiste: "Hasta aquí llega la profesional".

Entonces llegó la amiga. Y fuiste tú.

Sin saber cómo ni por qué, pasaron los años, los paseos por la playa,

las historias con complicidad, tu fina ironía acerca de la vida, siempre sorprendente...

A veces tolerante, a veces rebelde... nada te dejaba impasible.

Con tu brillante lucidez echabas luz sobre lo invisible.

También me sorprendí cuando conocí tus miedos y debilidades,

eras tú y así te quise.

Generosa, abridora de puertas, descubridora de mundos, alma libre que usaba su libertad

al servicio de sus convicciones.

Lista, sabia, compasiva, amiga.

Ese lazo que nos unía y aún nos une, no sé ahora dónde se ancla, si en el cielo o en la tierra.

Dondequiera que estés, siento el timbre de tu voz retumbando dentro de mí, mientras tus enormes ojos y tu sonrisa luminosa me escrutan y me aprueban.

Decías sin decir y también diciendo, por eso está todo dicho.

Recuerdo una frase tuya: "Todo llega a un final y empieza otra cosa..."

Creías en el infinito, el vacío infinito que todo lo ocupa.

Por eso estas ahí llenándolo.

Y también por eso, cuando piso aquella playa donde nuestras huellas se borraron con el agua, oigo tu voz y tus cuentos que vuelven sin cesar a mí, desde mi vacío.

Me piden que escriba algo sobre ti, algo que hiciéramos o compartiéramos juntas.

Hablar, escuchar, escuchar, hablar... desde Van Gogh a los hijos, de la facultad a las consultas, recetas de cocina y hábitos, repeticiones y novedades en el hacer, comer, vestir;

las ánimas de los antepasados, esencias florales, pasiones y sinsabores.

¿Tengo que hablar de lo que hablábamos?

Clases magistrales, secretos desvelados como quien abre un paquete de regalo,

maternidades compartidas, dolores y alegrías, la lucha para que nuestros hijos consigan

su propia felicidad, la impotencia, las preocupaciones, los logros, la alegría de estar cerca de nuestros seres amados, la lucha por la igualdad...

¿Qué hicimos juntas?

Vivir cada una nuestras vidas, sabiéndonos mutuamente queridas, comprendidas, prescindibles e imprescindibles, distintas, tan lejanas como cercanas.

Tal vez seas fuego, tierra, agua o brisa.

Tal vez seas un cometa que vuela por el cosmos.

Y así seguimos cada una en el extremo del cordel.

Hasta que algún día vuelvas a tirar del hilo

Y se acorte hasta encontrarnos.

TIEMPO, AÑORANZA, RECUERDOS, PRESENCIA. CÓMO SEGUIR SIN TI

Cristina Griñón Egea

Ha pasado tan rápido, ha sido un visto y no visto. ¿Cómo ha pasado? ¿Por qué? Son las preguntas que llenan el vacío tan grande que has dejado. No es justo.

Te extraño con tanta fuerza.

Eres una gran persona, toda tú... Hemos vivido tantas cosas juntas, y ahora ¿cómo voy a continuar? Me queda toda una vida para aprender cómo seguir sin ti.

Estarás siempre presente. Me has enseñado que hay tantas maneras de amor, tantas maneras de amar, tantas maneras de vivir. La luz en tus ojos cuando en la conversación aparecían tus hijos... *Dales alas para volar, son los hijos de la vida. Ellos tienen que volar y yo siempre voy a estar para cuando me necesiten.* Se queda con vosotros. Su compañero de viaje, Joan, su amor.

Sus pasiones: la docencia, el arte, la lectura. Psicoanalista y terapeuta creando escuela. Su capacidad de trabajo y esfuerzo que hacía parecer sencillo lo complicado. Qué fácil es improvisar, Inesita, cuando detrás llevas un trabajo de preparación de meses. Pero tú hacías tan sencillo lo complicado.

Vas a estar bien, preparando tranquilamente el lugar de nuestro reencuentro. Estudiando mucho, escribiendo mucho, tienes una nueva tesis entre manos ¡y seguro que la terminas, preciosa! Nos encontraremos de museos, seguramente en una de tus muchas visitas al Thyssen, de conciertos (sobre todo si es Joan quien canta), de conversación con tus amigas del alma o preparando un seminario para Psicoanalicos. Tempranito por la playa de Altafulla, un paseo tan rápido que únicamente Lord será capaz de alcanzarte.

Nos contarás tus reencuentros, tu padre, tan presente en tu vida.

Nos vemos. Ya será más bien tarde que pronto, pero ansío volver a tumbarme en tu diván y contarte tantas cosas que voy a vivir, empezando por cómo voy a superar este dolor tan grande y cómo voy a seguir sin ti.

Te quiero mucho, Inés.

FUE UN REGALO DE DIOS TENER SU COMPAÑÍA...

Gundica

Conocí a Inés en los noventa, no recuerdo el año exacto porque cada año veníamos con mi hermano y algunos devotos del templo a participar en las clases de Joan Prat de la Rovira i Virgili. A veces Joan solía invitar a varios profesores y yo cocinaba en su casa, luego ya no me acordaba de los nombres y a veces ni de las caras. Inés fue diferente, no pasó desapercibida en ningún momento, al menos para mí. Aunque al principio casi no hablaba con ella, siempre supe que no era como las demás personas. Era una persona con la que conectabas rápidamente, y además cuando estaba presente llenaba mucho, se hacía sentir aunque no dijera nada.

Cuando tenía alguien en el templo que me parecía que no estaba bien, siempre llamaba a Inés y le preguntaba: "Inés, tengo uno en el templo que me parece que le faltan un par de jugadores", y ella siempre me daba buenos consejos, porque sin ninguna duda tenía muy buen radar.

Desde hace ya algunos años venía pensando que había algunas cosas que me tenía que trabajar, pero la tendencia es ir dejándolo hasta que no hay más remedio. El año pasado tuve un año especialmente duro e intenso, y pensé que era el momento de llamarla. Lo hice y le dije que quería hacer terapia, que lo necesitaba. Inés, siempre servicial, me dijo: "Yo estoy lejos, no te será práctico venir, pero te puedo recomendar alguien de confianza en Barcelona". Y yo le contesté sin dudarlo: "Es que yo quiero hacerla contigo, no me importa que estés lejos". Me inspiraba toda la confianza del mundo y me sentía muy cómodo con ella y para mí era lo más importante.

El segundo día que fui a su terapia me dijo algo que me dejó todo el camino de vuelta a Barcelona pensando. Después de que yo le había estado soltando el "rollo" durante un buen rato, me miró con una media sonrisa enigmática y me dijo: "Te voy a decir algo que igual te va a sonar mal. Pero, ¿no has pensado en ser un poco más egoísta?". Luego añadió. "Has estado por un montón de años dedicado al templo y a los demás, ¿cuándo vas a dedicar algún tiempo para ti?

¿Cuándo vas a escribir tu libro?" Inés dio en el centro de la diana. De todo lo que me dijo, esa frase fue antológica porque me hizo ponerme la pila, me hizo cambiar mi paradigma y ver las cosas desde otra perspectiva. Eso fue hace menos de un año y me sirvió de inspiración para ponerme con el libro. Inés era una persona muy buena en todos los aspectos, familiar, profesional y personal. Siempre fue un regalo de Dios tener su compañía.

DE PASEO CON INÉS

Dolores Hierro

— La mente es como un paracaídas, no sirve de nada si no se abre.

— El miedo desaparece con el conocimiento, con el autoconocimiento.

— Para dirigir nuestra vida, el primer paso es empezar a escucharnos.

— El poder está dentro de mí; para llegar a él sólo necesito prestarme atención.

— ¿Cuál es nuestro deseo genuino?

— Lo que niegas, te somete; lo que aceptas, te transforma.

— ¿Para qué vivimos? ¿Hacia dónde vamos?

— ¡Es hora ya de que escribamos nuestro guion!

— ¿Podemos estar solas con nosotras mismas? ¿Apreciamos nuestra compañía?

...Y así una y otra vez nos repetíamos frases para acunarnos y fortalecernos en el hecho de ser mujeres, madres, profesionales, amantes, amigas, investigadoras de la vida, investigadoras de las almas que

compartían con nosotras un rato en el camino y, por qué no, enemigas de todo aquello que destrozaba la dignidad humana.

Inés, estás en mi corazón y por eso seguiremos paseando juntas por la orilla del mar de Altafulla.

CARTA OBERTA PER A TU, INÉS

Maria Teresa Lluna

Avui, després d'haver estat una estona amb el Joan i haver-te recordat, jo l'hi explicava l'última conversa que vam tenir el dia que ens vàrem trobar tu i jo al súper.

Després que emprenguessis aquest viatge, vas deixar un buit al meu carrer i durant el temps en què perfeccionaves el teu aprenentatge, això que jo sentia com un buit només era l'estat de consciència i estima que tu m'has ensenyat després d'haver-te comunicat amb mi de nou, demostrant-me que el fil de l'Amor i l'estimació són eterns i en el veritable sentit del mot continuem estimant-nos.

UN CANGURO PARA SUS HIJOS

Pepe Maldonado

Tuve la gran suerte de encontrarme con Inés cuando tenía 19 años. Ella buscaba un canguro para sus hijos, Álvaro y Bruno, que tenían 7 y 10 años. Desde el primer momento vi que Inés se salía de lo convencional, ya que ella lo que quería era un chico para que cuidara de sus hijos. La verdad es que echando la vista atrás no recuerdo haber trabajado nunca para ella. Inés era así: no trabajabas para ella, simplemente entrabas a formar parte de su círculo, te acogía y pasabas a estar a su cuidado, se preocupaba por ti y se ofrecía para ayudarte en todo lo que necesitabas. Mi caso no era excepcional, el tiempo que pasé con ella, que fueron siete años, vi este trato una y otra vez, con pacientes, alumnos, amigos, vecinos, y por supuesto sus hijos, su gran orgullo y preocupación.

Era conmovedor ver la manera que ella los quería y se preocupaba por ellos, y la forma que tenía de resolver los problemas. En vez de acabar las discusiones rápidamente con un "Porque lo digo yo", la conversación se alargaba intentando hacerles entender el fondo del problema y que entendieran sus sentimientos, todo ello con una serenidad increíble, tanto en su expresión como en su tono de voz. Siempre pensé en la gran suerte que tenían esos niños.

Yo personalmente siempre la recordaré, ya que ella fue quien vio en mí mi vocación, realmente el trabajo que me hace feliz.

Por aquel entonces yo estudiaba ingeniería informática. Ella vio que no era lo que me apasionaba, probablemente antes que yo (esa era otra de las grandes virtudes de Inés). Por eso también tenía su lado negativo trabajar para ella: a veces al llegar a casa te miraba profundamente y te preguntaba: "¿Estás bien? ¿Necesitas hablar?" Era muy difícil ocultarle algo. Si no supiera de primera mano lo que la apasionaba su profesión y las horas y horas que dedicaba a estudiar, hubiese pensado que era bruja.

Ella, convencida de que la informática no me gustaba, me animó a que cambiara de carrera y me dijo que me gustaría magisterio: me regaló libros de pedagogía, incluso se ofreció a ayudarme a pagar la

matrícula de la carrera. Finalmente decidí cambiar a magisterio, y como no podía ser de otra forma, Inés estuvo en lo cierto: esta es realmente mi vocación, soy feliz siendo profesor.

Inés me dejó grandes recuerdos, largas cenas de animadas conversaciones, buenos y emotivos momentos con sus hijos y familia, la llegada de Lord, un miembro más de la familia, del cual también hice de canguro, ya que era otro hijo más, pero sobre todo aprendí de ella, como un alumno más, cómo disfrutar de la vida, sintiendo un gran amor hacia su trabajo, su familia y toda la gente importante para ella, siempre con una sonrisa y dispuesta a hablar y ayudar en todo.

Por todo ello, GRACIAS, Inés.

RECUERDOS

Yolanda Matheu Malpartida

¡Inés! Llevo días intentando y posponiendo sentarme ante el ordenador a escribir mi relato "de despedida y de homenaje" a ti, y ¡no sabes cuánto me está costando! Quizás porque todavía me duele profundamente recordarte y porque sé de antemano que no podré ni sabré transmitir en palabras mis sentimientos y mis recuerdos de casi media vida contigo...

Cuántas cosas hemos compartido, y cuántas se nos quedaron en el tintero por un capricho cruel del destino que quiso que te fueras tan pronto y de forma inesperada...

Nos conocimos hace muchos años, unos 25 calculo, en el Colegio Mare Nostrum, siendo yo la maestra de Bruno y después de Álvaro, tus hijos. Desde el inicio, nuestros encuentros mamá-maestra fueron atípicos. Además de una afinidad personal, compartíamos una manera similar de pensar y entender la educación y las relaciones humanas. Posteriormente, como tantos otros/as, tuve el placer de ser alumna tuya durante mis estudios en la carrera de Psicología. Me quedaba fascinada escuchándote en tus clases. Me encantaba cómo ibas hilvanando y luego cosiendo ese complejo tejido consistente en articular la teoría con la clínica. Me gustaba cómo nos hacías pensar y sentir, cómo nos envolvías con tus palabras y nos "tocabas" con ellas. Salíamos con frecuencia noqueados, con un enjambre de ideas y sentimientos difíciles de procesar que nos estimulaban a seguir estudiando y aprendiendo con la misma pasión con la que lo hacías tú. ¡Todo un arte tu manera de enseñar y transmitir!

Un día aguardé con paciencia la larga cola que solía haber en la puerta de tu despacho de la Universidad y acudí a ti buscando orientación sobre cómo proseguir mi formación tras la carrera. Qué poco podía imaginar en aquel momento que ese encuentro marcaría definitivamente mi futuro, no solo en lo profesional sino en lo personal. Al exponerte mis dudas y mi confusión acerca de en qué dirección proseguir mi formación, sacaste un folio y me hiciste un esquema-resumen claro y sencillo sobre las diferentes líneas teóricas, objetivos y

técnicas de intervención de cada una. Y me hiciste la pregunta definitiva: '¿Tú qué quieres? ¿Cómo te gustaría trabajar?' Esa interrogación tan psicoanalítica me hizo poner el foco en mi deseo y me conectó con un sueño recurrente de mi infancia que, sin yo saberlo, ya recogía la figura de un psicoanalista. Ese era mi deseo, ser psicoanalista. Tuvieron que pasar muchos años de formación y estudio, además de tu toque de gracia, para que ese sueño infantil se hiciera realidad.

Entonces, tal y como sucede en los cuentos, te fuiste convirtiendo en mi primera "hada madrina psicoanalítica"; hada por compartir y enseñarme tu forma mágica de pensar la clínica y madrina de mamá, ya que me ayudaste a crecer como psicoanalista en los primeros años de mi carrera profesional, supervisando mis casos y también como coordinadora del grupo de estudio del que formaba parte. Siguiendo con los cuentos, también tenías algo de brujita. Con frecuencia me sorprendía tu habilidad para escuchar e interpretar los silencios y lo no dicho; para intuir lo que nuestras palabras te transmitían, sin que los que te hablábamos tuviéramos conciencia de lo que escondían.

Y finalmente fuimos AMIGAS, amigas con mayúsculas, de las que se entienden con una mirada, de las que dicen sin hablar, de las que están aunque no se vean... Recuerdo y añoro nuestras largas comidas charlando y compartiendo, riendo y llorando, saltando de lo profesional a lo personal, ¡siempre había mil cosas que comentar! También nuestras larguísimas conversaciones telefónicas, ante las que mis hijos, al ver que llevaba mucho tiempo al teléfono, me preguntaban divertidos: "¿Hablas con Inés, no?"

Recuerdos, muchos recuerdos, Inés...

Recuerdo como nos reíamos al comentar tus andanzas por la Universidad. ¡Cuánto amabas la docencia y cómo detestabas la burocracia universitaria! Me divertía escuchar cómo sacudías los cimientos de la institución y los vapuleabas con tus respuestas brillantes y ocurrentes.

Recuerdo cómo preparabas las ponencias. Cómo podías inspirarte en la cola de un cine y escribir una exposición sentada en la acera de la calle... para luego acabar arrugando y tirando el papel porque eras incapaz de seguir un guion... ¡aunque fuera tuyo! Después, como si de un ritual se tratara, entrabas en pánico la noche anterior a la charla porque "no sabías qué decir". Para luego llegar y hacer una exposición brillante, sin leer ni una palabra, y dando la sensación de

que estabas improvisando por la naturalidad con la que hablabas. Los que te conocíamos sabíamos que tras tus palabras se escondían muchísimas horas de trabajo, lectura y estudio.

Recuerdo cómo nos gustaba leer la revista *Hola* los viernes por la noche, y cómo nos reíamos pensando que después de toda una semana estudiando psicoanálisis y tras muchas horas de consulta, pensando y acompañando a nuestros pacientes en su sufrimiento, ¡ya solo nos quedaba media neurona disponible para mirar cuatro fotos intrascendentes y poco más!

Recuerdo cómo charlábamos largamente sobre nuestra pasión compartida, el psicoanálisis, y como atizábamos los pilares de las vertientes más clásicas y, a veces, un poco rancias, a nuestro entender. Era gratificante y enriquecedor compartir contigo esta manera más fresca y aperturista de pensar la clínica.

Cuántos recuerdos, Inés... pero saben a poco ahora que ya no estás.

Yo me quedo aquí, jugando con mis pacientitos y usando la palabra, tal y como me enseñaste, para aliviar el sufrimiento de los mayores.

Cuánto aprendí de ti, maestra, amiga... y cuánto me quedó por aprender. Por todo esto, y mucho más, allí donde estés... ¡Gracias, "brujita"! Besos.

TU MIRADA

Ana Cris Menéndez

Inés, gracias, gracias por entrar en mi vida y llenarla de inquietudes y abrirla de par en par. ¡Sin más!

Tu mirada, ¡cuánto me ha ayudado! Llegaba al corazón y a las mismas entrañas; dando la vuelta a todo, con una facilidad sublime y brillante. Como tú, Inés, brillante y sublime.

Te quiero, Inés.
Gracias.

EL LEGADO DE INÉS

Alberto Montes Castro

Es curioso que el día que nos encontramos por primera vez, tú sabías de mí tanto como yo de ti, y la sensación era como de si nos conociéramos de toda la vida. Así que en ese contexto me resultó tremendamente fácil abrirme y hacerte partícipe ya en primera instancia, de esos "pequeños" problemas que desde hace tanto tiempo me acompañaban y venían en cierta medida lastrando mi vida, fantasmas que ni siquiera el que para aquel entonces era mi círculo más íntimo conocía...

En fin, no quería dejar de decirte que ha sido un verdadero privilegio poder disfrutar de un precioso tiempo contigo, en el que además de ayudarme a trabajar esos condicionantes, me transmitías comprensión, respeto y sobre todo mucho, mucho afecto, un afecto que además era totalmente recíproco. Es en este sentido verdaderamente difícil encontrar personas tan extraordinarias que reúnan al mismo tiempo una calidad humana y profesional tan sobresaliente, y me planteo lo injusto que al final resulta que éstas nos abandonen antes de tiempo, o al menos antes de lo que desearíamos, porque ese tiempo es de los pocos que no marcamos nosotros, un tiempo que llega sin más...

Ese tiempo, no obstante, que con tanta pasión me consta dedicaste a la faceta tanto personal como profesional, deja un legado difícil de cuantificar, pero en cualquier caso inmenso y duradero. En lo que a mí respecta, tengo una familia excepcional que con toda probabilidad ni siquiera existiría sin tu decisiva participación.

Te vamos a echar mucho de menos, te voy a echar mucho de menos. Pero si de algo estoy seguro es de que algún día podré, finalmente sentarme en tu diván y contarte lo inmensamente feliz que he sido y la vida tan plena que he tenido. Ejemplo de ello no me falta.

Hasta siempre, Inés.

UNA PART DE LA NOSTRA FELICITAT

Carles A. Montserrat i Eugenia Córdoba

Vaig conèixer la Inés a l'octubre del 2005, en l'inici del Màster de Psicomotricitat. Recordo que me la vaig trobar quan ella pujava l'escala de la Facultat, i en veure'm em va dir: "Tú deus ser el Carles, fácilmente reconocible entre todas las mujeres". Aquell màster va desembocar més tard en el grup d'estudi anomenat Psicoanalicos, és a dir, que em va comportar canvis importants a nivell personal i professional que d'altra manera no crec que s'haguessin produït.

La psicoanàlisi sempre havia estat per a mi quelcom estrany i inexplicable, però la Inés tenia la virtut de fer-ho entendre amb facilitat. Reconec com ha estat d'important poder posar paraules i conceptes allà on hi havia una boira d'emocions i sentiments mal endreçats. I com es va despertar en nosaltres la necessitat i l'interès per entendre el comportament de la gent i entendre'ns a nosaltres mateixos.

La Inés tenia la capacitat d'ajudar a canviar la vida de la gent que realment estigués buscant un canvi. Desconec el nombre de persones que des de la seva posició de psicoanalista va arribar a ajudar a millorar o canviar la seva vida, però intueixo que després de tants anys de professió, van ser moltes. Combinava un coneixement teòric exhaustiu dels autors psicoanalítics amb una gran intuïció i molta capacitat d'escolta i empatia, això la va convertir en la millor psicoterapeuta que he conegut.

La primera vegada que li vaig demanar "audiència" vàrem anar a dinar, i d'aquella trobada es va iniciar el meu camí per la psicoanàlisi com a pacient. D'alguna manera, sense dir-ho, teníem decidit que ella no seria la meva terapeuta; ni li vaig demanar ni m'ho va oferir. Això ens va permetre tenir una relació d'amistat.

Quan vaig marxar a viure a Costa Rica, el 2013, forçosament ens vàrem anar veient només un parell de cops l'any. Sempre la vaig tenir molt present, mentalment pensava en els temes de conversa que tindríem i com li explicaria els canvis que estava experimentant per compartir-los a la següent trobada, fins i tot imaginava quina seria la seva resposta, ja que ella sempre em feia qüestionar i reflexionar, era

la seva manera d'ajudar i afavorir l'evolució personal. La Inés era una ment brillant i, sobretot, lliure; i ajudava a construir individus lliures i responsables.

La darrera vegada que ens vàrem veure va ser a l'octubre del 2016 i ja no hi va haver cap més oportunitat; no podia imaginar que seria l'última ocasió. Ha estat una gran pèrdua per a molta gent: amics, companys, estudiants i pacients; presents, passats i futurs. Amb tot el que encara tenia per aportar.

I ara què? M'encoratja a continuar la tesi doctoral que vaig deixar aparcada, ella n'era la tutora: una oportunitat malbaratada d'aprendre al seu costat, però pensava que hi havia temps, mentre estava enfeinat a construir una nova vida en aquest país que he triat per viure amb la meva parella, l'Eugènia, que també la va conèixer en fer el Màster de Psicomotricitat del 2010 al 2012. Junts i des de la distància ens hem pogut consolar i dedicar força temps a recordar el que ha suposat per a nosaltres.

Sens dubte no l'oblidarem mai, viurà als nostres cors i pensaments la resta de la vida, sabent que una part de la nostra felicitat depèn del que ella ens va aportar.

AQUEL MARTES 13 DE FEBRERO, VÍSPERAS DE SAN VALENTÍN

Joan Enric Nebot

Aquel martes 13 de febrero de 2018, vísperas de San Valentín, que incluso los que no creen en los santos pero sí en el amor celebran como el día de los enamorados, el aula magna de la Universidad Rovira i Virgili de Tarragona estaba llena a rebosar, habiendo tenido que colocar los organizadores sillas supletorias. La asistencia eran estudiantes, profesores y catedráticos, como acreditaban sus vestimentas y sus divisas, que indicaban que procedían de distintas universidades.

Pero lo que no dejaba de extrañarnos era que la tarima presidencial estaba vacía, pese a que a los sillones habituales se habían añadido otros nuevos. Fue entonces a las 7 pm, según sonaron las campanadas del carillón, cuando empezaron a entrar con toda pompa, a los acordes del Himno de la Alegría, togados y más togados, con sus respectivos birretes. Conté hasta veinte, que me era difícil identificar, ya que el auditorio, puesto en pie, aplaudía y vitoreaba frenéticamente y me impedía la visión. Aquello, más que un acto universitario, parecía un concierto de rock. Cada cual ocupó su sitio en el estrado y fue entonces cuando identifiqué a quien presidía el acto. Era la copia exacta del actor Montgomery Clift.

Entonces supe que el propio Sr. Freud iba a presidir el acto de homenaje a Inés Tomàs Alabart y quienes le acompañaban, como no podía ser de otra manera, eran sus discípulos Adler y Jung, y los discípulos de los discípulos, hasta Lacan o Klein, que iban a hacer uso de la palabra.

Se dice que cuando la biografía dura más que la vida es cuando empieza uno a aburrirse y comprende que su verdadero espacio es la muerte.

En el caso de Inés su biografía estaba a medio escribir, y por esto tenía toda la vida por delante. Una vida que solo conocí parcialmente, en el supuesto de que alguien que no sea uno mismo pueda conocer enteramente la vida de alguien, pero siempre fue a través de destellos luminosos, ya fuera en Altafulla o en Celrà, como el día que nos ense-

ñó su apartamento cerca del mar… ¡Cuánto le hubiera gustado a Inés la película *La forma del agua* que psicoanaliza todos nuestros sueños y desvelos, la nostalgia del origen!

Pero de la vida de Inés me quedo con la foto, ¡la imagen tan lacaniana!, de la boda con Joan en el Ayuntamiento de Altafulla. Cuando el alcalde dijo aquello de estar juntos en la salud y en la enfermedad, me fijé en la mirada de Inés, sus negros ojos brillaban con una intensidad que solo he visto en la actriz María Schell en la película de Visconti *Noches Blancas*, unos ojos de total y absoluta entrega. María Schell espera noche tras noche al enamorado que ya no vendrá. Inés miraba al enamorado que ya había venido… Melanie Klein hablaba del duelo, pero yo solo tenía oídos para escuchar el sí estimulante de Inés a la petición del alcalde sobre su compromiso de amor, y ojos para ver los de Inés que, ahora a la luz del recuerdo que nos ilumina, lo son de eternidad. Pienso que aquellos momentos de plenitud, el sí de Inés a Joan, valían toda una vida. En el bien entendido de que las experiencias inefables no se pueden contar, solo vivir.

Melanie Klein seguía hablando del duelo, pero yo estaba en otro sitio: necesitaba imaginarme a Joan feliz.

DOBLE HOMENATGE

Genís Oña Esteve

En primer lloc, m'agradaria demanar disculpes pel possible "desordre" d'aquest escrit, que no seguirà normes d'estil ni estructures determinades, però no crec que la homenatjada es caracteritzés precisament per seguir les normes, així que em prendré aquesta expressió pura i sense filtres com un doble homenatge.

He estat molts dies reflexionant i donant-li voltes a aquest escrit: és molt difícil accedir a un record o evocació concreta de la Inés. Però si em posés a conversar tranquil·lament amb algú sobre ella, el primer que narraria seria el curiós i maleït destí que va fer que a l'agost de l'any 2016 la vida del meu millor amic s'extingís, de sobte i sense avisar, i a l'agost de l'any 2017 s'extingís la de la Inés. Ella va assistir de forma inesperada a la cerimònia de comiat del meu millor amic ja que, encara que fos alumne seu, no sabíem si els professors de la universitat vindrien. Va ser una càlida sorpresa trobar-la. Vam plorar junts i ens vam abraçar desconsolats i desemparats. Tots vam agrair profundament la seva presència, com qualsevol grumet agrairia l'aparició d'un navegant experimentat enmig de la tempesta. No obstant això, mai no hauríem pogut pensar que un any més tard ens trobaríem tots acomiadant-la a ella, de nou desemparats, enmig d'un mar de llàgrimes d'incomprensió.

Després de graduar-me i quan ja no tenia cap motiu per tornar a trepitjar la Facultat de Psicologia, encara vaig assistir com a oient a alguna de les classes de la Inés. Així d'importants eren les seves lliçons...! Tan importants que l'aula sempre era plena, any rere any, i poc importava que la classe fos a les 8 h del matí: ningú se la volia perdre. És ben possible que les seves assignatures fossin aquelles on menys contingut curricular s'ensenyava, però eren, de ben segur, on més s'aprenia. I s'aprenia el més important que ha de saber un psicòleg. Sense cap mena de dubte, a les seves classes es responia a la pregunta de per què estaves estudiant Psicologia. Eren autèntiques iniciacions eleusines que ens captivaven i a la vegada ens atemorien

perquè, com en qualsevol iniciació, l'objectiu era conduir-te cap al teu interior.

La Inés era una mestra de la vida, una persona lúcida, amb una mirada que travessava les ànimes. Recordo tantes coses d'ella, però no vull enumerar-les. Quan em van oferir escriure aquest text se'm va facilitar una sola premissa: que fos una evocació o record de la Inés. Amb el permís del Joan, també desobeiré aquesta norma, ja que no m'agradaria deixar aquest escrit amb la sensació d'un record recuperat o d'una evocació d'èpoques passades. Això significaria que el *capítol de la Inés* es va acabar en algun moment de la meva vida i resta desat a la prestatgeria, com un llibre ja gaudit.

Ben al contrari, considero que la influència de la Inés continua ben viva. Encara ara reflexiono sobre algunes de les seves afirmacions, i em resulta molt útil confrontar determinades situacions o dilemes amb la perspectiva que tindria ella de les coses. En especial, però, l'ensenyança més important i que perdura amb més força va ser l'última: s'ha d'estar tot el temps possible amb les persones especials que t'envolten. Durant molt temps després del seu trànsit, em vaig lamentar pel fet de no haver assistit a més classes seves, a més estones al seu despatx, en definitiva, per no haver conegut més una persona que per a mi significava tant. Aquest fet va produir que m'adonés de l'actitud relaxada que adoptava envers altres persones pensant, ingènuament i mig inconscientment, que sempre estaran allà, i que no cal córrer pas per gaudir d'elles. És un gran error que intento no cometre de nou.

Totes les ensenyances de la Inés tindran un important influx en la resta de la meva vida, i per aquest motiu se'm fa molt difícil pensar en records o evocacions passades. L'evocació de la Inés és decididament prospectiva, és un relat que mai no s'acaba, i del qual continuaré aprenent, ple de nostàlgia i gratitud.

MI ALUMNA INÉS

Ricardo Orozco

Me enteré de la muerte de Inés meses después de producida. Y me golpeó con esa especie de susto sobrecogedor con que nos sacude lo inexorable y cercano, lo irreversible.

En 2008 fue mi alumna durante 10 meses en el curso de terapia floral de Bach. Aunque a estas formaciones puede venir cualquiera, siempre he agradecido la presencia de profesionales cualificados e incluso prestigiosos, como era su caso.

En seguida me impresionó muy favorablemente su actitud abierta, positiva y jovial, tanto conmigo como con el grupo.

Aunque ya presupongo que quien acude a una formación heterodoxa como la mía está abierto a conceptos en cierta forma minoritarios, Inés destacó inmediatamente por su entusiasmo contagioso ante la filosofía y aplicaciones prácticas del sistema. Con una cultura amplísima y un pragmatismo sorprendente, en seguida sacó un gran provecho de las enseñanzas, mirando y viendo más allá de donde llegábamos los demás. Estoy seguro de que ella creía que la salud no era patrimonio de la Medicina, sino más pronto de la Antropología y de la vida misma.

No se trata para mí de hacer un panegírico de quien ya no está físicamente entre nosotros, sino de expresar mi agradecimiento por haber coincidido unas docenas de horas de mi vida con un espíritu tan sano, vital y libre como el de Inés. Y este es un privilegio que me acompañará mientras viva... ¡Gracias, Inés!

¡VENGA, VAMOS!

Carmen Palau

Vamos a ese rinconcito donde siempre nos encontramos. Donde hacemos nuevas palabras, estas que acarician como aceite esencial el alma; terciopelo que abriga. Palabras dichas, olvidadas, no pronunciadas, silenciadas. Palabras de las que hemos hecho nuestra vida compartida.

Palabras recogidas en las múltiples libretas que nos regalábamos. Un cambio, un inicio o final siempre propiciaban la compra de esta libreta única (y su boli) que recogería las palabras de la emoción y/o sensación, en definitiva, el pensamiento creador.

¡Cuánto te quiero, amigahermana! ¡Cuánto me has enseñado! ¡Cuánto me has acompañado!

En todas mis décadas has estado. Sutil presencia, encuentro casual que nos llevaba a ese rinconcito de la palabra. Rinconcito al que llegábamos sin tener que quedar.

Siempre me fascina esa habilidad tuya de hacer, como si nada, una cena para 15 o criar a 2 hijos, ponerte unos tacones y de golpe mirar al fondo con tus ojos avellana y hacer la pregunta sencilla, directa pero que aún nadie ha hecho.

Querida, no tenías fin, aunque midieras lo mismo que Winona Ryder ;).

En nuestro vínculo no había normas, así que jamás rompimos ninguna. “¿Todo bien?” En los microsegundos antes de responder estaba la expectativa de toda una noche de conversación.

Tuvimos tiempos grises, distantes en la presencia, pero ambas sabemos que aquí estamos. Tú sigues estando para mí. Luego te sigo contando.

A TI NO TE TOCABA.

INÉS, INESITA

Anna Prat

A Celrà, el poble on vam néixer en Joan i jo, tenim una dita per definir les persones que s'han quedat soles i tristes: "Sembla un gos sense amo", dèiem. I així es va quedar en Joan, el meu germà, al maleït estiu passat quan la Inés ens va deixar sobtadament i quan no tocava.

La Inés va trobar en Joan en una època en què aquest estava molt baquetejat. Però va tenir molta sort, perquè la Inés era una persona molt activa, serena, afectuosa, simpàtica. Enamorada de les seves classes, la seva professió, els seus seminaris, impartits i rebuts, congressos, simpòsiums, mai no estava parada; amiga dels seus amics, molt sociable, agradable en el tracte i molt femenina, ideal per ser la companya d'en Joan i fer-lo molt feliç durant tot el temps que van estar junts.

Una meva cosina em va dir una vegada: "Es veia que s'estimaven molt". I era veritat. Es veia quan estaven junts i quan se separaven que no podien passar gaires hores sense parlar per telèfon. Tenien llargues converses. En Joan li deia "Inés, Inesita" i vinga parlar. Els meus fills feien broma i deien que semblaven en Romeu i la Julieta redivius. I era veritat, perquè la Inés sempre tenia coses per dir i sabia en tot moment què havia de dir.

És veritat que no van estar junts gaire temps, perquè inesperadament la Inés el va deixar i se'n va anar sense que aquest fet fos previsible. Però a vegades les etapes felices d'una persona no es poden mesurar en el temps real, en anys, mesos, dies, hores, sinó que l'experiència viscuda en aquesta etapa t'acompanya tota la vida i és important recordar-la per continuar vivint el dia a dia.

Jo crec que la Inés va aportar al Joan el privilegi de tenir al costat una companya que, malgrat els problemes de la vida, sempre ha sigut un magnífic contrapunt, sempre li ha fet costat en qualsevol situació.

El text escrit per la Inés en el llibre *El sofà blau,* publicat com a homenatge amb motiu de la "jubilació oficial" d'en Joan com a catedràtic de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, i participat per moltes persones, col·legues, alumnes, amics, coneguts i familiars, la Inés el va titular "Un regal". Per ella el regal va ser en Joan.

Però jo penso que va ser un regal compartit, ja que per a en Joan va ser la companya que va caminar amb ell en una etapa difícil quan es van trobar, i així van seguir.

Van compartir viatges, excursions, visites als museus als quals la Inés era tan afeccionada, camins de Santiago, concerts, recordant l'etapa d'en Joan com a escolanet de Montserrat i tantes i tantes altres coses que ens ofereix el dia a dia.

Quan passejaven per Altafulla la Inés i en Joan, els acompanyava el Lord, un *yorkshire* molt mimat com tots el gossos petits, que era el rei de la casa.

Unes mantes molt suaus que ens va regalar la Inés per abrigar les cames quan llegeixes a la vora del foc, un fulard, un paraigua quan plou i tants altres objectes em recorden la Inés i penso que es totalment injust que ja no sigui entre nosaltres.

I sobretot per al meu germà, que se l'estimava tant.

Adéu, Inés, Inesita: siguis on siguis pensa que sempre et recordarem.

AMOR TARDÀ, PERÒ QUIN AMOR![11]

Joan Prat

Difícilment podré oblidar mai el mes de juny de 2017. D'una banda, l'editorial Kairós publicava el meu últim llibre, *La nostalgia de los orígenes,* que m'havia portat cinc anys i mig de feina intensa, però per l'altre costat i gairebé simultàniament la Inés, la meva Inesita, entrava l'onze de juny a Urgències de Santa Tecla, per no sortir-ne en vida. Avui, onze d'agost, fa de tot això dos mesos justos.

La Inés força vegades m'havia dit tot fent plans de futur: "És que jo em moriré abans que tu" o bé: "No sé per què, però a vegades penso que no arribaré als seixanta". Jo contestava: "Per favor, Inés, no em diguis això, que tu ets molt més jove que jo i estàs plena de vida; com no penses arribar als seixanta!?".

Malauradament, les intuïcions, premonicions i sincronicitats que percebia la Inés acostumaven a ser certes. Tenia una capacitat extraordinària per llegir o escoltar el seu inconscient i el dels altres, i per això era tan bona psicoanalista. Sovint, quan les seves amigues o jo mateix ens adonàvem de la facilitat de la Inés de copsar aquestes forces i energies invisibles que la gent comuna no captem, seguia el comentari: "És que ets com una bruixa, una bruixeta!"

He viscut quinze anys amb la Inés i sento que hem gaudit d'un llarg, intens i apassionat amor (això no significa que no haguéssim estimat abans: jo havia estimat l'Anna, la mare d'en Joan, el meu fill, i la Inés el Fernando, el pare dels seus, en Bruno i l'Álvaro).

Amb la Inés ens vam trobar ja grans, un xic baquetejats per la vida, ens vam enamorar bojament (els francesos en dirien un *amour fou*) i malgrat la manera força atípica de convivència —*el living apart together*—, aquests anys han estat d'una gran plenitud. També ho han estat els dos darrers mesos passats en una habitació de l'hospital de Santa Tecla, en els quals ens hem cuidat mútuament en un final tràgic, però en què hem estat més junts que mai i a cada moment hem sentit la fortalesa del nostre vincle i de la estimació que ens unia.

11 Text llegit per l'autor durant el funeral de la Inés Tomàs.

Des del començament vaig adonar-me que la Inés tenia una vida social molt activa i una xarxa d'amistats més que sòlida: el seu telèfon fix, mòbil després i finalment *WhatsApp* sonaven a totes hores i mantenia llargues o llarguíssimes converses amb amigues, amics, conegudes, pacients o ex pacients. La veritat és que a mi, tanta vida pública em cansava, i podia dir-li: "Jo, Inesita, es que no podrem sopar en pau sense aquest maleït telèfon?!" Ella, al seu torn, em retreia: "És clar, com que tu ets un gat de masia!" o bé "Ja sé que ets un buhíto sabio que només estàs a gust amb els teus llibres, però no tots som com tu; ho entens?"

En qualsevol cas, durant aquests dos mesos de malaltia, aquesta xarxa d'amistats i profunda estimació mútua que la Inés havia teixit amb les seves amigues i aquestes amb ella s'ha posat en relleu amb tota la seva força i cada dia, però és que cada dia, hi ha hagut una amiga que li ha vingut a fer companyia. Jo, que li portava "l'agenda de visites" a Santa Tecla, puc corroborar que dia rere dia tenia la visita de la Cori, la Lola, la Dolores (i el Juan Antonio), la Mireia, la Silvia, la Cris, la Rachida que es tornaven per fer-li massatges, reflexo, Reiki, allò dels dits del peu que no sé mai com s'anomena... Altres amigues i amics trucaven amb regularitat per saber del seu procés i també, els meus familiars, l'Anna, la meva germana i en Joan Enric, el meu cunyat, així com nebots, cosins, etc., estaven pendents del curs de la

malaltia de la Inesita, alegrant-se quan la cosa semblava que anava bé i entristint-se quan es produïen complicacions.

Una de les altres coses a posar en relleu d'aquests darrers temps és el fet que la malaltia de la Inés ha reactivat relacions i vincles que havien estat durant anys en *stand by*. Aquí penso, sobretot, en el paper absolutament central que han jugat la Francesca (Cesca) i el Ferran, germana i cunyat respectivament de la Inés, que l'han cuidat i mimat de forma entranyable fins al desenllaç final. També el Fernando, pare del Bruno i l'Álvaro i ex marit de la Inés, ha tingut un comportament absolutament exemplar cap a ella i cap a mi. Els nostres fills —Bruno, Álvaro i Joan— als quals la Inés estimava amb un amor profund i incondicional, han viscut el procés com un malson angoixós i de final imprevisible i tràgic.

I ja per anar acabant: malauradament jo no tinc gaire fe en el més enllà, en una altra vida, ni en la transmigració, reencarnació o resurrecció de la carn (i que consti que en aquests moments creure-hi em seria un consol de primer ordre). Davant l'atzucac angoixós en què ara visc, en Joan, el meu fill, m'ha recomanat allò del "aquí i ara", m'aconsella tot dient: "Papa, no pensis en el futur, viu l'aquí i ara i deixa't portar pels poders superiors i per la força de la vida". També penso en la sentència de sant Ignasi: "En tiempos de tribulación, no hacer mudanza".

Procuraré fer-ho així, i penso que en això m'ajudaran les vivències de la Inés. Per sort, aquestes vivències i records són d'una força extraordinària dins meu i espero que m'ajudin a sobreviure aquests primers mesos o anys, i més endavant fins i tot a viure els dies que em restin per fer-ho. En fi, que estic convençut que l'amor i el record de la Inés m'acompanyaran —aquí parafrasejant Luis Buñuel— fins al moment del meu darrer sospir. Fins llavors, a reveure Inesita, preciosa meva!

UNA RELACIÓ SANA

Joan Prat Torner

Vaig saber de l'existència de la Inés en unes circumstàncies poc favorables. Els meus pares s'havien separat quan jo tenia 14 anys, i més o menys al cap d'un any el meu pare va iniciar una nova relació: la Inés. Per mi, que no havia viscut bé el procés de separació, la Inés va ser un dels caps de turc de la meva ràbia i frustració. Primer no havia volgut trepitjar la nova casa que el meu pare s'havia comprat a Altafulla. I un cop coneguda la casa, encara vaig estar un temps més negant-me a veure-la. Finalment un dia de Sant Joan vaig accedir a conèixer-la, aprofitant la presència de la família del meu pare. Des d'aleshores i progressivament vam anar coincidint cada cop amb més freqüència, tant a casa del meu pare com al seu apartament d'Altafulla. I fins i tot vam fer un viatge els 3 a Londres, on crec poder afirmar que tots ho vam passar molt bé. Tot i els seus intents (de la Inés) conscients o inconscients de, en determinats moments, psicoanalitzar-me (amb bona fe i crec que per defecte professional), vam tenir una relació agradable basada en el respecte mutu i mai hi vaig tenir cap conflicte. Vam compartir, a més, la passió per la cuina i la gastronomia, àmbit en què es bellugava com peix a l'aigua: recordo diverses paelles i una recepta de bacallà i mango seves memorables. Però a més de portar-nos bé, li estic molt agraït per haver estat acompanyant i complementant durant tots aquests anys el meu pare de manera potent i encertada. No recordo cap conflicte greu entre els dos, cap paraula alçada ni cap discussió acalorada o fora de to. Junts van forjar un relació d'amor real i sincer, és a dir, una relació sana. I això és ben complicat d'aconseguir. Desconec els detalls dels mèrits laborals de la Inés; sé que són nombrosos i que tenia fama de ser una persona exitosa en aquest àmbit. Però més enllà d'això, no podria valorar-los. En canvi, sí que puc afirmar sense cap dubte que en l'àmbit de la parella va ser *honoris causa* des del primer dia fins a l'últim. Va saber aplicar perfectament amb la parella tots els coneixements vitals i de psicologia que tenia, i fent feliç el meu pare per extensió també em va estar fent feliç a mi.

UNA FLOR MUSICAL

Jose Reche

Conocí a Inés durante la investigación sobre los nuevos imaginarios culturales que el GRIC (*Grup de Recerca sobre Imaginaris Culturals*) llevó a cabo hace unos años. Ella y Felip Caudet fueron los encargados de investigar las terapias naturales. Dada su siempre pulcra profesionalidad y mi cierta torpeza en las relaciones sociales, tardé un tiempo en saber que, aparte de ser psicóloga, su interés por las terapias naturales iba más allá del puro interés académico, en especial por las flores de Bach.

La primera vez que oí hablar de flores de Bach pensé inmediatamente, como creo le habrá sucedido a más de uno, que se trataba de una terapia con flores cuyo descubridor sería Johann Sebastian Bach, el músico, y no el médico inglés Edward Bach, que es a quien en realidad debemos esta forma de terapia. En mi ignorancia había unido las flores a un músico. Sin embargo esta confusión, o esta forma imaginativa de considerar el origen de las flores de Bach en un músico y no en un médico es la que me ofrece la mejor imagen de Inés. Cuando pienso en ella así, en retrospectiva, creo que para mí Inés era una flor musical, y no de cualquier música, sino de Bach.

Inés era una flor, porque pese a su gran talento como investigadora, y creo que también como docente, nunca perdió su feminidad. Siempre elegante en el vestir y dulce en las formas y maneras —incluso me atrevería a decir que con un punto de coquetería—, su presencia no pasaba inadvertida en las reuniones del GRIC. Al igual que la terapia del doctor Bach extrae la esencia de las flores para curar, toda una vida dedicada a la psicología psicoanalítica le había hecho extraer una buena dosis de sabiduría de la psique humana, que vertía siempre en sus reuniones profesionales.

La música es el arte más intangible pero también el más humano, ya que sólo necesitamos la voz para ejercerlo. Es un arte en el que el músico esculpe el sonido, con el cincel de la voz o el instrumento, para hallar la armonía. Una armonía basada en perfectas relaciones matemáticas de sonidos y pausas. Creo firmemente que la psicología

fue eso para Inés, un arte de base matemática donde buscaba la armonía psicofísica (la salud) usando, como en el canto, el cincel de la voz. La curación por la voz en base a perfectas relaciones matemáticas de sonidos y pausas. Y la música psicológica de Inés, me atrevería a decir, fue una música que eleva el espíritu, como la de Bach.

En Inés confluían esas dos vertientes, la de la belleza de las terapias alternativas como la flor, y la de la psicología, profesión de base matemática que busca o debería buscar la armonía holística de la persona al más alto nivel, como la música de Bach. Inés fue para mí, en definitiva, una flor musical, una flor de Bach.

MISSATGE REBUT DEL MÉS ENLLÀ PER A INÉS TOMÀS

Consol Rimbau - Grup de Mar (16 d'agost 2017)

Així com és a dalt, així és a baix i només hi ha un camí per a tots.

Els mons estan connectats amb el fil de les nostres vides, i fem el trànsit de l'un a l'altre en cada pas que fem. Tu, Inés, has fet el pas definitiu per continuar el viatge. No és un final, no és un càstig.

Celebrem la vida i assumim el dolor de la pèrdua, però no deixem de caminar cap a la Llum.

L'Amor no desapareix i l'infinit ens dona l'oportunitat de seguir estimant. Continua el camí, no miris enrere: som a l'altra banda del mirall, però estem junts. No hi ha por, no ens aturem. Ens esperen grans coses i tu ens has de continuar ensenyant com sempre has fet.

Celebrem la teva vida!

Celebrem les nostres vides!

Celebrem el camí que ens han regalat i no deixem de créixer i aprendre. No ens esperis; continua caminant. Només ens portes una mica d'avantatge; som a prop. Ja venim.

Cadascú fa el seu camí en el Temps que li correspon. No hi ha por; no hi ha error; no hi ha foscor.

El fil de Llum no s'ha trencat; és el nostre compromís. Mira al teu voltant, observa la plenitud de l'infinit i deixa't portar.

Les llàgrimes són l'aigua que ens apaivaga el dolor de la separació, no són cadenes per retardar el teu viatge. No dubtis, camina, continua i viu l'Amor que ens hem tingut i ens continuem tenint.

Això només és el principi.

Bon viatge i ens veiem aviat.

EN RECORD DE LA DRA. INÉS TOMÀS, PSICÒLOGA

M. Dolors Roigé

La pau és quelcom que anhelem. És quelcom que tu fas, quelcom que construeixes, quelcom que ets, i quelcom que entregues!

(Robert Fulghum)

Així eres tu, estimada Inés, al teu costat jo sentia aquesta pau tranquil·la i serena quan entre altres coses em parlaves de les teves caminades matinals per la platja, amb el sol naixent i encara no punyent i amb la mar tranquil·la.

Per a mi eres dona de mar i sol, cosa que compartíem, però jo sempre en unes altres hores, t'ho explicava i tu reies... Jo no sóc de matinar, és al tard, quasi a la posta, quan camino per la platja i veig l'astre poderós que s'està amagant a l'horitzó tot dient: "Demà tornaré".

Jo gaudia de les ones i d'aquest mar que tant ens agradava, i recordo que deies: "Que bonic és el nostre mar, el nostre Mediterrani". Per això tant l'una com l'altra vàrem buscar un raconet proper a la platja per viure i gaudir de la seva grandesa.

Però entre el bon i el mal temps, el fred i la calor, la mar suau i la mar brava, també parlàvem d'altres coses. On? Doncs al bus, quan anàvem cap a la facultat per desenvolupar un treball que sempre ens ha apassionat, l'EDUCACIÓ.

El teu somriure bonic i dolç era el primer que trobava cada matí junt amb aquell perfum que et caracteritzava. I sentia aquell "Dolors..." I ja està, començàvem a parlar i no paràvem. En sabies tant del teu tema, de cinema, de música, d'art... Llavors jo pensava: "Quina sort, els seus alumnes", i no m'equivocava, perquè en el teu comiat algunes d'elles van voler acomiadar-se amb grans paraules d'emoció i tendresa, i les llàgrimes de joventut ho constataven per adonar-se que no podran parlar més amb la seva estimada professora.

També les nostres xerrades a la cafeteria a l'hora de dinar, que és un dir, perquè tu menjaves tan poquet... Deies: "Ja en tinc prou, ens hem de cuidar".

Sempre al pensar en tu m'acompanyarà aquell somriure tan bonic, tan poc sorollós i tan amable.

Gràcies, Inés, per tot i per tant.

ET PENSO I ET VEIG

Pepa Rosell

La teva expressivitat després d'obrir-me la porta transmet entusiasme. Les teves paraules mentre ens saludem amb dos petons, em fan sentir benvinguda. I la teva mirada em fa sentir important.

Sí, una mirada que et fa sentir especial, vàlida. Un mirall capaç de retornar, remarcar i assenyalar totes les coses positives que tenim, però que per diferents circumstàncies vitals es mantenen ocultes, i/o fins i tot ens són desconegudes. I les desconeixem fins que tenim l'oportunitat que en el nostre recorregut se'ns creui una persona capaç de veure-ho, de detectar-ho, amb una intuïció i sensibilitat exacerbada, i amb la gran capacitat per fer-nos descobrir una imatge nova de nosaltres mateixos. Una persona que et retorni imatges que et serveixin per créixer, per confiar, per moure't i avançar. En definitiva, per viure.

I una d'aquestes persones ets tu. Un mirall de plaer, de pulsió de vida, d'aprenentatges. Disponible, respectuosa i atenta, saps fer carícies en el narcisisme de qui més ho necessita, en el moment i la mesura adequada.

El desig de saber ens va unir, creant uns lligams i vincles forts i segurs. Com els d'aquella nena petita que s'atreveix a pujar un escaló per primera vegada, sense por, sota l'atenta mirada de la seva mare. Una mare que l'anima a seguir pujant escalons, i es manté allí, al seu costat, present, alabant el seu esforç. I un cop dalt de tot, celebren juntes la gran fita aconseguida.

Un cop ja som dins, ens ben acomodem als sofàs, i no ens adonem del pas de les hores. Embadalides t'escoltem amb atenció, exprimint al màxim els teus coneixements. No en tenim mai prou. Intercanviem diferents inquietuds, diferents visions i experiències, i això també ens uneix. Sabem que ens tenim, que estem i ens respectem.

Et penso i et veig, donant-me veu, animant-me, reconeixent-me i rient amb mi. I em sento forta, capaç i valenta. Hores compartides, seminaris, sopars, celebracions i brindis, encoratjant-nos a seguir descobrint.

Et penso i et veig, amb la teva vitalitat i passió, encoratjant-nos a viure la vida intensament.

Et penso i et veig, amb aquella mirada còmplice després d'alguna aportació o comentari, que em dona ales per seguir avançant, creixent.

Quan ens adonem de l'hora que se'ns ha fet, comencem a recollir, a tancar la sessió, però sempre deixant interrogants oberts que serveixen per a mantenir el desig.

Ha estat un seminari intens, sí. Hem treballat molt, i sortim amb la sensació que encara ens queda molt per aprendre de tu. Ens acomiadem a la porta, amb dos petons. Fins al proper dia. Moltes gràcies per tot, Inés.

INÉS EN EL MEU RECORD

Antonio Salcedo Miliani

Inés era un esperit lliure, si més no, és el record que jo tinc d'ella, a més de ser una persona franca i alegre. Ens vam conèixer arran d'un projecte d'innovació pedagògica, un projecte interdisciplinari a la URV, on participaven professors de la facultat de Dret, d'Educació i Psicologia i de Lletres, i alumnes de les tres facultats. Entre els seus objectius estaven, a més del treball en equip, l'autonomia en l'aprenentatge dels estudiants i l'avaluació per competències. El treball era engrescador, l'ambient amb els companys molt bo, però això de l'avaluació per competències era un aspecte que ni a ella ni a mi ens preocupava gaire. Si les competències s'havien de redactar, es feia, però nosaltres pensàvem que tal com estava plantejat, no en el treball en concret, sinó en el context educacional en general, es quedava només en la pura teoria, i amb una nul·la o poca efectivitat en la formació real de l'alumne. Aquesta posició davant d'aquesta norma acadèmica va fer que trobéssim punts en comú, i així va començar la nostra amistat.

Inés, com tots sabem, era considerada una excel·lent psicoanalista i en els darrers anys tenia un interès especial per la relació entre la creativitat i la psicosi. Aquest fou un altre aspecte que ens unia. Al saber que jo havia fet la tesi doctoral sobre el pintor veneçolà Armando Reverón, un artista que va tenir molts problemes psicològics, però que és valorat com un dels pintors més importants d'Amèrica Llatina, quedàvem per parlar d'aquesta qüestió. Van Gogh, Edward Munch, De Kooning eren els nostres temes.

La seva motivació i el seu interès per aquesta problemàtica la va fer decidir a encetar una nova tesi doctoral, i em va proposar a mi com a director. Una tesi, de la qual ella ja tenia un bon camí recorregut i que va titular *Síntoma y Sublimación en la Expresión Artística*. Tal com ella va escriure en el seu projecte, el que li cridava l'atenció era per què alguns artistes des del vessant pictòric aconseguien gestionar i tramitar l'angoixa que implica sempre l'existència humana a

través de l'expressió plàstica, i en canvi en altres casos es convertia en un símptoma "per se".

He de dir que ser director de la seva tesi era una pura formalitat. El que fèiem era compartir: intercanviàvem idees, coneixements i experiències al respecte, podríem dir que era un aprenentatge mutu, sense establir competències.

Malauradament Inés se'n va anar en ple procés de creació, i així hem perdut el que hauria estat un meritori treball en aquest camp. Un treball que la tenia plena d'entusiasme, que ella feia pel plaer de fer-lo, i per una necessitat personal de continuar investigant, i ampliant el seu camp de coneixement.

La notícia de la seva mort fou inesperada, i em va copsar. Ella fou una de les millors persones que jo vaig conèixer a la nostra universitat. M'agraden molt les persones que quan les veus sempre somriuen, que són d'una peça, lliures de prejudicis, que encara que les vegis poc, saps que hi són. Així era Inés.

PREVIO ADIÓS

Ángeles Sarceño y José Estuardo

Me abrazó muy fuerte y me dijo:

— Creo que pasará mucho tiempo hasta que volvamos a vernos.

Parecía ya su corazón presentir el mayor viaje. Desde ese día como si supiera que era el último adiós, tras varias despedidas, ésta era diferente.

Previo adiós
Hacia Inés, para sí misma:
aunque la muerte consumase
contra duelo la luchase
luenga memoria de bienquista.
Con su estimado recuerdo
por su gran bienquerencia
nos colmó harta de gracia
tras un consentido velo.
Fue mujer espiritual;
ahora ella es inmarcesible,
ahora ella es impermutable,
ella es ahora eternal.

Solo me queda decir que a pesar de la distancia sé que no fue el último adiós.

A CASA EREN MESTRES

Francesca Tomàs Alabart

A casa eren mestres. El iaio, la iaia ho havien estat i el papa i la mama també ho eren. Tots mestres d'escola i ho eren tot el dia i tots els dies.

Eren mestres de primària a Riba-roja d'Ebre, però a més feien classe de tot. Aleshores l'ensenyament secundari, el batxillerat, no era obligatori i només es podia estudiar als col·legis religiosos o a l'institut. A Riba-roja no n'hi havia, i els pares preparaven alumnes de batxillerat elemental que al juny anaven a examinar-se per lliure a l'institut de Reus. I també feien repassos, alfabetització d'adults, classes de comerç i d'ingrés al magisteri.

Tot això eren hores extres que es feien fora de l'horari de l'escola primària. A casa, al més amunt, hi havia una pissarra enorme i una taula gran. Allí feien classes a l'estiu i també els diumenges al matí, abans d'anar a missa, quan s'atansaven els exàmens. Feien classe sempre, i quan no les feien, les estaven preparant.

Parlaven molt de la canalla, la matrícula, l'hora del pati, les oposicions, els exàmens, els pàrvuls. Com a totes les famílies, hi havia històries recurrents. El Marcel·lí Domingo, tot i no ser de la mateixa corda, que no els el toquessin, perquè havia dignificat la professió de mestre. "Jo, deia el papa, aniria amb espardenyes perquè les meves filles estudiessin. Perquè en un país la professió més important és la de mestre", pontificava.

Un dels primers llibres que vam llegir va ser *Corazón*, d'Edmundo d'Amicis. Teníem l'edició que havia llegit el papa de petit i ens en sabíem trossos de memòria. Potser la Inés, que tenia quasi cinc anys menys que jo, ja va llegir una edició nova que es va publicar als anys 60. És el diari que escriu un nen italià a finals del XIX. L'heroi del llibre és el mestre, cosa que ens semblava normal.

Jugàvem a mestres, clar. Els reis ens van dur una escola en miniatura, amb els pupitres, les alumnes. Ens en vam fer un tip, de jugar a mestres.

El papa en sabia molt. Ningú com ell podia explicar la longitud d'un grau de la circumferència. Després arribava a casa i deia: "Els ho he explicat" i no se sentia ni una mosca. I la mama ens va ensenyar a estudiar: encara faig els resums com em va dir ella, fent llistes i així s'aprenia tot més de pressa. I no cal dir del llatí, mai li van suspendre un alumne.

Ells dominaven aquest canal que s'estableix entre el mestre i l'alumne i pel qual corre el coneixement. El mestre capta quan allò que explica ha estat entès i troba les paraules justes perquè l'alumne ho vegi clar i s'emocioni al descobrir que sap una cosa més.

Inesita, quina sort vam tenir.

LA VEÏNA

David Vázquez García

Molts dels lectors coneixen la Inés doctora, mestra, psicòloga, investigadora... Però pocs la van tenir com a veïna de porta durant 15 anys. Jo vaig tenir la sort de conèixer-la com a veí seu. Per resumir breument el seu caràcter podem dir que: Ella sense ser-hi, hi era, i només hi era quan havia d'estar. La recordem a prop en els nostres moments importants dels últims 15 anys, llavors acabàvem de comprar el pis del costat. Ràpid ens vam presentar i es va oferir per a qualsevol cosa. Quan penso en ella em venen records diversos, un dels primers és quan em va donar uns fulls per iniciar-me en la meditació, les converses en què em feia de mami-psicòloga... Quantes vegades em va ajudar a ser millor pare i persona?

M'encantava sentir-la a través de la paret quan l'Alvarito feia el que havia de fer amb 13-14 anys i ella MAI no perdia aquell to de veu...

Aquell to de veu suau que t'acaronava i portava on ella volia perquè, com els jugadors d'escacs, la Inés anava 10 moviments per davant teu en la seva ment.

Quan van néixer els meus petits ella va venir a interessar-se quan va considerar que ja podien fer-se visites sense molestar. Ens va regalar el llibre per fer massatges connectats a la terra... Al mes de vida del Guillem, el van operar i tot va anar molt bé: llavors vam descobrir que el germà de la "Inesita" havia mort i el motiu va ser que la ciència no estava com ara (el mateix cas que el Guillem). Allà vèiem per primer cop la Inés més fràgil i sensible, quan parlava dels seus.

Ella, que anava sempre pel davant, em va posar a fer de mestre-amic de l'Alvaro. Més d'una vegada he pensat que ho va fer perquè sabia que jo faria de *tiet*, i que la nostra relació seria bona i duradora. Anys més tard sé bastant de l'Alvarito, i és com un germà petit per a mi.

Inés, sempre prudent, sempre "malcriant" amb jocs didàctics els meus nens, sempre un detall quan feia sortides amb el Joan...

Es fa estrany estar al pis i saber que no hi ets, no sentir-te al balcó filosofant amb el Joan. Saber que no hi ets és estrany, sensació de buit, saber que no ens tornarem a creuar ni podré fer-te consultes...

Els meus nens et recorden, la Bàrbara encara plora de vegades, jo vaig plorar i tots et trobem a faltar.

Hi ha moltes coses que escriuria sobre tu, Inesita... Coses que van quedar pendents... "Un dia m'heu de deixar el Guillem que vingui a jugar amb mi al despatx de dalt..."

Eres una guia i ajuda, no només per experiència, sinó per saviesa. Tenir-te al costat era un luxe... El buit que has deixat és tan gran com els records, IMMENS.

Si em veus, pots estar contenta: de tant en tant li foto el sermó al petit, comença a ser un homenot el nostre Álvaro, i ja gairebé no em necessita. Si hi ha Vida més enllà, ens veurem, segur. Si hi ha reencarnació, espero trobar-te de nou, si no hi ha res... ets dins del meu no-res per sempre.

L'Àlex, el Guillem, la Bàrbara i el David sempre serem els teus veïns, i tu sempre seràs com el primer amor... la primera veïna que mai podrem oblidar.

Agraïts a la vida per haver-te conegut.

UNA APASIONADA QUE TRANSMITÍA PASIÓN

Núria Vázquez Orellana

Los psicólogos sabemos bien que las personas que te rodean en la infancia tendrán gran influencia en cómo serás de adulto. Más adelante, en la adolescencia y juventud, especialmente aquellas personas que te forman a nivel académico muchas veces también colaboran en cómo te vas configurando como persona, tus valores, tus inquietudes intelectuales.

Todos recordamos algunos profesores/as del instituto y de la universidad que te marcan, para bien o para mal... Inés fue para mí una de estas profesoras que no te dejan indiferente. Ella transmitía fuerza, despertaba la curiosidad, animaba a pensar y te estimulaba a preguntar. Una apasionada que transmitía pasión. Como un imán que te atrapa en su campo magnético.

Cuando me licencié tuve la gran suerte de continuar vinculada al Departamento, gracias a María Dolores Hierro, y de su mano pude acercarme también a Inés y estar cerca de ella —ya como colega— en mis primeros años en el Departamento. En aquella época ella preparaba la oposición a la plaza. Recuerdo echarle una mano con la aburrida bibliografía, resolverle dudas "técnicas" con algún programa del ordenador... Eso que *a priori* puede parecer tan cotidiano o tan poco divertido, con ella siempre tenía su encanto. Al buscar en mi memoria y visualizar esos momentos no puedo evitar que se me dibuje una sonrisa: la recuerdo siempre de buen humor, divertida y espontánea.

De aquella época compartida con ella me quedan los recuerdos de la Semana Psicológica y sus cenas, ¡y sus bailes! La recuerdo riendo y caminando descalza con los zapatos de tacón en la mano por el puerto deportivo. Las jornadas y los congresos sobre Psicoanálisis y Técnicas Proyectivas: participar con ella los hacía más atractivos (Jarandilla de la Vega, Lleida, la Universidad Autónoma de Barcelona...). Mi más reciente recuerdo: una de las últimas graduaciones, donde fuimos madrinas juntas. Qué grande y qué querida por muchos. Inés, con su repentina y precoz ausencia, ha dejado huérfanas a muchas generaciones de psicólogos que ya no podrán disfrutar de su magia. Qué pena por estos futuros colegas, que alegría la mía de haber podido cruzarme en su camino. Guardaré con mimo esos recuerdos.

NO PLORIS PERQUÈ HAS PERDUT EL SOL

Pili Vernet

Estimada Inés,

No tinc prou paraules per expressar i agrair el que has fet al llarg de la meva vida. Només tu i jo sabem per tots els camins que he passat, i és gràcies al teu treball i a la meva voluntat que he anat rectificant la trajectòria.

Encara no em faig la idea que no siguis físicament entre nosaltres. Continuo veient-te en somnis i sempre hi ha algun moment que penso en tu, on les teves paraules m'ajuden a seguir lluitant i a tirar endavant.

Sé que no tornaràs mai més, però ets dia a dia en els meus pensaments, i en el meu cor sempre hi haurà un lloc per a tu.

La vida ha estat injusta, Inés! Has marxat massa ràpid, però a la vegada he d'agrair-li l'oportunitat d'haver-te conegut. Gràcies a tu m'he enganxat a la vida i he pogut realitzar molts projectes que no hauria estat capaç de portar a terme sense el teu suport.

Ens quedava molta feina per fer i moments per compartir. Encara recordo l'últim missatge, en què em deies que estaves a l'hospital i que ens veuríem properament. Jo vaig respondre't amb un àudio de veu i adjuntant fotos del meu fill Quim per donar-te l'energia necessària, però no van ser suficients.

Per a mi has estat una de les persones més importants de la meva vida, juntament amb el Pepe, un puntal de referència i de llum. M'has donat la vida per segona vegada. Has sabut escoltar-me, valorar-me, estimar-me i donar-me les eines necessàries per poder volar ben alt.

Trobo a faltar el nostre espai, ja que només l'arribada era una sensació de benestar, pau, tranquil·litat i seguretat. Han estat molts anys al teu costat i ara he de seguir endavant amb tot el que m'has ensenyat.

A vegades continuo pensant que és un somni haver arribat fins aquí; tants moments anant contra direcció i rebent el teu suport... Però aquest somni s'ha fet realitat, perquè en el transcurs d'aquest

viatge he tingut l'oportunitat de conèixer-te i trobar-me amb mi mateixa.

Gràcies, Inés, per donar-me una nova vida i ensenyar-me a volar. Em quedaré amb el millor de tu: amb la teva gran capacitat d'escolta, ajuda, lluita i superació. El meu millor agraïment.

No ploris perquè has perdut el Sol, les llàgrimes no et deixaran veure els estels.

HOMENAJE A INÉS TOMÀS

Yadunandana Swami

Mi gran amigo Joan Prat me comentó que se iba a publicar un libro dedicado a su querida cónyuge y también buena amiga mía, Inés Tomàs, similar a *El Sofá Blau*, obra en la que participamos amigos y colegas en homenaje a Joan. Hubiera preferido que este homenaje a Inés lo hubiéramos realizado en vida de ella, como se organizó el de Joan. Pero esto no ha sido viable debido a la premura de su partida de este mundo. Tengo entendido que Inés fue la coordinadora principal del homenaje a Joan y ahora, Joan es el alma de este proyecto de homenaje a Inés. Anecdóticamente mis padres, que en paz descansen, también se llamaban Joan e Inés y se querían mucho.

Lo que expreso en estas líneas es una modesta ofrenda de aprecio y amistad hacia Inés desde la perspectiva de un monje dedicado a la vida espiritual activa que tuvo la buena fortuna de conocerla y de compartir con ella.

Conocí a Inés a través de Joan, después de que ellos empezaran su relación conyugal. Compartimos varias veces comidas en Altafulla, en casa de Joan, cuando aprovechábamos que íbamos a dar conferencias en la Universidad Rovira i Virgili de Tarragona acerca de Hare Krishna o de la tradición Vaisnava. Si recuerdo bien, además de Joan, Inés y los tres o cuatro miembros de la comunidad Hare Krishna que estábamos allí, solían unirse otros amigos, como Jaume Vallverdú y Toñi, y algún otro colega de Joan. Mi hermano Gundica, ayudado por algún otro devoto, preparaban una suculenta comida vegetariana que servía como una buena excusa para compartir buenos momentos en los que, aparte de degustar el banquete, comentábamos una diversidad de temas académicos, personales, espirituales, culturales y también triviales.

Con Inés también compartimos buenos momentos en alguna de las conferencias que di en la Rovira i Virgili, en el templo Hare Krishna de Barcelona, en algunos festivales de Ratha-Yatra en Barcelona, durante mi ordenación como monje renunciante en el año 2009 en Durbuy, Bélgica, en el homenaje antes mencionado de *El sofá blau*

a Joan y en alguna otra ocasión. Nos quedó pendiente un viaje a la India y una visita suya junto con Joan a Nueva Vrajamandala, nuestra comunidad rural de Brihuega. La última interacción con Inés fue el día antes del pasado festival de Ratha Yatra en Barcelona, cuando fui a visitarla al hospital de Tarragona. También durante ese período recé por su recuperación y por su bienestar.

En todas estas interacciones con Inés a lo largo de más de una década, he podido apreciar su gran calidad humana y su sensibilidad personal y espiritual. Inés, según mi percepción, era una persona enérgica y sensible a la vez. Su corazón era noble, generoso y tenía un alto sentido de responsabilidad, tanto humana como profesional. Como buena psicoanalista que era, captaba muy bien las sutilezas de las personas y tenía inquietudes espirituales profundas.

Si bien me refiero a Inés como lo que era, en realidad tengo la convicción de que ella sigue viviendo y manifestando todas esas virtudes. Según la Bhagavad-gita lo único que muere es el cuerpo. El alma sigue progresando al siguiente destino desde el punto en que termina en su vida anterior. Las cualidades naturales que el alma manifiesta en forma de virtudes siguen creciendo vida tras vida. Tengo la confianza de que Inés está bien, a pesar de la separación de aquellos que hemos compartido con ella en mayor o menor grado en esta vida. En todo caso, el grato recuerdo de Inés está presente en los corazones de aquellos que la conocieron.

Quizás más pronto que tarde, Inés, nos volvamos a encontrar para seguir compartiendo. Te mando todo mi agradecimiento por tu amistad, mis mejores deseos y mis oraciones para tu bienestar.

¡Hare Krishna!

Con afecto.

EL DIA QUE VAIG DESCOBRIR INÉS TOMÀS ALABART

Joana Zaragoza Gras

L'aula magna de la Facultat de Lletres estava plena de gom a gom. Es celebraven unes jornades sobre Elisabet Wittelsbach, coincidint amb l'aniversari de l'assassinat de l'emperadriu a mans d'un anarquista italià. Havia acabat una de les conferències i el públic esperava la següent, però la persona que havia de dissertar sobre "El relat psicològic d'Elisabet d'Àustria-Hongria" no apareixia. Les organitzadores començaven a neguitejar-se. No coneixien bé la conferenciant i patien imaginant un oblit. El públic es remenava a la cadira, el mormoleig augmentava...

De cop va aparèixer per la porta, va entrar amb cara de velocitat però amb el pas tranquil, carregada amb uns llibres de l'editorial Bruguera, de la col·lecció "Historias Selección". Sense perdre el seu somriure va anar col·locant sobre la taula un seguit de volums de la Sissí, amb tranquil·litat, amb aire parsimoniós. Què explicaria aquella dona que es pogués basar en uns llibres tan poc acadèmics?

Dempeus, sobre la tarima, la Inés, amb el cabell recollit amb un passador de fusta i algun rínxol que se li escapava, va començar:

> Des del seu naixement l'ésser humà es troba immers en una realitat externa amb la qual haurà d'aprendre a relacionar-se i amb la qual no sempre estarà satisfet o exempt de conflictes. La manera d'evitar o resoldre aquests conflictes defineix allò que anomenem 'personalitat' o 'perfil psicològic' d'un individu, i per recórrer aquest camí es valdrà de diverses eines, una de les quals és la fantasia.

Així iniciava la seva ponència; i, a continuació, va anar desgranant la personalitat d'Elisabet Wittelsbach assegurant que va ser subjecte i objecte de la fantasia. No entraré a explicar tota la seva conferència, però sí que vull dir que els llibres que havia portat li van servir per demostrar les històries que es van gestar al voltant del personatge i que es concretarien en pel·lícules i llibres com els que, en aquell moment, va fer passar per les mans del públic.

Hi havia qui feia un cop d'ull ràpid, però d'altres, majoritàriament dones, fullejaven amb un mig somriure les pàgines i miraven les il·lustracions, mentre retrocedien uns anys i recordaven aquella època en què els llegien. La Inés seguia parlant de la personalitat de l'emperadriu lligada a la seva biografia, i poc a poc va crear un ambient empàtic, perquè ella sabia "llegir" i transmetre els sentiments i les emocions de les persones.

Aquella no era la primera vegada que la veia i que parlava amb ella, però sí que va ser el dia que vaig descobrir qui era realment la Inés Tomàs Alabart.

Passats els anys, vaig coincidir altres vegades amb ella i es va forjar una connexió i una relació de complicitat. La Inés estava present quan la necessitaves, sabia escoltar, sabia fer caure les barreres que, de vegades i malauradament, ens imposem nosaltres mateixes.

S'ha dit en moltes ocasions que era una excel·lent psicoanalista, l'alumnat que havia passat per la seva aula la valorava, companys i companyes l'apreciaven i l'estimaven. La Inés transmetia valors i ràpidament se n'adonava de qui tenia al davant, i és que la seva intel·ligència emocional ho envaïa tot quan estaves amb ella.

Però aquestes ratlles no estan escrites a manera de *laudatio*, sinó que pretenen transmetre un record de la Inés que m'ha quedat per sempre: aquella entrada que va fer a l'aula magna de la Facultat de Lletres i les cares del públic a mesura que ella anava desgranant la seva conferència; aquella facilitat que va demostrar en relacionar-se i comunicar; aquella cara de placidesa i tranquil·litat que arribava a contagiar, i aquell somriure franc i agradable.

EPÍLEG

Jaume Aymí

La lectura atenta de tots aquests escrits ens deixen un pòsit realment considerable, que va més enllà de la seva previsibilitat: hi trobem un retrat prou variat i complex de la Inés. Moltes veus ens parlen amb fervor de la persona que van tenir la sort de conèixer i estimar. Hi apareix la filla i germana d'una família ebrenca de pares dedicats a l'ensenyament; l'estudiant aplicada, l'alumna rigorosa i intel·ligent; la professora enamorada de la seva feina, l'amiga alegre, sol·lícita i sempre respectuosa; l'amant apassionada pels seus, la mare tendra i comprensiva, la col·lega brillant, intuïtiva i entranyable, la terapeuta experta, profunda, reveladora... Fins i tot la veïna propera, amigable. I la viatgera, la caminant, la tertuliana, la cinèfila...

També consten apunts coincidents en la descripció física de la Inés: de figura menuda, mirada elèctrica i penetrant, un posat tranquil i relaxat, amb veu harmoniosa i ben modulada, a punt per fer sempre la pregunta clara i senzilla, directa al més profund de l'interlocutor. Aquesta rara habilitat humana per veure-hi més enllà, i magnificar i enaltir el diàleg, fent que de cop tot resulti més intens i sanador. Ningú no l'ha conegut crispada, colèrica, rebentadora de reunions acadèmiques sovint tenses i estèrils, tot al contrari. Si altres elements també hi cal incorporar, diguem que no era amiga de la paperassa administrativa universitària, que mai no es va interessar per competir en cap tipus de poder, i que ens va donar alguns ensurts preocupants en la seva salut, a cops precària en els darrers cursos.

Però més enllà de les evidents coincidències descriptives sobre els trets més importants i valuosos de la seva personalitat, el que també aflora és el valor d'interpel·lació i d'exemplaritat moral que la seva figura exerceix sobre nosaltres. Si hi pensem els professors, observarem fins a quin punt ens ha exercit un autèntic mestratge sobre com hem de fer diàriament la nostra feina i com ha de ser el nostre paper: de respecte i d'estímul, autènticament provocador, sabent fer les preguntes oportunes i comunicar profundament allò que tenim ben endins perquè ens hem esforçat a fons en l'estudi i la preparació rigoro-

sa d'allò que després explicarem, i també sobre com hem d'aconsellar i conduir l'alumne en la seva formació. I com a col·legues, necessitem retrobar aquest grau humanista de relació, les converses disteses i sovint apassionades sobre les nostres pròpies experiències professionals. I així segur que cada segment corresponent, cada àmbit d'actuació (la família, els amics, els pacients...) ha pogut copsar aquest mateix tipus d'interpel·lació.

I com passa a vegades amb altres persones que hem conegut a la vida i ens han deixat una petjada considerable, ens interroguem sobre quin seria avui mateix el seu parer sobre tal o tal altra qüestió del nostre dia a dia: què opinaria del nou film sobre el seu estimat Van Gogh, com continuaria aquella conversa polèmica sobre psicoanàlisi, com li agradaria fer aquest viatge que estem planejant, o senzillament què ens diria ella mateixa de tot aquest conjunt de records i vivències que ara estem aplegant al seu entorn.

Aquestes darreres referències ens porten clarament a un àmbit espiritual que diverses persones comenten sense embuts: la sensació sovintejada que el nostre diàleg amb ella continua ben present, i que el fet que ja no hi sigui físicament no és obstacle per a aquesta relació continuada. Fins i tot hi ha gent que, d'acord amb les seves creences, diu que no es tracta només de la potència constant del seu record entre nosaltres, sinó que l'ànima perviu per sempre i romandrà a través de les mil formes en què la vida es manifesta.

És a dir, celebrem la Inés, la sentim nostra, és sempre a dins de nosaltres.

PUBLICACIONS D'INÉS TOMÀS

TOMÀS ALABART, Inés (1991) "Orígenes del psicoanálisis: de la sugestión hipnótica a la asociación libre de ideas". *Revista de Psicología Universitas Tarraconensis,* 13(1): 157-162.

TOMÀS, Inés (1991) "Soy un hombre de pasiones..." *Jornadas de Clínica Psicoanalítica*, Barcelona, pp. 95-97.

BARRENECHE, Fernando; Tomàs, Inés (1993) "Reflexiones en torno a la depresión". *Revista de Psicología Universitas Tarraconensis,* 15(2): 75-85.

TOMÀS ALABART, Inés (1993) "La psicoanàlisi i les seves possibilitats de transmissió en l'ensenyament universitari". *Seminari de Metodologia Didàctica Universitaria III,* Departament d'Educació i Psicologia, Universitat Rovira i Virgili, pp. 25-32.

TOMÀS ALABART, Inés (1994) "L'educació de l'educador". *Comunicació educativa*, 7: 25-26. <https://revistes.urv.cat/index.php/comeduc/article/view/227/219>

HIERRO, Ma. Dolores; TOMÀS, Inés; CAMPS, Cori (1994) "Psicodiagnóstico de Rorschach en urgencias". *Revista de la Sociedad Española de Rorschach y Métodos Proyectivos,* 7: 78-83. ISSN: 1130-4561.

TOMÀS ALABART, Inés (1995) "Qüestions del estudiants d'E.G.B. sobre la sexualitat". *Comunicació Educativa*, 8: 25-28. ISSN: 1575-9911. <https://revistes.urv.cat/index.php/comeduc/article/view/253/245>

CAMPS, Cori; CARTIL, C.; HIERRO, Ma. Dolores; MORIONES, X.; TOMÀS, Inés (1995) "Estrés y ansiedad en una unidad de urgencias hospitalaria". *Revista de Psicología Universitas Tarraconensis*, 17(1): 123-135.

TOMÀS ALABART, Inés (1995) "La demanda en análisis". *Revista de Psicología Universitas Tarraconensis,* 17(1): 137-145.

TOMÀS ALABART, Inés (1996) "Factors emocionals i aprenentatge". *Comunicació Educativa*, 9: 22-24. ISSN: 1575-9911. <https://revistes.urv.cat/index.php/comeduc/article/view/275/265>

HIERRO, Ma. Dolores; TOMÀS, Inés (1999) "La inhibició intel·lectual i les seves manifestacions a l'escola: una il·lustració clínica". *Co-*

municació Educativa, 12: 32-35. ISSN: 1575-9911. <https://revistes.urv.cat/index.php/comeduc/article/view/481/462>

TOMÀS, Inés (2000) "Retrat psicològic de Elisabeth de Austro-Hungria". En: A. ARNAVAT *et alii*, *Sissí, una princesa de conte? Apunts per a un canvi de segle*. Valls: Cossetània. Pp. 179-182. ISBN: 978-84-89890-57-2.

TOMÀS, Inés (2001) "La Nora no parla". *Comunicació Educativa*, 14: 20-22. ISSN: 1575-9911. <https://revistes.urv.cat/index.php/comeduc/article/view/508/488>

TOMÀS ALABART, Inés (2001) "Jugar en la sesión: ¿repetir o elaborar?" *XV Congreso estatal de la Sociedad Española de Rorschach y Métodos Proyectivos*. Tarragona.

TOMÀS, Inés (2003) "Les llacunes de la memòria: biografia i psicoanàlisi". *Revista d'Etnologia de Catalunya* 23: 108-113. ISSN: 1132-6581. <http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/article/view/49375/57297>

CAMPS, Cori; TOMÀS, Inés (2003) "Manifestaciones de la transferencia en la intervención psicomotriz". *Indivisa: Boletín de estudios e investigación*. Nº Extraordinario 2. Recoge las Actas del II Congreso Estatal de Psicomotricidad "Movimiento, Emoción y pensamiento". Madrid: Federación de Psicomotricistas del Estado Español. Pp. 91-101.

TOMÀS, Inés (2005) "Nota del libro *I això és la meva vida... Relats biogràfics i societat*." *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, LX, 2: 283-287. <https://doi.org/10.3989/rdtp.2005.v60.i2>

TOMÀS, Inés, GARCÍA OLALLA, Lola; CAMPS, Cori (2005) "Dar-se cuenta: la supervisión en los grupos de formación personal". *Comunicación presentada en el III Congreso Estatal de Psicomotricidad: "Psicomotricidad, una disciplina; Psicomotricista, una profesión."* CD Actas del Congreso, Barcelona: Federación de Psicomotricistas del Estado Español. ISBN: 978-84-613-2567-2.

TOMÀS, Inés (2007) "Els mites grecs en la Psicoanàlisi". En: *L'univers màgic. Mites i creences. Tradicionari*, Vol. 8. *Enciclopèdia catalana*, Barcelona. Pp. 118-128.

TOMÀS ALABART, Inés (2008) "Recordar para olvidar". En: A. SALCEDO (ed.) *Patrimoni, memòria i identitat*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili. Pp. 49-54.

Tomàs, Inés (2009) "Función y rol de los padres en la construcción del psiquismo infantil". *Revista Iberoamericana de Psicomotricidad y Técnicas Corporales*, Nº33, Vol. 9(1): 61-66. ISSN 1577-0788.

Tomàs, Inés (2011) "El proceso de transformación y su representación simbólica". En: C. Camps y J. Mila (Coords.) *El psicomotricista en su cuerpo. De lo sensoriomotor a la transformación psíquica*. Buenos Aires. Miño y Dávila Editores. Pp. 165-172. ISBN 978-84-92613-86-1.

Tomàs, Inés (2011) "La formación personal: ¿un instrumento terapéutico?" En: C. Camps y J. Mila (Coords.) *El psicomotricista en su cuerpo. De lo sensoriomotor a la transformación psíquica*. Buenos Aires. Miño y Dávila Editores. Pp. 149-164. ISBN 978-84-92613-86-1.

Tomàs, Inés (2012) "Les teràpies naturals" (Cap. III). En: Grup de Recerca sobre Imaginaris Culturals (GRIC), *Els nous imaginaris culturals. Espiritualitats orientals, teràpies naturals i sabers esotèrics*. Tarragona. Publicacions URV. Pp. 161-224. ISBN: 978-84-8424-216-1.

Tomàs, Inés (2018) "Alba y su silencio". En: Gradiva, Associació d'Estudis Psicoanalítics. *El trabajo del analista. Diálogos sobre la técnica psicoanalítica*. Barcelona. Gradiva/Xoroi Edicions, pp. 227-239.

Universitat Rovira i Virgili

Inés Tomàs Alabart (Ribaroja d'Ebre, 1958) va morir a Tarragona l'agost de 2017 als cinquanta-vuit anys. La Dra. Tomàs, psicoanalista i professora titular a la URV, va esser una més que notable professional i una gran persona que va deixar una profunda empremta a la gent que la va conèixer, tractar i estimar. En aquest llibre —*Inés Tomàs entre nosaltres*—, amigues i amics, familiars propers o llunyans, companyes i companys de professió, personal d'administració i serveis de la URV, alumnes i ex-alumnes de grau i de màster, pacients i ex-pacients, deixebles i continuadors de la seva obra, li rendim un senzill però emotiu homenatge. La seixantena de col·laboracions evoquen i recorden Inés Tomàs a traves de moments viscuts amb ella, de les seves paraules, desigs i emocions; també de trobades i passejades pel mar d'Altafulla i anècdotes diverses. La lectura dels textos ens perfila així una persona plena de vitalitat, generositat, il·lusions i optimisme que va saber compartir amb les autores i autors d'aquest petit llibre els quals, en justa reciprocitat, l'hem confeccionat pensant en ella.

UNIVERSITAT ROVIRA i VIRGILI
[publicacions] urv